

ANALIZA STANJA PRAVA DJECE I NJIHOVOG PROVOĐENJA U OBLASTI PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

SADRŽAJ

I. Uvod	4
II. Metodologija	4
III. Pravni okvir	5
3.1. Predškolski odgoj i obrazovanje – pristup zasnovan na ljudskim pravima	5
3.2. Predškolski odgoj i obrazovanje u svjetlu međunarodnih standarda	7
3.2.1. Odgovornost za primjenu međunarodnih standarda	8
3.2.2. Stav UN-ovog Komiteta o pravima djeteta	11
3.3. Predškolski odgoj i obrazovanje u zakonodavstvu u BiH	11
3.3.1. Ustavni okvir	11
3.3.2. Zakonodavni okvir	12
3.3.2.1. Okvirni zakon o predškolskom obrazovanju	13
3.3.2.2. Zakonodavstvo o predškolskom obrazovanju i vaspitanju Brčko Distrikta	20
3.3.2.3. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Republici Srpskoj	23
3.3.2.4. Predškolski odgoj i obrazovanje u FBiH	29
3.3.2.4.1. Predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo	29
3.3.2.4.2. Ostali kantoni	32
3.3.3. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama	33
3.3.4. Pedagoški standardi za predškolski odgoj i obrazovanje i normativi prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja	33
3.3.5. Obrazovanje u zakonodavstvu o ravnopravnosti spolova	34
3.3.6. Predškolsko obrazovanje u drugim aktima	34
3.3.6.1. Sporazum o uspostavljanju Vijeća za opće obrazovanje u BiH	34
3.3.6.2. Akcioni plan za djecu	34
3.3.6.3. Strategija za smanjenje siromaštva	35
3.3.6.4. Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH	35
3.4. Institucionalni okvir za predškolsko obrazovanje	37
3.4.1. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje	37
3.4.2. Konferencije ministara obrazovanja u BiH	38
IV. Situaciona analiza	39
4.1. Predškolske ustanove u BiH	39
4.1.1. Predškolske ustanove u Republici Srpskoj	40
4.1.1.1. Djeca s poteškoćama u psihofizičkom razvoju u RS	41
4.1.2. Federacija BiH	41
4.1.2.1. Djeca s poteškoćama u psihofizičkom razvoju u FBiH	43
4.1.3. Predškolske ustanove u Brčko Distriktu	44
4.2. Finansiranje predškolskih ustanova i cijena usluge	45
4.2.1. Republika Srpska	45
4.2.2. Federacija BiH	46
4.3. Programi za odgojno-obrazovni rad	48
4.3.1. Vrste programa	48
4.3.1.1. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa	48
4.3.1.2. Cjeloviti razvojni program	49
4.3.1.3. Specijalizirani program	49
4.3.1.4. Interventni, kompenzacioni i rehabilitacioni programi	49
4.3.1.5. Program jačanja roditeljskih kompetencija	49
4.3.1.6. Obavezni program za djecu pred polazak u školu	50
4.3.2. Primjenjivani programi odgojno-obrazovnog rada	50
4.3.2.1. Primarni program	50
4.3.2.2. Kraći i specijalizirani programi	51

4.3.2.3. Program produženog boravka	51
4.3.2.4. Programi za djecu pred polazak u školu.....	51
4.4. Predškolski odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama	57
4.5. Struktura zaposlenika u odgojno-obrazovnom radu.....	58
4.5.1. Zaposlenici u predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj.....	58
4.5.2. Zaposlenici u predškolskim ustanovama u FBiH.....	59
4.5.3. Brčko Distrikt BiH	60
4.6. Stručno usavršavanje i uloga odgajatelja	60
4.7. Standardi prostora, higijene i opremljenosti didaktičkim materijalom	62
4.7.1. Fizički prostor	62
4.7.2. Ishrana	64
V. Zaključna razmatranja Ombudsmena.....	65
VI. Preporuke	68
ANEKS I. – Opća struktura djece u BiH.....	71
ANEKS II. – Struktura djece u posjećenim ustanovama	72
ANEKS III. – Opća struktura zaposlenika u BiH.....	76
ANEKS IV. – Struktura zaposlenika u posjećenim ustanovama.....	77
ANEKS V. – Finansiranje	83
ANEKS VI. – Posjećene ustanove.....	90
ANEKS VII. – PREGLED KORIŠTENIH MEĐUNARODNIH DOKUMENATA, ZAKONA BiH I DRUGIH DOKUMENATA.....	93
ANEKS VIII. – LISTA SKRAĆENICA.....	95

I. Uvod

Predškolski odgoj i obrazovanje, kao sastavni dio odgojno-obrazovnog sistema, jeste prvi, poseban i specifičan stepen odgojno-obrazovnog sistema, koji obuhvata: odgoj, obrazovanje, njegu, zdravstvenu i socijalnu zaštitu djece uzrasta od šest mjeseci do polaska u školu. Kao takav predstavlja temelj cjeloživotnog učenja, usmjeren prema aspektima intelektualnog, emocionalnog, fizičkog razvoja i razvoja kreativnosti i stvaralaštva. Pravo djeteta na odgoj, obrazovanje i ispravnu brigu za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti ima prednost nad svim drugim pravima. Predškolski odgoj i obrazovanje je proces od posebnog društvenog značaja, koji na specifičan način doprinosi ostvarenju jedinstvenog cilja odgoja i obrazovanja, polazeći od univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te vlastitog sistema predškolskog odgoja i obrazovanja, uvažavajući pritom potrebe djeteta, pravo i njegovu individualnost.

Period ranog djetinjstva, u prve tri godine života, zauzima posebno mjesto u razvoju i životu svakog pojedinca. Prve dvije godine života djeteta najvećim dijelom bivaju usmjerene ka stvaranju djetetove svijesti o sebi ili ka izgradnji svog prvog identiteta. Ovo je krucijalni dio izgradnje djeteta – kako najprije vide sami sebe, kako misle da bi trebalo da funkcioniraju, šta očekuju od drugih u odnosu s njima.¹

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, Odjel za prava djeteta (u daljnjem tekstu: Ombudsmeni), uz podršku „Save the Children“ Norveške, Regionalni ured u Sarajevu, u 2011. godini provela je istraživanje o stanju u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: BiH), s posebnom pažnjom na jednak pristup i mogućnost za predškolsko obrazovanje svakog djeteta. Istraživanje je zasnovano na direktnoj, usmenoj i pismenoj korespondenciji s nadležnim organima za ovu oblast, nevladinim organizacijama, te uvidom u aktuelno stanje javnih i privatnih ustanova na nivou BiH.

Polazeći od općeg opredjeljenja u BiH, cilj predškolskog odgoja i obrazovanja je da se, u skladu s novim naučnim dostignućima, najmlađoj populaciji osiguraju svi uslovi za optimalni fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj i uspješno daljnje obrazovanje. Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Okvirni zakon), koji je Parlamentarna skupština BiH usvojila u novembru 2007. godine, određena je funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja – to je sastavni dio odgojno-obrazovnog sistema u BiH. Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja.²

II. Metodologija

Analiza stanja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja proizašla je iz direktne komunikacije i dostavljenih podataka od entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja/prosvjete, nauke, kulture i sporta, te Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH. Analiza pravnog okvira u kojem predškolske ustanove funkcioniraju, posjeta ustanovama i pregled relevantne dokumentacije čine okosnicu analize. U svrhu dobivanja taksativnih podataka sačinjen je upitnik koji je dostavljan relevantnim institucijama.

¹ I. Ivić, „Vaspitanje dece ranog uzrasta“

² Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH

Modificirani upitnik korišten je i za potrebe strukturiranog intervjua s rukovodiocima i zaposlenicima u posjećenim ustanovama.

Pravni okvir obuhvatio je međunarodne standarde, prije svega Konvenciju o pravima djeteta, Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, preporuke Komiteta UN-a upućene BiH nakon razmatranja izvještaja o primjeni Konvencije; Ustav BiH, ustave entiteta i Statut Brčko Distrikta BiH, zakone iz socijalne, zdravstvene i krivičnopravne oblasti na nivou BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH.

U okviru posjeta predškolskim ustanovama razgovarano je s upravom ustanove, te izvršen obilazak prostorija u kojima borave djeca. Prilikom pripreme posjeta ustanovama od resornih ministarstava traženi su podaci o broju javnih i privatnih ustanova u entitetima, kantonima te Brčko Distriktu BiH. Resorna ministarstva i ustanove obuhvaćene istraživanjem zvanično su informirani o svrsi i ciljevima istraživanja, te o datumima posjeta.

U svim aktivnostima u vezi s izradom ovog izvještaja istraživački tim rukovodio se osnovnim principima Etičkog kodeksa istraživanja o djeci³, odredbama Zakona o ombudsmenima za ljudska prava BiH⁴, te Pravilima funkcioniranja ombudsmena za ljudska prava BiH.⁵

III. Pravni okvir

U ovom dijelu Specijalnog izvještaja o pravu na predškolski odgoj i obrazovanje namjera je da se na efikasan način:

- predstavi predškolski odgoj i obrazovanje iz ugla ljudskih prava;
- prezentiraju međunarodni standardi ljudskih prava, s posebnim osvrtom na međunarodne standarde u vezi s predškolskim odgojem i obrazovanjem;
- podsjeti na obaveze države i drugih subjekata u pogledu poštivanja ljudskih prava u vezi s predškolskim odgojem i obrazovanjem;
- prezentira ustavni i zakonodavni okvir u BiH u vezi s pravom na predškolski odgoj i obrazovanje.

3.1. Predškolski odgoj i obrazovanje – pristup zasnovan na ljudskim pravima

Neophodno je pitanje ostvarivanja prava na **predškolski odgoj i obrazovanje posmatrati u svjetlu ljudskih prava** jer ljudska prava pripadaju svakom pojedincu kao ljudskom biću. Stoga, teorija da se ljudska prava razlikuju zavisno od kulture, države, religije, neodrživa je jer postoji minimum prava koja prevazilaze sve kulturne i geografske podjele. Dakle, **ljudska prava** predstavljaju minimum prava o kojima je postignut globalni konsenzus i postoji saglasnost da ta prava moraju poštivati svi i zbog toga je potrebno predškolski odgoj i obrazovanje razmotriti prvenstveno kao ljudsko pravo.

Jedno od vjerovatno najbližih i najboljih određenja pojma ljudskih prava dao je prof. Louis Henkin. On za ljudska prava kaže da su skup minimalnih moralno-političkih zahtjeva prirodno-pravnog karaktera, koje svaki pojedinac ima ili bi trebalo da ima u odnosu na državnu vlast i društvo u kojem živi. Dakle, ljudska prava ne zavise od države i objektivnog prava koji ona stvara. Čovjek ta prava stiče rođenjem. To znači da je riječ o vrijednostima svojstvenim ljudskom biću, koje odražavaju i izražavaju njegovu autonomiju i dostojanstvo. Ovaj stav bio je osnov da se na međunarodnom nivou uspostave univerzalni standardi ljudskih prava, čije uživanje države prihvatanjem tih standarda moraju osigurati i zaštititi.⁶

³ „Sl. glasnik BiH“, broj 26/06

⁴ Zakon o ombudsmenima za ljudska prava BiH, „Sl. glasnik BiH“, br. 19/02 i 32/06

⁵ Pravila za funkcioniranje ombudsmena za ljudska prava BiH, „Sl. glasnik BiH“, broj 45/04

⁶ U listi zaštićenih prava između ostalog su: pravo na život, slobodu i ličnu sigurnost, slobodu udruživanja, izražavanja, okupljanja i pokret, pravo na ostvarivanje najviših standarda zdravlja, slobodu od samovoljnog hapšenja ili pritvora,

Pravo na predškolski odgoj i obrazovanje obuhvaćeno je pravom na obrazovanje i sastavni je dio jednog sistema.

Ono što je zajedničko za sva ljudska prava jeste princip koji mora biti zadovoljen i koji predstavlja apsolutno pravo, a to je **princip nediskriminacije**. Dakle, međunarodnim ugovorima zagarantirana prava moraju biti osigurana svim osobama na teritoriji države članice međunarodnog ugovora, bez diskriminacije, po osnovu rase, boje, spola, jezika, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugog statusa.⁷

Među ljudskim pravima nema hijerarhije. Sva ljudska prava su jednako važna. U Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine jasno je da su sva ljudska prava: ekonomska, politička, građanska, kulturna i socijalna jednako valjana i važna. Tu činjenicu više puta potvrdila je međunarodna zajednica, naprimjer, u Deklaraciji o pravu na razvoj (1986.), u Deklaraciji i programu djelovanja (1993.) i drugim međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući prvenstveno konvencije UN-a. Ovo se odnosi i na pravo na predškolski odgoj i obrazovanje, koje je garantirano pravom na obrazovanje. Dakle, **pravo na predškolski odgoj i obrazovanje ne može se smatrati manje važnim pravom u odnosu na druga prava** utvrđena međunarodnim standardima.

Druga važna karakteristika ljudskih prava je da su ona **nedjeljiva i međusobno zavisna**. Tako je pravo na obrazovanje uvijek potrebno posmatrati kroz druga prava, kao što su pravo na rad, pravo na razvoj ličnosti itd., jer je beskorisno da se razgovara o pravu na rad bez određene minimalne realizacije prava na obrazovanje. Gledano zajedno, princip međuzavisnosti i nedjeljivosti ljudskih prava trebalo bi doprinijeti njihovoj realizaciji, dok prioriteti ljudskih prava mogu biti definirani samo u skladu s principima ljudskih prava.

Međunarodni standardi ljudskih prava čvrsto su zasnovani na univerzalnosti, uz znatnu prilagodljivost različitim kulturnim kontekstima. Tako se u članu 1. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima navodi: „Svi ljudi su rođeni slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima.” Sama činjenica da su sve zemlje ratificirale bar jedan od sedam osnovnih UN-ovih ugovora o ljudskim pravima, a da je 80% država ratificiralo četiri ili više UN-ovih ugovora izraz je stepena univerzalnosti ljudskih prava i njihovog sveopćeg priznavanja.

Priznavanje ljudskih prava povlači i obavezu njihovog poštivanja. Svako kršenje i zloupotreba ljudskih prava za posljedicu imaju:

- ugrožavanje dostojanstva onih nad kojima se prava krše;
- ugrožavanje dostojanstva kršilaca prava;
- ugrožavanje prirode društva i usporavanje demokratskih procesa u tom društvu, uključujući i proces uspostavljanja vladavine prava.

Iz navedenog proizlazi da su ljudska prava zasnovana na demokratiji i dostojanstvu. Upravo zbog navedenih činjenica važno je razmotriti pravo na predškolski odgoj i obrazovanje u BiH, a u svjetlu međunarodnih standarda ljudskih prava, imajući u vidu da samo djeca kojima je osigurano uživanje prava i dostojanstvo ličnosti mogu graditi društvo u budućnosti.

pravo na pošteno suđenje, pravo na pravedne i povoljne radne uslove, pravo na primjerenu hranu, stambenu i socijalnu sigurnost, pravo na obrazovanje, pravo na jednaku zaštitu u zakonu, slobodu od proizvoljnog miješanja u privatnost, porodicu, dom ili dopisivanje, slobodu od mučenja i okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, slobodu od ropstva, pravo na državljanstvo, slobodu misli, savjesti i religije, pravo glasa i učešća u provođenju javnih poslova, pravo učešća u kulturnom životu i dr.

⁷ Daljnje čitanje:

OHCHR Sporazumna tijela baza podataka, <http://www.ohchr.org/bosanski/hrvatsk/tijel/ugovora/index.htm>, a činjenica listova, <http://www.ohchr.org/engleski/o/Publikacije/sheets.htm>

3.2. Predškolski odgoj i obrazovanje u svjetlu međunarodnih standarda

Međunarodno pravo je skup pravila i regulativa koje upravljaju ponašanjem država u njihovim međusobnim odnosima. **Ljudska prava** predstavljaju jednu dodatnu dimenziju međunarodnog prava, **postavljajući zahtjev za reguliranjem odnosa između države i njenih građana**. Proces prihvatanja činjenice da je narušavanje ljudskih prava predmet međunarodne regulative počinje završetkom Drugog svjetskog rata. Od tog perioda i osnivanja Ujedinjenih naroda (UN), 1945., razvio se veliki broj tijela međunarodnog prava koja daju zakonski okvir ljudskim pravima. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena 1948. godine, ljudska prava dijeli na četiri kategorije: **a) lična** (pravo na život, slobodu i ličnu sigurnost), **b) politička** (sloboda misli, savjesti, vjeroispovijesti, udruživanja, slobodni izbori), **c) ekonomska i socijalna** (pravo na socijalnu sigurnost, pravo na rad i slobodu izbora rada, pravo na pravične uslove rada i jednaku plaću za jednak rad) i **d) kulturna** (pravo na obrazovanje, učešće u naučnom i umjetničkom radu). Evropska konvencija o osnovnim ljudskim pravima i slobodama iz novembra 1950., također, ima značajnu ulogu u afirmiranju i reguliranju ljudskih prava, naročito građanskih i političkih prava.

Međunarodni standardi o ljudskim pravima uspostavljeni su na dva nivoa: međunarodnom, od institucija UN-a, i regionalnom (u ovom slučaju Evropa), od Vijeća Evrope. Snaga međunarodnih i regionalnih zakona direktno se očituje kroz obaveze utvrđene u samim propisima. Tako je UN, osim prava sadržanih u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, usvojio dva pravno obavezujuća dokumenta: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. U ova dva pakta definirana su prava, te uspostavljeni mehanizmi kojima se osigurava njihovo provođenje. Naravno, osim navedenih dokumenata, UN je usvojio i niz ugovora, konvencija, rezolucija i deklaracija kojima su neka prava konkretnije definirana, odnosno proširen obim određenih prava i zaštita. Treba imati na umu da svi dokumenti UN-a nemaju pravno obavezujuću snagu, te je potrebno napraviti razliku između ugovora, paktova i konvencija, kao pravno obavezujućih, i deklaracija, rezolucija, uputstava, pravila i principa, kao pravno neobavezujućih dokumenata.⁸

Pitanje ostvarivanja prava na predškolski odgoj i obrazovanje uređeno je nizom međunarodnih dokumenata od kojih je, svakako, najznačajnija Konvencija o pravima djeteta. Ipak, prije usvajanja Konvencije, koja pripada drugoj generaciji međunarodnih standarda, a čiji je cilj donošenja bio osiguranje zaštite prava određenih grupa koje su u društvu naročito ugrožene, kao što su žene, djeca, osobe s invaliditetom, manjine i sl., usvojen je međunarodni okvir kojim se osiguravaju minimalni standardi u vezi s političkim i građanskim, te ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. U okviru ovih prava utvrđeno je i pravo na obrazovanje. Evolucija međunarodnog prava u ovoj studiji korištena je kao princip u prezentiranju međunarodnih standarda kojima se uređuju pitanja prava na predškolski odgoj i obrazovanje.

Ipak, ono što je važno istaknuti kada je riječ o međunarodnim standardima ljudskih prava jeste činjenica da se njihovo provođenje odvija mnogo teže i sporije od njihovog definiranja. To je razlog što se mnoga ljudska prava i dalje doživljavaju kao daleki i neostvarivi san, a ne kao sastavni dio vrijednosti jednog društva.

⁸ Konvencija, pakt ili ugovor odnosi se na utvrđeno ponašanje koje se zasniva na dogovoru ili sporazumu koji ima vrijednost ugovora i kao takav obavezuje potpisnike (države ugovornice) na pridržavanje odredbi. Deklaracija se obično smatra izjavom više država o nekom međunarodnom pitanju ili odnosu i nema pravno obavezujuću snagu.

3.2.1. Odgovornost za primjenu međunarodnih standarda

U osnovi postoje tri nivoa odgovornosti za osiguranje ljudskih prava, koji su sastavni dio samih prava. To su:

- nivo države,
- nivo međunarodne zajednice i
- nivo pojedinca i privatnih faktora u društvu.

Prema međunarodnim standardima ljudskih prava, **države su te koje imaju primarnu odgovornost za osiguranje ljudskih prava individua** u okviru svoje jurisdikcije, jer su države⁹ te koje potpisuju međunarodne sporazume o ljudskim pravima. Kada je riječ o odgovornosti države, važno je naglasiti da se ta odgovornost odnosi na sve državne organe, kao i na sve agencije koje nastupaju u ime države, na svim nivoima vlasti. U kontekstu BiH, to su državni, entitetski, kantonalni i općinski nivo.

Općenito, **postoje tri obaveze u vezi s ljudskim pravima**: poštivanje, zaštita i zadovoljavanje (ispunjavanje).

Poštivanje ljudskih prava znači ne smetati u njihovom uživanju. Država bi trebala da se suzdrži od radnji kojima se ometa uživanje ljudskih prava.

Zaštita ljudskih prava znači preduzeti korake kako bi se osiguralo da treća lica ne smetaju u uživanju ljudskih prava. Naprimjer, država treba zaštititi pristupačnost obrazovanju osiguravanjem da roditelji ne sprečavaju djecu da pohađaju školu ili zaštititi pristupačnost zdravstvenoj zaštiti, osiguravajući da medicinsko osoblje ne uskrati pomoć bolesniku.

Ispunjavanje ljudskih prava znači osiguravanje koraka koji će garantirati pristup konkretnom pravu.

Standardi ljudskih prava prepoznaju da nedostatak sredstava može biti prepreka u ostvarivanju ljudskih prava. U skladu s tim, neke obaveze ljudskih prava su progresivne, a druge neposredne vrste. Tako države imaju obavezu u segmentu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, a što uključuje i pravo na sve oblike obrazovanja, **da zadovolje minimalan esencijalni nivo svakog prava**. Ovaj nivo ne može biti određen apstraktno, te države ovaj svoj zadatak moraju izvršiti u skladu s principima zaštite ljudskih prava.

Međutim, u svakoj situaciji u kojoj je znatan broj ljudi lišenih prava na zdravlje, stanovanje, hranu, obrazovanje, država se obavezuje da u zadovoljavanju ovih prava uključi sva svoja raspoloživa sredstva, a prema potrebi i resurse međunarodne pomoći, putem zahtjeva za međunarodnu pomoć koju prepoznaje većina međunarodnih standarda ljudskih prava.

⁹ Subjekti ili ugovorne strane bilo kojeg međunarodnog prava jesu same države, a ne vlade koje su ih potpisale, jer su vlade odgovorne da predstavljaju države samo u određenom periodu. To znači da i u slučaju da se vlada promijeni, nova vlada je i dalje obavezna prema međunarodnim zakonskim postupcima. U slučaju kada se sistem države mijenja, jezgro države i novonastale države bi imale drugačije obaveze. Ovaj slučaj može se objasniti na slučaju BiH i drugih država koje su nastale raspadom bivše SFRJ. Početkom 1992. SFRJ je bila članica različitih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima. Raspadom države, početkom 1992., Slovenija, Hrvatska, Makedonija i BiH, kao nove države, a poslije i Crna Gora, bile su obavezne da ratificiraju ugovore kako bi bile obavezane njihovim odredbama. Međutim, SFRJ, kao „kostur“ država, ostala je obavezana originalnim potpisom ovih ugovora, a mogla je prema vlastitoj želji i opozvati ove ugovore. Bosna i Hercegovina, kao novonastala država, pristupila je svim međunarodnim dokumentima koje je ratificirala bivša SFRJ, dok je određenom broju međunarodnih dokumenata pristupila kroz proces ratificiranja, direktno. Takav primjer je Evropska socijalna povelja, koja je ratificirana u oktobru 2008. godine.

Veoma je važno istaknuti da obaveze države da osigura svojim građanima uživanje prava nisu isključivo zasnovane na obavezama preuzetim iz međunarodnih standarda. Te obaveze proizlaze iz samog koncepta države kao tvorevine na **koju su građani prenijeli dio svoje autonomije u zamjenu za osiguranje različitih funkcija**. To znači da građani na osnovu „društvenog ugovora“ s državom pristaju da ona upravlja izvjesnim aspektima njihovog postojanja u zamjenu za sigurnost i blagostanje koji su im potrebni u njihovom svakodnevnom životu. Ako se uđe u suštinu značenja sigurnosti i blagostanja, može se zaključiti da oni uključuju ljudska prava. Dakle, država kroz „društveni ugovor“ s građanima prihvata obavezu da omogući sigurnost i blagostanje, dakle ljudska prava. Stoga, s ciljem osiguranja ljudskih prava, veoma je važno poznavati prirodu obaveza države. Obaveze države u smislu ekonomsko-socijalnih prava, u koje spada i obrazovanje, zasnovane su na sljedećim principima:

- ne smiju se diskriminirati pojedinci unutar različitih grupa u ostvarivanju prava koja su u pitanju;
- neophodno je preduzeti ciljne korake (uključujući i osmišljavanje specifične strategije i programa) usmjerene prema potpunom ostvarenju prava koja su u pitanju;
- osigurati nadgledanje napretka u ostvarivanju ljudskih prava. Ako su prava kršena, mehanizmi za zaštitu bi trebali biti dostupni.

Kada je riječ o pravu na obrazovanje, s posebnim osvrtom na predškolski odgoj i obrazovanje, potrebno je poći od osnovnog principa zajedničkog za sve UN-ove standarde ljudskih prava, a to je da uživanje svih prava u jednoj državi, dakle, uključujući i pravo na predškolski odgoj i obrazovanje, mora biti **osigurano bez diskriminacije**.¹⁰

Pravo na obrazovanje utvrđeno je sljedećim dokumentima UN-a:

1. Univerzalnom deklaracijom,
2. Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (1966.) (ICCPR),
3. Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.) (ICESCR),
4. Konvencijom o pravima djeteta (1989.) (CRC),
5. Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.) (CEDAW),
6. Konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1966.) (CERD),
7. Konvencijom protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja.

Osim principa nediskriminacije, navedeni međunarodni standardi sadrže konkretne odredbe koje se odnose na obaveze države da osigura pravo na obrazovanje. Tako **ICESCR** utvrđuje obavezu da „države ugovornice priznaju pravo svake osobe na obrazovanje, da obrazovanje treba biti usmjereno ka punom procvatu ljudske ličnosti i osjećanju njenog dostojanstva kao i jačanju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i da obrazovanje mora omogućiti svakome da ima korisnu ulogu u slobodnom društvu, da unaprijedi razumijevanje, trpeljivost, prijateljstvo među svim nacijama i svim rasnim, etničkim ili vjerskim grupama i da pomogne razvoj djelatnosti Ujedinjenih naroda za očuvanje mira”.¹¹

U **CEDAW-u** je propisano da će države članice preduzeti sve potrebne mjere radi otklanjanja diskriminacije žena, kako bi im osigurale jednaka prava kao i muškarcima u smislu obrazovanja, a posebno da bi na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena osigurale: (a) jednake uslove u smislu karijere i profesionalnog usmjeravanja, u smislu mogućnosti za učenje i sticanje diploma u obrazovnim ustanovama svih kategorija, i u seoskim i u gradskim sredinama; ova ravnopravnost osigurava se u smislu predškolskog, općeg, tehničkog i stručnog obrazovanja, kao i višeg tehničkog obrazovanja i svih vrsta profesionalnog usmjeravanja; (b) dostupnost jednakih nastavnih programa, jednakih ispita i nastavnog osoblja koje ima kvalifikacije istog nivoa, kao i školskih prostorija i opreme istog kvaliteta; (c)

¹⁰ Član 2. stav 1. ICCPR-a; član 2., stav 2. ICESCR-a; čl. 1. i 2. CEDAW-a; član 2. CRC-a; čl. 1. i 2. CEDAW-a; član 2. CERD-a

¹¹ Član 13. stav 1.

otklanjanje tradicionalnog shvatanja o ulogama muškaraca i žena na svim nivoima i u svim oblicima obrazovanja podsticanjem stvaranja mješovitih odjeljenja i drugih vrsta obrazovanja koji mogu doprinijeti postizanju tog cilja, posebno revizijom udžbenika i školskih programa, te prilagođavanjem nastavnih metoda; (d) jednake mogućnosti korištenja stipendija i drugih vrsta bespovratne pomoći za studije; (e) jednake mogućnosti pristupa programima permanentnog obrazovanja, uključujući programe za obrazovanje odraslih i funkcionalne programe za opismenjavanje, posebno one čiji je cilj da se u što je moguće kraćem vremenu smanji jaz u stepenu obrazovanja između muškaraca i žena; (f) smanjenje stope slučajeva da ženska omladina napušta školu i organizacija programa za djevojke i žene koje su prerano napustile školu.¹²

U **CERD-u** se utvrđuje obaveza država članica da osiguraju pravo na obrazovanje i stručno usavršavanje bez diskriminacije.¹³

CRC je čl. 28. i 29. utvrdio pravo na obrazovanje. Članom 28. pravo na obrazovanje definirano je na način da države članice Konvencije moraju svakom djetetu osigurati pravo na obrazovanje, te da će promovirati međunarodnu saradnju u oblasti obrazovanja, posebno s ciljem suzbijanja neznanja i nepismenosti širom svijeta, te olakšavanja pristupanju naučnim i tehničkim saznanjima i savremenim metodama podučavanja.

Sistem obrazovanja bit će razvijan na način koji će osigurati razvoj ličnosti djeteta, što treba biti usmjereno ka cjelokupnom razvoju djetetove ličnosti, nadarenosti, psihičkih i fizičkih sposobnosti; promociji poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda te principa proglašanih u Povelji UN-a; poticanju poštivanja djetetovih roditelja, njegovog kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, nacionalnih vrijednosti zemlje u kojoj dijete živi i zemlje iz koje potiče; te poštivanju civilizacija koje se od njega razlikuju; pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnoj zajednici u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama, te starosjediocima i poticanju zaštite okoliša.¹⁴

Posebno je značajna odredba Konvencije kojom se garantiraju prava djece koja pripadaju manjinama na način da države u kojima postoje etničke, vjerske ili jezičke manjine, ili osobe autohtonog porijekla, djetetu koje pripada takvoj manjini ili koje je autohtono neće biti zanijekano pravo da u zajednici s drugim članovima svoje grupe uživa svoju kulturu, ispovijeda svoju vjeru ili upotrebljava svoj jezik.¹⁵

Sve navedene dokumente ratificirala je BiH i oni imaju ustavnu snagu jer su sastavni dio Ustava BiH.¹⁶ Zagovornici prava u oblasti obrazovanja mogu se pozivati na ove dokumente s obzirom na činjenice da su dokumenti **pravno obavezujući i tražiti sudsku zaštitu ovih prava.**

U slučaju da se u više međunarodnih dokumenata definiraju ili štite ista prava, pojedinac ima pravo na zaštitu prema: (1) svim postojećim (usvojenim) instrumentima i (2) odredbama sporazuma koje ga štite na najbolji način, odnosno prema onim koje osiguravaju najveći stepen zaštite.

U Svjetskoj deklaraciji o obrazovanju za sve naglašena je neophodnost metodološkog pristupa usmjerenog na dijete kako bi se svakom djetetu u cjelini osigurao razvoj njegovih potencijala. Usvajanje metodoloških pristupa koji su fleksibilni i kojima se omogućava da se vodi računa o različitim potrebama

¹² Član 10. CEDAW-a

¹³ Član 5. stav 1. tačka e podtačka v

¹⁴ Član 29. Konvencije o pravima djeteta

¹⁵ Idem, član 30.

¹⁶ Aneks I. Ustava BiH – Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će biti primjenjivani u BiH

djece, doprinijet će poboljšanju kvaliteta rada i smanjenju isključenosti i u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja.

3.2.2. Stav UN-ovog Komiteta o pravima djeteta

Komitet o pravima djeteta je u svojim zaključnim razmatranjima prepoznao određene pomake u BiH u oblasti obrazovanja, a koje se, prije svega, odnose na usvajanje zakonskih i drugih mjera. Ipak, Komitet je izrazio i zabrinutost zbog: (a) visokog broja djece koja nisu upisana u školu ili su odustala od školovanja; (b) još nedovoljnog broja profesionalnog nastavničkog kadra u zemlji; (c) nedostatka odgovarajućeg prostora i objekata za rekreativne i kulturne aktivnosti; (d) činjenice da, naročito u ruralnim područjima, djeca nemaju pristup predškolskom obrazovanju.

Nadalje, Komitet je zabrinut zbog rasprostranjene diskriminacije etničkih i/ili nacionalnih manjina, naročito Roma, u pristupu obrazovanju (samo 33% romske djece pohađa osnovnu školu), kao i zbog otežanog pristupa školovanju i drugih marginaliziranih grupa djece, kao što su: izbjeglice, povratnici i djeca s invaliditetom.

Zbog ovakvog stanja u oblasti obrazovanja Komitet je, između ostalog, preporučio državi članici da:

- ojača napore u procesu usklađivanja zakona o obrazovanju i osigura njihovo efikasno i jedinstveno provođenje u cijeloj zemlji;
- preduzme sve neophodne mjere u pravcu potpune primjene čl. 28. i 29. Konvencije, naročito kada je riječ o djeci koja pripadaju najugroženijim grupama, tj. manjinskim grupama, djeci koja žive u siromaštvu, djeci izbjeglicama i povratnicima, romskoj djeci, djeci s invaliditetom itd.;
- poboljša efikasnost obrazovnog sistema, posebno ističući visok procenat djece koja napuštaju školovanje;
- osigura dostupnost predškolskog obrazovanja u cijeloj zemlji, posebno u ruralnim područjima;
- poveća dostupnost programa stručnog obrazovanja za mlade, s ciljem olakšavanja njihovog pristupa tržištu rada;
- zatraži tehničku pomoć od UNESCO-a i UNICEF-a.

3.3. Predškolski odgoj i obrazovanje u zakonodavstvu u BiH

3.3.1. Ustavni okvir

U preambuli Ustava BiH navodi se da je njegova izrada inspirirana Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, odnosno ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, te Deklaracijom o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava.¹⁷

Ustav BiH obavezuje na „najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda“.¹⁸ Ustav BiH nalaže da se Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR) i njeni protokoli u BiH „moraju direktno primjenjivati“ i „moraju imati prioritet nad svim ostalim zakonima“¹⁹, a osnovna ljudska prava navodi u posebnom stavu.²⁰ U Aneksu I. navedeni su dodatni sporazumi o

¹⁷ Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH u saradnji sa „Save the Children“ Norveške, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH s Konvencijom o pravu djeteta (2009.), str. 130

¹⁸ Ustav BiH, član II. Ljudska prava i osnovne slobode (stav 1)

¹⁹ Idem, član II. (2).

²⁰ Idem, član II. (3).

ljudskim pravima, koji će biti primjenjivani u BiH, a među njima su svi dokumenti UN-a.²¹ Osim toga, članom II. 4. Ustava BiH regulirano je **da je država dužna osigurati svim osobama uživanje prava i sloboda predviđenih Ustavom BiH ili međunarodnim sporazumima** navedenim u Aneksu I. uz Ustav BiH, i to bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Ustavom Federacije BiH garantira se primjena najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u Aneksu, te se posebno u članu 2. stav 1. tačka 1. navodi katalog ljudskih prava koje uživaju sve osobe na teritoriji Federacije BiH.²² Shodno Ustavu, federalna i kantonalna vlast nadležne su za garantiranje i ostvarivanje ljudskih prava,²³ dok u vršenju svojih nadležnosti svaka općina preduzima sve potrebne mjere s ciljem osiguranja zaštite prava i sloboda utvrđenih u članovima II.A. 1-7 Ljudska prava i osnovne slobode i u instrumentima navedenim u Aneksu. U ostvarivanju ljudskih prava Ustavom FBiH dat je prioritet međunarodnim instrumentima u odnosu na domaće zakonodavstvo, te se u slučaju „neslaganja međunarodnih ugovora ili sporazuma s federalnim zakonodavstvom, treba primijeniti ugovor ili sporazum“.²⁴ U Glavi III. Ustava FBiH utvrđena je podjela nadležnosti između federalne i kantonalne vlasti, tako da je „utvrđivanje obrazovne politike, uključujući **donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja, u nadležnosti kantona**“.²⁵

Članom 5. Ustava Republike Srpske propisano je da se ustavno uređenje Republike Srpske zasniva na garantiranju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim standardima. Građani Republike Srpske su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, spol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, naobrazbu, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.²⁶ Prema Ustavu RS, svako ima pravo na obrazovanje pod jednakim uslovima, a osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno.²⁷ Prava i slobode zagaranitirane Ustavom RS ne mogu se oduzeti ni ograničiti.²⁸

3.3.2. Zakonodavni okvir

Kao što se može vidjeti iz analize ustavnog okvira BiH, **pitanje obrazovanja je prvenstveno u nadležnosti entiteta, odnosno u Federaciji BiH je u nadležnosti kantona.** Upravo ovako razrađen obrazovni sistem, a ako se uzme u obzir i specifičan status Brčko Distrikta BiH, zahtijeva visok stepen koordinacije na nivou države, posebno imajući u vidu osiguranje izvršenja obaveza utvrđenih međunarodnim standardima, a koje su vlasti BiH preuzele ratificiranjem konvencija. S ciljem osiguranja potrebne koordinacije, Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH utvrđeno je da je Ministarstvo civilnih poslova BiH, između ostalog, nadležno “za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti BiH i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih organa vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u oblastima: zdravstva i socijalne zaštite; penzije; nauke i obrazovanja; rada i zapošljavanja; kulture i sporta; geodetskih, geoloških i meteoroloških poslova”.²⁹

²¹ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR); Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Konvencija o pravima djeteta (CRC); Konvencija protiv torture (CAT); Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) i dr.

²² Pravo na obrazovanje navedeno je u podtački m

²³ Član III. 2. a) Ustava FBiH

²⁴ Ustav FBiH, Amandman XVIII.

²⁵ Član III. 4. b) Ustava FBiH

²⁶ Član III. 10. Ustava RS (ljudska prava i slobode)

²⁷ Član 38. Ustava RS

²⁸ Idem, član 48. stav 1.

²⁹ Član 15. stav 2. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave BiH

3.3.2.1. Okvirni zakon o predškolskom obrazovanju

Okvirnim zakonom³⁰ utvrđeni su **principi, ciljevi, standardi i normativi** za pripremu zajedničkih nastavnih jezgri programa za obavljanje funkcije predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i upravljanje, rukovođenje, stručni standardi, vrste evidencija, finansiranje, nadzor i druga pitanja u vezi s organizacijom i osnivanjem predškolskih ustanova. Važno je istaknuti da se **principi, ciljevi i standardi utvrđeni Okvirnim zakonom ne mogu smanjivati**.³¹

Funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja kao sastavnog dijela odgojno-obrazovnog sistema u BiH ima određene specifičnosti sadržane u činjenici da je riječ o **prvom stepenu odgojno-obrazovnog sistema koji se bavi odgojem djece predškolske dobi** i da treba biti shvaćen u jednom širem kontekstu koji uključuje: odgoj, obrazovanje, njegu i zaštitu.³²

Nadalje, Okvirnim zakonom utvrđeno je da su organi vlasti nadležni za organiziranje obrazovnog sistema u Brčko Distriktu BiH, Republici Srpskoj, kantonima u Federaciji BiH (u daljnjem tekstu: **nadležne obrazovne vlasti**), te u skladu sa Ustavom BiH i ustavima entiteta i kantona, obavezni primjenjivati i poštivati principe i norme utvrđene Okvirnim zakonom, te osigurati odgoj i obrazovanje pod jednakim uslovima za svu djecu.

Kantonalna vijeća u Federaciji BiH, Narodna skupština u Republici Srpskoj i Skupština Brčko Distrikta BiH su, prema odredbama Okvirnog zakona, **bili obavezni da u potpunosti usklade svoje zakone o predškolskom obrazovanju s Okvirnim zakonom**. Rok za usklađivanje zakonskih propisa na nižim nivoima vlasti bio je šest mjeseci nakon stupanja na snagu Okvirnog zakona, dakle, maj 2008. godine.

a) Principi i ciljevi predškolskog obrazovanja

Predškolski odgoj i obrazovanje u BiH treba da su organizirani na način da u potpunosti osiguraju primjenu principa utvrđenih u Okvirnom zakonu koji su podijeljeni u dvije grupe: (a) **osnovni principi i ciljevi** i (b) **principi i ciljevi koji osiguravaju osnovna prava djece**.

U osnovne principe i ciljeve spadaju:

- razvojni principi,
- uvažavanje stepena razvoja djeteta,
- zabranu diskriminacije.

Razvojni principi su grupa principa koja uključuje: a) humanističko-razvojni princip, b) princip profesionalne autonomnosti i stručne odgovornosti i c) princip demokratičnosti. Kako su predškolski odgoj i obrazovanje zasnovani na humanističkom pristupu odgoja i obrazovanja, savremenim naučnim dostignućima i teorijama o djetetovom razvoju i pravima djeteta to se obavezno treba osigurati **uvažavanje stepena razvoja djeteta**, specifičnosti razvojnih mogućnosti i pojedinačne potrebe djeteta.³³ Okvirnim zakonom utvrđuje se i **princip nediskriminacije**, prema kojem svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja.³⁴

³⁰ Parlamentarna skupština BiH usvojila je ovaj zakon u oktobru 2007. godine

³¹ Član 1. Okvirnog zakona

³² Idem, član 2.

³³ Idem, član 5.

³⁴ Idem, član 6.

Osim osnovnih principa i ciljeva, Okvirnim zakonom utvrđuju se i principi i ciljevi koji osiguravaju osnovna prava djece, koja uključuju: osiguranje najboljeg interesa djeteta, osiguranje vlastitih vrijednosti, osiguranje optimalnog razvoja djeteta, pravo na jezik i poštivanje vjerskih sloboda, **integracijski programi za djecu s posebnim potrebama i pravo roditelja i djece na izbor ustanove i odlučivanje.**

Princip osiguranja najboljeg interesa djeteta zasnovan je kako bi pravo djeteta na odgoj i obrazovanje i ispravnu brigu bilo uspostavljeno za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, te ima prednost nad svim drugim pravima, a u slučaju sukoba prava, prednost se daje onom pravu, tumačenju ili djelovanju koje će najviše koristiti interesu djeteta.³⁵

Prema odredbama Okvirnog zakona, predškolsko obrazovanje treba da bude organizirano uz uvažavanje općih ciljeva odgoja i obrazovanja, koji proizlaze iz općeprihvaćenih, univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, uz uvažavanje vlastitih vrijednosnih sistema zasnovanih na specifičnostima nacionalne, historijske, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koji žive u BiH. Na ovaj način **osigurava se primjena principa vlastitih vrijednosti.**

Predškolski odgoj i obrazovanje treba biti organizirano na način da osigura optimalne i jednake uslove kako bi se svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvijalo i ostvarivalo svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite vidove kvalitetnog i profesionalno autonomnog institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja.³⁶

Uvažavajući različitosti u BiH, posebno imajući u vidu potrebu osiguranja poštivanja jezika i kulture svih konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina koje žive u BiH, Okvirnim zakonom je kao jedan od principa definirano i **pravo na jezik** koje treba da bude uključeno u predškolsko obrazovanje, a u skladu sa Ustavom BiH, Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina i Konvencijom o pravima djeteta. Osim prava na jezik, s ciljem osiguranja uvažavanja različitosti u BiH, Okvirnim zakonom definirana je i obaveza **poštivanja vjerskih sloboda** na način da su predškolske ustanove dužne razvijati, unapređivati i poštivati nacionalne i vjerske slobode, običaje, toleranciju i kulturu dijaloza.³⁷

Okvirnim zakonom garantiraju se i **integracijski programi za djecu s posebnim potrebama** na način da se djeca s posebnim potrebama uključuju u predškolske ustanove prema programima koji su prilagođeni njihovim individualnim potrebama. Ovo znači da će se za svako dijete izraditi individualni program prilagođen njegovim mogućnostima i sposobnostima, a pripremaju se i provode i programi za integraciju.³⁸

Kako su roditelji zakonski staratelji djece, Okvirnim zakonom utvrđeno je da roditelji imaju pravo izbora javne ili privatne predškolske ustanove u kojoj će se odgajati i obrazovati njegovo dijete. Roditeljima treba da bude osigurano i pravo, ali i obaveza da posredstvom svojih predstavnika u predškolskim ustanovama i tijelima, kao i asocijacija, a u interesu svoje djece, na svim nivoima učestvuju u odlučivanju o pitanjima značajnim za rad predškolske ustanove i funkcioniranje predškolskog odgoja i obrazovanja.

³⁵ Idem, član 7.

³⁶ Idem, član 9.

³⁷ Idem, član 11.

³⁸ Idem, član 12.

b) Funkcija predškolskog obrazovanja

Funkcija predškolskog obrazovanja je višestruka i usmjerena je ka zadovoljavanju potreba djece, njihovih roditelja i društva u cjelini. Okvirnim zakonom je kao funkcija predškolskog obrazovanja definirano sljedeće:

- osiguranje uslova za optimalan razvoj svakog djeteta;
- pomoć roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opće blagostanje djeteta;
- dopunjavanje porodičnog odgoja;
- ulaganje društva u blagostanje i napredak.

Realizacija funkcije predškolskog obrazovanja odvija se prema utvrđenim **standardima i normativima**, što obavezuje javne i privatne predškolske ustanove da obavljaju djelatnost odgoja i obrazovanja u skladu s planovima i programima čije **zajedničke osnove propisuju nadležne obrazovne vlasti**, a u skladu s pedagoškim standardima i normativima za opremu, didaktička, zdravstveno-higijenska, estetska i druga sredstva (u daljnjem tekstu: standardi i normativi).

Okvirnim zakonom utvrđeno je da je **u godini pred polazak u osnovnu školu predškolski odgoj i obrazovanje obavezno za svu djecu predškolskog uzrasta**, dok uslove i načine finansiranja, programe i vrijeme trajanja predškolskog odgoja i obrazovanja reguliraju odgovarajućim zakonom nadležne obrazovne vlasti.³⁹ Prijem djece u predškolsku ustanovu, prema odredbama Okvirnog zakona, treba se obavljati tokom cijele godine, a javne i privatne predškolske ustanove trebaju osigurati jednake mogućnosti za prijem sve djece.

c) Predškolske ustanove

Predškolski odgoj i obrazovanje realiziraju se u **javnim i privatnim predškolskim ustanovama**. Nadležne obrazovne vlasti osnivaju javne predškolske ustanove, u skladu s principima, standardima i normativima utvrđenim Okvirnim zakonom i ostalim uslovima i kriterijima utvrđenim propisima u oblasti odgoja i obrazovanja, dok privatnu predškolsku ustanovu mogu osnovati domaća i strana fizička i pravna lica, u skladu s principima utvrđenim Okvirnim zakonom i ostalim uslovima i kriterijima utvrđenim propisima u oblasti odgoja i obrazovanja.⁴⁰

Sa stanovišta organizacionih formi, predškolski odgoj i obrazovanje ostvaruju se u okviru **jaslica**, za djecu od šest mjeseci do navršene treće godine života, i u **vrtiću**, od navršene treće godine života do polaska u osnovnu školu. U slučajevima kada se za djecu predškolskog uzrasta s posebnim potrebama ne može organizirati odgojno-obrazovni rad u predškolskoj ustanovi, taj rad može se djelimično ili u potpunosti obavljati u posebnim predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama.

d) Zajednička jezgra programa

Prema odredbama Okvirnog zakona, u svim javnim i privatnim predškolskim ustanovama u BiH treba se **uspostaviti i primjenjivati zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama**. Zajednička jezgra programa i planovi trebaju:

- garantirati i osigurati kvalitetan odgoj i obrazovanje za svu djecu i dostići zadovoljavajuće standarde znanja, vještina i sposobnosti;
- osigurati dosljednost kvaliteta standarda odgoja i obrazovanja u svim predškolskim ustanovama u BiH;
- osigurati primjenu programa koji odgovaraju razvojnim potrebama djece predškolskog uzrasta;

³⁹ Idem, član 16.

⁴⁰ Idem, član 18.

- osigurati da se kroz odgojno-obrazovni proces razvija pozitivan odnos i osjećaj pripadnosti državi BiH;
- osigurati zadovoljavajuću usklađenost programa, kao i njihovu prilagodljivost u skladu sa specifičnim potrebama predškolske ustanove i lokalne zajednice;
- osigurati slobodu kretanja i jednak pristup predškolskom odgoju i obrazovanju.

S ciljem osiguranja uspostavljanja zajedničke jezgre programa, Okvirnim zakonom propisana je obaveza **uspostavljanja privremenog tijela** čije članove imenuju ministri obrazovanja Republike Srpske, kantona u Federaciji BiH i Brčko Distrikta BiH, a jednog člana imenuje ministar civilnih poslova BiH. Na prijedlog privremenog tijela, sporazum o zajedničkim jezgrama programa usvajaju i potpisuju ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH, te predstavnik Brčko Distrikta BiH.

U predškolskim ustanovama u BiH, prema odredbama Okvirnog zakona, realiziraju se programi odgojno-obrazovnog rada namijenjeni djeci od rođenja do polaska u školu, kao i programi namijenjeni drugim korisnicima koji su zainteresirani za razvoj, odgoj, obrazovanje i opću dobrobit djece. **Programima odgojno-obrazovnog rada s djecom utvrđuju se ciljevi i zadaci, sadržaj i vrsta, te profili i školska sprema zaposlenih koji realiziraju svaki od ovih programa**, a na osnovu prethodno pribavljene saglasnosti nadležnih obrazovnih vlasti. Predškolske ustanove trebaju koristiti sljedeće programe:

- cjelovite razvojne programe,
- specijalizirane razvojne programe,
- interventne, kompenzacione i rehabilitacione programe,
- programe jačanja roditeljskih kompetencija,
- programe za djecu pred polazak u školu, ako nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja,
- programe za djecu državljana BiH u inozemstvu.

e) **Standardi i normativi**

Okvirnim zakonom utvrđuje se da se predškolski odgoj i obrazovanje u javnim i privatnim predškolskim ustanovama treba realizirati na osnovu **pedagoških standarda i normativa**, a koje **utvrđuju i usvajaju nadležne obrazovne vlasti**. Standardima i normativima u predškolskom odgoju i obrazovanju osigurava se dosljedna i efikasna primjena zajedničkih jezgri programa u svim predškolskim ustanovama u BiH. Za provođenje standarda i normativa, te zajedničkih jezgri u oblasti predškolskog obrazovanja nadležna je Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Važno je istaknuti da u okviru zajedničkih jezgri i programa javne i privatne predškolske ustanove imaju slobodu izrade i realizacije određenih sadržaja po svom izboru, u skladu s odredbama ovog zakona.

f) **Izveštavanje i nadzor**

Predškolske ustanove obavezne su donositi godišnje programe rada koje, na prijedlog stručnog vijeća, usvaja upravni odbor predškolske ustanove i do kraja septembra tekuće godine dostavlja nadležnim obrazovnim vlastima i osnivaču. Izveštaji o radu za proteklu radnu godinu razmatraju se i usvajaju po istom postupku kao i programi rada i najkasnije do kraja septembra tekuće godine prosljeđuju nadležnim institucijama na razmatranje i usvajanje.

Nadležne obrazovne vlasti obavezne su osigurati kontrolne mehanizme stručnog nadzora pedagoškog praćenja i unapređivanja rada u javnim i privatnim predškolskim ustanovama kako bi se osiguralo da sve predškolske ustanove rade u skladu sa standardima i normativima.

g) **Profili za obavljanje funkcije odgajatelja**

Okvirnim zakonom definiran je **profil stručnjaka** koji mogu raditi u predškolskom odgoju i obrazovanju tako što je utvrđeno da **će to pitanje biti uređeno zajedničkim jezgrama programa** za predškolski odgoj i obrazovanje, dok se stepen stručne spreme i ostali uslovi za obavljanje odgajateljske dužnosti bliže definiraju standardima i normativima predškolskog odgoja i obrazovanja. Ipak, Okvirnim zakonom propisano je da programe predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru realiziraju **odgajatelji** i specijalizirani stručnjaci različitih profila: **pedagozi, specijalizirani pedagozi, logopedi, psiholozi, ljekari, socijalni radnici s visokom stručnom spremom**, dok njegu i brigu o zaštiti i unapređenju zdravlja djece u dobi od šest mjeseci do polaska u školu realiziraju **medicinski radnici** sa završenim fakultetom, visokom ili srednjom medicinskom školom. Okvirnim zakonom predviđeno je i da u realizaciji programa odgojno-obrazovnog rada mogu učestvovati i osobe s visokom, višom i srednjom stručnom spremom odgojno-obrazovnog i medicinskog smjera u svojstvu asistenta i volontera. Odgajatelji, stručni saradnici i saradnici koji prvi put zasnivaju radni odnos u predškolskoj ustanovi obavezni su nakon jedne godine, a prije isteka druge godine neposrednog odgojno-obrazovnog rada, položiti stručni ispit.

h) **Stručni organi u predškolskim ustanovama**

Okvirnim zakonom utvrđuje se da su stručni organi koji obavljaju stručnu funkciju u predškolskim ustanovama: stručno vijeće i stručni aktivisti. **Stručno vijeće** je stručni organ predškolske ustanove koji čine svi stručni zaposleni u predškolskoj ustanovi. Nadležnosti stručnog vijeća su da prati i analizira organizaciju i realizaciju programa odgojno-obrazovnog rada, utvrđuje program stručnog usavršavanja odgajatelja i prati njegovu realizaciju, razmatra i utvrđuje prijedlog godišnjeg programa rada, formira, prati i analizira rad stručnih tijela, te razmatra i daje primjedbe na njihove izvještaje o radu, kandidira predstavnika upravnog odbora i predlaže i prati realizaciju saradnje s roditeljima i lokalnom zajednicom. Stručnim vijećem rukovodi direktor predškolske ustanove.

Stručni aktivisti formiraju se od stručnih radnika po uzrasnim grupama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces. Stručni aktivisti brine o usklađivanju rada istih uzrasnih grupa, preuzima mjere za uspješnu realizaciju programa u svom aktivu i prati cjelokupan razvoj i aktivnost djece, te predlaže mjere za njihovu uspješnost. Stručnim aktivom rukovodi predsjednik aktiva kojeg biraju članovi aktiva.

i) **Upravljanje i rukovođenje predškolskim ustanovama**

Pitanja osnivanja, organiziranja, nadležnosti tijela, procedure za upravljanje predškolskim odgojno-obrazovnim sistemom kao dijelom nadležnog obrazovnog sistema u BiH uređuju se zakonima u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja i drugim propisima i aktima koje donose nadležne obrazovne vlasti i predškolske ustanove.⁴¹ Ovim aktima uređuju se nadležnosti i odgovornosti za upravljanje, posebno u smislu finansiranja predškolskih ustanova, odnosa ovih institucija i osnivača, kao i njihovog odnosa prema društvenoj zajednici.

Organ upravljanja u javnoj predškolskoj ustanovi je upravni odbor. Članovi upravnog odbora biraju se na osnovu javnog konkursa po **principu paritetne zastupljenosti osnivača, vijeća roditelja i stručnog osoblja predškolske ustanove** u skladu s procedurom koja se utvrđuje propisima i aktima koje donose nadležne obrazovne vlasti i predškolske ustanove. Konkurs raspisuje i provodi komisija u kojoj su po jedan predstavnik osnivača, vijeća roditelja i predškolske ustanove, koju imenuje osnivač, dok članove komisije predlažu organi subjekata koji čine komisiju. S ciljem osiguranja principa jednake zastupljenosti i nediskriminacije, Okvirni zakon sadrži zaštitnu odredbu kojom se propisuje **da sastav upravnog odbora predškolske ustanove mora odražavati nacionalnu strukturu djece i roditelja, osoblja i osnivača**, onako kako ona u datom trenutku izgleda, u principu, prema popisu stanovništva u BiH iz

⁴¹ Član 35. Okvirnog zakona

1991. godine. Nadležnosti upravnog odbora su: utvrđivanje i provođenje politike predškolske ustanove, generalno upravljanje predškolskom ustanovom i efikasno korištenje kadrovskih potencijala i materijalnih resursa.

Direktor predškolske ustanove odgovoran je za rukovođenje predškolskom ustanovom i za realizaciju njenih programskih aktivnosti, a imenuje ga upravni odbor po postupku koji se određuje zakonima ili propisima Republike Srpske, kantona u Federaciji BiH i Brčko Distrikta BiH te općim aktima predškolske ustanove, dok direktora privatne predškolske ustanove imenuje osnivač.⁴² Okvirnim zakonom propisano je da **direktor predškolske ustanove mora imati visoku stručnu spremu iz oblasti predškolskog odgoja, pedagogije, specijalne pedagogije ili psihologije**. Zakonom je predviđen i izuzetak da za direktora predškolske ustanove može biti imenovan istaknuti, u praksi dokazani nastavnik predškolskog odgoja i obrazovanja.

Vijeće roditelja je tijelo koje mogu uspostaviti roditelji, a predškolska ustanova ima obavezu da im u tome pomogne. Članove ovog vijeća biraju roditelji, dok se način i procedura osnivanja i rada vijeća roditelja utvrđuju općim aktom predškolske ustanove. Nadležnosti vijeća roditelja su da: (a) promovira interese predškolske ustanove u lokalnoj zajednici; (b) prezentira stavove roditelja upravnom odboru predškolske ustanove; (c) podstiče angažman roditelja u radu predškolske ustanove; (d) informira upravni odbor o svojim stavovima, kada ocijeni da je to potrebno ili na zahtjev upravnog odbora, o svakom pitanju koje se odnosi na rad predškolske ustanove i (e) kandidira predstavnika roditelja u upravni odbor.⁴³

j) Evidencije i dokumentacija

Predškolska ustanova je, shodno odredbama Okvirnog zakona, obavezna voditi svu potrebnu pedagošku dokumentaciju i evidenciju utvrđenu Okvirnim zakonom, ali i ostalim zakonskim i podzakonskim aktima. Obavezna evidencija je evidencija o: (a) djeci uključenoj u predškolsku ustanovu; (b) praćenju i napredovanju djece; (c) prikupljanju sredstava od roditelja, osnivača i donatora; (d) djeci s posebnim potrebama i (e) djeci smještenoj u druge porodice.

k) Finansiranje

Okvirnim zakonom propisano je da **osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provođenje programa** predškolskog odgoja i obrazovanja u skladu s pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje. Tako osnivač treba da osigura sredstva za: (1) plaće zaposlenika (bruto), topli obrok, regres; (2) materijalne troškove; (3) nabavku osnovne opreme i učila; (4) potrošni materijal za odgojno-obrazovni rad; (5) amortizaciju i tekuće investicione održavanje objekata i (6) dio radno-igrovnog materijala (igračke i drugi osnovni didaktički materijal).

Osim osnovnih sredstava koje je dužan osigurati osnivač, Okvirnim zakonom propisano je da **programe predškolskog odgoja i obrazovanja mogu finansijski podržavati roditelji djece predškolske dobi**, zavisno od socijalnog statusa i putem donacija, dok sredstva za realizaciju kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.

Nadležne obrazovne vlasti, u skladu s odredbama Okvirnog zakona, dužne su osigurati: (a) sredstva za nabavku dijela didaktičkog materijala; (b) profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju; (c) razvoj predškolskih programa rada; (d) evaluaciju predškolskih programa rada; (e) dio

⁴² Idem, član 37.

⁴³ Idem, član 38.

sredstava za realizaciju specijaliziranih programa rada; (f) izdavačku djelatnost ustanove; (g) utvrđuju uslove i donose rješenje o početku rada predškolske ustanove.⁴⁴

Nadležno tijelo za socijalnu zaštitu, u skladu s odgovarajućim zakonima Republike Srpske, kantona u Federaciji BiH i Brčko Distrikta BiH, sufinansira dio troškova za: (a) djecu bez roditeljskog staranja; (b) djecu s posebnim potrebama; (c) djecu invalida; (d) djecu civilnih žrtava rata; (e) djecu nezaposlenih roditelja; (f) djecu samohranih roditelja; (g) djecu korisnika socijalnih primanja i (h) djecu redovnih studenata.

U vezi s pitanjem pokrivanja **troškova zdravstvene zaštite**, Okvirnim zakonom utvrđeno je da nadležno ministarstvo za zdravlje i/ili institucije, u skladu s odgovarajućim zakonima entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH, osiguravaju finansiranje preventivnih programa i programa zaštite i unapređivanja zdravlja djece.⁴⁵

Iz budžeta osnivača osiguravaju se sredstva za razvoj djelatnosti predškolskog odgoja i obrazovanja, finansiranje odjeljenja predškolskih ustanova u bolnicama, odjeljenja za djecu s posebnim potrebama pri odgovarajućim zavodima, za djecu nacionalnih manjina, posebno djecu Roma, kao i subvencije za cijene grijanja, komunalija, vode, električne energije, PTT usluga i RTV takse, koje se svrstavaju u kategoriju domaćinstava.

l) Praćenje i nadzor

Nadzor nad primjenom Okvirnog zakona vrši Ministarstvo civilnih poslova BiH, dok su nadležne obrazovne vlasti odgovorne za provođenje i primjenu Okvirnog zakona, primjenu standarda i normativa kao i programa rada. Zakonitost i uslove rada u predškolskoj ustanovi kontroliraju organi nadležnih inspeksijskih službi za oblast obrazovanja.

m) Zaštita prava utvrđenih Okvirnim zakonom

U slučaju kršenja principa definiranih Okvirnim zakonom prijava se može podnijeti nadležnoj obrazovnoj instituciji ili inspekciji nadležnoj za oblast obrazovanja, koja će rješenjem utvrditi opravdanost takvog kršenja i naložiti njegovo otklanjanje. U slučaju kada rješenje ne bude doneseno u roku od 30 dana od dana podnošenja prijave ili ako stranka ne bude zadovoljna rješenjem, ona može podnijeti žalbu nadležnom ministarstvu, koje je obavezno žalbu riješiti u roku od 30 dana. Nezadovoljna stranka može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom.⁴⁶

Protiv osoba koje se ponašaju suprotno odredbama Okvirnog zakona disciplinski postupak može pokrenuti predškolska ustanova, nadležna inspekcija za obrazovanje ili nadležno ministarstvo za obrazovanje. U slučaju sumnje da je izvršeno krivično djelo, predškolska ustanova, nadležna inspekcija ili nadležno ministarstvo obrazovanja obavijestit će odgovarajući organ krivičnog gonjenja.

n) Osiguranje primjene Okvirnog zakona

U članu 51. Okvirnog zakona propisano je da će Republika Srpska, kantoni u Federaciji BiH i Brčko Distrikt BiH **donijeti svoje zakone i uskladiti ih s Okvirnim zakonom u roku od šest mjeseci** od dana stupanja na snagu Okvirnog zakona. Istovremeno je propisano da će nadležne obrazovne vlasti u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona donijeti: (a) standarde i normative za oblast predškolskog odgoja i obrazovanja; (b) kriterije o finansiranju predškolskih ustanova; (c) propis o

⁴⁴ Idem, član 43.

⁴⁵ Ovo uključuje finansiranje plaća ljekara, specijalnih pedagoga, stomatologa, medicinskih sestara; dio potrošnog materijala za jaslice; profesionalno usavršavanje zdravstvenih radnika i specijalnih pedagoga; sanitarne preglede svih zaposlenih i preglede djece pred upis u predškolsku ustanovu.

⁴⁶ Član 49. Okvirnog zakona

postupku utvrđivanja uslova, sadržaju i načinu vođenja Registra; (d) propis o načinu vođenja pedagoške i ostale evidencije i dokumentacije; (e) propis o ocjenjivanju i stručnom usavršavanju medicinskog osoblja, odgajatelja i ostalih stručnih kadrova koji rade u odgojno-obrazovnom procesu, i (f) propis o stručnom nadzoru.⁴⁷

o) Prijelazni period za uspostavljanje stručnih standarda

Okvirnim zakonom utvrđen je i prijelazni period za uspostavljanje stručnih standarda, a koji se odnose na osoblje koje radi u predškolskim ustanovama. Tako je utvrđeno da stupanjem na snagu Okvirnog zakona odgajatelji koji rade s djecom u odgojno-obrazovnom procesu moraju imati visoku stručnu spremu u oblasti predškolskog odgoja, dok je za odgajatelje koji imaju više od 20 godina staža s višom i srednjom školskom spremom propisano da mogu ostati u odgojno-obrazovnom procesu do odlaska u penziju. Prijelazni period za zaposlene s neodgovarajućom stručnom spremom regulira se zakonom koji utvrde nadležne obrazovne vlasti.

3.3.2.2. Zakonodavstvo o predškolskom obrazovanju i vaspitanju Brčko Distrikta

Skupština Brčko Distrikta BiH je, postupajući u skladu s odredbama Okvirnog zakona, usvojila Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Brčko Distriktu BiH (u daljnjem tekstu: Zakon BDBiH)⁴⁸, kojim je utvrdila ciljeve i zadatke predškolskog odgoja i obrazovanja, organizaciju rada, finansiranje, upravljanje i provođenje nadzora u predškolskim ustanovama Brčko Distrikta BiH. Iako nisu pojedinačno specificirani principi predškolskog odgoja i obrazovanja kroz opću odrednicu da se predškolski odgoj i obrazovanje treba zasnivati na općeprihvaćenim vrijednostima demokratskog društva i specifičnostima nacionalne, historijske, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koji žive u Distriktu, Zakonom BDBiH u cijelosti su prihvaćeni ciljevi i principi utvrđeni Okvirnim zakonom.⁴⁹

Prema Zakonu BDBiH, zadatak predškolskog odgoja i obrazovanja je da podstiče psihofizički razvoj djeteta i utiče na formiranje ličnosti; razvija psihosocijalne, kognitivne i druge sposobnosti djeteta; omogućava sticanje elementarnih znanja o prirodi i društvu; njeguje i obogaćuje dječije stvaralaštvo i sposobnosti izražavanja, govorom, pokretom, likovnim i muzičkim izrazom u igri i drugim aktivnostima; zadovoljava potrebe djece za igrom i zajedničkim životom, što utiče na pozitivan emocionalni i socijalni razvoj djeteta, formiranje moralnih osobina, radnih i kulturnih navika; te priprema djecu za daljnji odgoj i obrazovanje.

a) Predškolske ustanove

Zakonom BDBiH utvrđuje se da predškolsku ustanovu u Brčko Distriktu BiH mogu osnovati domaća i strana fizička i pravna lica. Predškolska ustanova, koju osniva Distrikt, ima status javne ustanove i finansira se iz budžeta Distrikta. Zakonom je utvrđena zaštitna odredba u smislu održivosti predškolske ustanove na način da se propisuje obaveza da je Odjel za obrazovanje dužno izraditi elaborat o društveno-ekonomskoj opravdanosti osnivanja predškolske ustanove, na koji saglasnost daje Vlada Brčko Distrikta BiH.⁵⁰

Uslovi za osnivanje predškolske ustanove u Brčko Distriktu BiH su: da postoji najmanje pet odgojnih grupa u skladu s pedagoškim standardima i normativima, da je osiguran dovoljan broj radnika odgovarajuće stručne spreme propisane pedagoškim standardima i programima predškolskog odgoja i obrazovanja i da su osigurani prostor, oprema i didaktička sredstva u skladu s pedagoškim standardima i normativima.

⁴⁷ Idem, član 52.

⁴⁸ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 13/07, 19/07, 39/08 i 21/10

⁴⁹ Čl. 2.–5. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH

⁵⁰ Član 8. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH

Istovremeno, Zakonom BDBiH utvrđuje se da se privatna predškolska ustanova može osnovati bez obzira na broj djece i broj odgojnih grupa ako je osnivač osigurao potrebna sredstva za rad i ispunio propisane uslove u pogledu prostora, opreme i kadrova, kao i ostale uslove i kriterije utvrđene pedagoškim standardima i normativima.

Pedagoške standarde i normative na prijedlog Odjela donosi Vlada Brčko Distrikta BiH. Zakonom se utvrđuje i da predškolska ustanova, bez obzira na to je li riječ o privatnoj ili javnoj ustanovi, može početi s radom donošenjem rješenja Odjela o ispunjavanju uslova propisanih zakonom, upisa u Sudski registar i Registar predškolskih ustanova koji vodi Odjel. Navedeni akti predstavljaju garanciju da ustanova ispunjava zakonima utvrđene uslove za svoj rad i djelovanje.⁵¹

b) Rad ustanova

Predškolske ustanove djelatnost odgoja i obrazovanja obavljaju u skladu s programima koje na prijedlog pedagoške institucije donosi Odjel. Pravila o radu predškolske ustanove donosi upravni odbor, uz saglasnost Odjela, kao osnovni opći akt predškolske ustanove.⁵² Pravila o radu privatne predškolske ustanove donosi osnivač, ali nije definirana uloga vlasti Brčko Distrikta BiH u izradi pravila o radu privatnih ustanova, što može biti osnov za izradu različitog načina rada ustanova s obzirom na osnivača.

Rad predškolske ustanove utvrđuje se godišnjim programom rada, koji donosi upravni odbor na prijedlog stručnog vijeća odgajatelja, dok godišnji program rada privatne predškolske ustanove donosi osnivač. Predškolska ustanova obavezna je godišnji program rada, kao i izvještaj o radu za proteklu godinu, dostaviti na saglasnost Odjelu do kraja septembra tekuće godine. Zakonom BDBiH utvrđuje se i osnov i način prestanka rada predškolske ustanove.

c) Prijem i upis djece

Zakonom BDBiH propisano je da se u predškolsku ustanovu primaju djeca normalnog psihofizičkog razvoja kao i djeca s posebnim potrebama, dobi od šest mjeseci do polaska u školu, te da se konkretniji uslovi za upis djece utvrđuju pravilima o radu predškolske ustanove.

d) Programi odgojno-obrazovnog rada

Programi predškolskog odgoja i obrazovanja u Brčko Distriktu BiH zasnivaju se na principima Deklaracije Generalne skupštine UN-a o pravima djeteta i Konvencije o pravima djeteta, posebno u smislu zaštite djece od svireposti i nemara, te postupaka koji mogu dovesti do vjerske, nacionalne, rasne ili neke druge diskriminacije. Programima predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se ciljevi i zadaci, sadržaj i vrsta, kao i obim i trajanje odgoja i obrazovanja, metodologija i oblici rada, profil i stručna sprema radnika, te prostor, oprema i didaktička sredstva za realiziranje svakog programa. U realizaciji programa predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i drugih aktivnosti u predškolskoj ustanovi u ravnopravnoj upotrebi su sva tri jezika i oba pisma propisana Ustavom BiH.

U predškolskoj ustanovi u okviru programa realiziraju se primarni, specijalizirani, prilagođeni programi odgojno-obrazovnog rada i programi za djecu pred polazak u školu, ako nisu obuhvaćeni nekim

⁵¹ Idem, član 11.

⁵² Pravilima predškolske ustanove uređuju se, između ostalog, pitanja koja se odnose na: a) naziv i sjedište predškolske ustanove; b) obaveze predškolske ustanove prema osnivaču; c) utvrđivanje vrste, oblika i organizacije odgojno-obrazovnog rada predškolske ustanove; d) način ostvarivanja javnosti rada, posebno o programima koji se realiziraju u predškolskoj ustanovi; e) prijem djece u predškolsku ustanovu; f) saradnju s roditeljima djece upisane u predškolsku ustanovu; g) način donošenja kućnog reda predškolske ustanove; h) opće akte koji se donose u predškolskoj ustanovi, kao i načinu njihovog donošenja.

oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja.⁵³ Prema odredbama Zakona BDBiH, **u godini pred polazak u osnovnu školu predškolski odgoj i obrazovanje obavezni su** za svu djecu predškolskog uzrasta. **Predškolski odgoj i obrazovanje je planirana aktivnost koja traje najmanje 150 sati**, a može se organizirati jednom ili nekoliko puta u sedmici u najdužem dnevnom trajanju od tri sata, u skladu s potrebama i interesima porodice i djeteta, a može biti realizirana u školi i predškolskoj ustanovi. Ovaj oblik predškolskog odgoja i obrazovanja finansira Odjel. Predškolska ustanova obavezna je svakom djetetu koje je pohađalo predškolski odgoj i obrazovanje izdati potvrdu.⁵⁴

e) **Pedagoška dokumentacija i evidencija i stručni kadrovi**

U predškolskoj ustanovi vodi se pedagoška dokumentacija i evidencija, i to: radna knjiga, matična knjiga djece, karton s podacima o razvoju djeteta, ljetopis ustanove i dr. Zakonom BDBiH pitanje radnog angažiranja stručnog kadra i usavršavanje uređuje se na isti način kao Okvirnim zakonom, s tim što se preciznije uređuju prava i obaveze osoblja, uključujući pitanje radnog vremena, odmora i dr.⁵⁵ Izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH propisano je da se u slučaju deficita kadrova realizacija programa njege i zaštite može povjeriti odgajatelju s nižim stepenom stručne spreme u skladu s podzakonskim aktom koji donosi šef Odjela na prijedlog pedagoške institucije.

f) **Upravljanje i rukovođenje predškolskom ustanovom**

Zakonom BDBiH uređuju se i pitanja organa upravljanja, prema kojem je **upravni odbor**, koji broji pet članova, organ upravljanja i bira se iz reda osoblja predškolske ustanove, osnivača i roditelja na period od četiri godine, a u skladu s propisanom procedurom i na principu ravnopravne zastupljenosti predstavnika navedenih struktura. Članove upravnog odbora predškolske ustanove koju osniva Distrikt imenuje gradonačelnik, a privatne ustanove njen osnivač. Upravni odbor donosi sve značajnije odluke u vezi s funkcioniranjem predškolske ustanove, a što, između ostalog, uključuje donošenje: plana upisa djece, pravila rada ustanove, godišnjeg programa rada predškolske ustanove, poslovnika.

Predškolskom javnom ustanovom rukovodi **direktor**, kojeg imenuje gradonačelnik, na prijedlog Odbora za zapošljavanje u obrazovnim institucijama. Direktor predškolske ustanove rukovodi radom predškolske ustanove, zastupa predškolsku ustanovu i osigurava zakonitost u radu, podnosi izvještaj o uspjehu i postignutim rezultatima odgojno-obrazovnog rada upravnom odboru predškolske ustanove, osnivaču, Odjelu i pedagoškoj instituciji koja vrši stručni nadzor, upravlja ljudskim potencijalima.

Stručni organi u predškolskoj ustanovi su: stručno vijeće i stručni aktiv.⁵⁶ Roditelji imaju mogućnost da se organiziraju u vijeće roditelja koje je kanal komunikacije između roditelja i upravnog odbora ustanove.

⁵³ **Primarnim programom** predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se obim, oblici i metodologija odgojno-obrazovnog rada na osnovu savremenog pristupa tradicionalnog odgoja i kulturnih tekovina. **Specijalizirani program** predškolskog odgoja i obrazovanja sadrži odgojno-obrazovni rad iz muzičke, likovne i dramske umjetnosti, sporta, stranih jezika, rekreacije i sličnih oblasti koje su u funkciji zadovoljavanja posebnih interesa i sklonosti djece. **Prilagođenim programom** predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se ciljevi i zadaci sadržaja i oblici odgojno-obrazovnog rada za djecu s lakšim poteškoćama u psihomotornom razvoju. Cilj **programa pripreme djece pred polazak u školu** jeste da se djeca koja nisu obuhvaćena predškolskim odgojem i obrazovanjem brže i lakše adaptiraju u školskoj sredini.

⁵⁴ Član 25. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH

⁵⁵ U okviru sedmičnog radnog vremena odgajatelj ima 30 sati neposrednog odgojno-obrazovnog rada s djecom, a ostalo radno vrijeme odgajatelja do 40 sati popunjava se aktivnostima utvrđenim pedagoškim standardima i godišnjim programom rada. Pedagoškim standardima utvrđuju se vrsta i opis poslova stručnog saradnika u okviru 40-satne sedmice. Raspored radnog vremena zaposlenika u predškolskoj ustanovi utvrđuje direktor, uz saglasnost Odjela.

⁵⁶ **Stručno vijeće** čine: odgajatelji, stručni saradnici i saradnici, a njima upravlja direktor ustanove. **Stručni aktiv** formira se od odgajatelja po odgojnim grupama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces. Stručnim aktivom rukovodi predsjednik aktiva koji se bira na prvoj sjednici aktiva za svaku školsku godinu.

g) **Finansiranje**

Način finansiranja predškolskih ustanova u Brčko Distriktu BiH uređen je u skladu s odredbama Okvirnog zakona i vrši se iz sredstava osnivača u skladu s pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje, dok se dio sredstava u finansiranju može osigurati iz sredstava korisnika usluga i donacijama.

h) **Nadzor nad radom predškolske ustanove**

Nadzor nad zakonitošću rada predškolskih ustanova vrše Odjel i Prosvjetna inspekcija na način predviđen Zakonom, dok nadzor nad stručnim radom predškolske ustanove vrši pedagoška institucija.

i) **Prijelazni period**

Zakonom BDBiH uređuje se status postojeće javne ustanove, kao i status zatečenog osoblja, posebno s obzirom na odredbe Okvirnog zakona kojim je propisan minimalan stepen školske sprema za rad u predškolskim ustanovama.

3.3.2.3. **Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Republici Srpskoj**

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS uređuje se predškolsko vaspitanje i obrazovanje kao dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja koje je osnova cjeloživotnog učenja i razvoja djeteta.⁵⁷ U okviru ovog vaspitanja i obrazovanja osiguravaju se jednaki uslovi i prilike u ostvarivanju prava djece na vaspitanje i obrazovanje za dobrobit njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, bez obzira na spol, sposobnosti, socijalni i ekonomski status i stil života porodice, kulturno, etničko, nacionalno i vjersko naslijeđe, kao i ostvarivanje drugih programa, zavisno od potreba i interesa djece tog uzrasta.⁵⁸ Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je **djelatnost koja obuhvata vaspitanje i obrazovanje, njegu i zaštitu djece predškolskog uzrasta**. Cilj ovog nivoa obrazovanja je poticanje fizičkog, intelektualnog, socio-emocionalnog razvoja, komunikacije, kreativnosti i stvaralaštva djece, sticanja novog iskustva i proširenja znanja o sebi, drugima, svijetu, uz poštivanje i uvažavanje prava i mogućnosti djece.⁵⁹ Jedan od zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja je i priprema djece za naredni stepen obrazovanja.⁶⁰ Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, ustanovama socijalne zaštite u kojima su trajno zbrinuta djeca predškolskog uzrasta i drugim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

a) **Principi i ciljevi predškolskog obrazovanja u Republici Srpskoj**

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Republici Srpskoj treba osigurati jednaku dostupnost i kvalitet vaspitanja i obrazovanja **svakom predškolskom djetetu, pod jednakim uslovima** u prigradskim i seoskim, odnosno socijalno i kulturno manje podsticajnim sredinama, u skladu s dostignućima savremene pedagoške nauke, i aktivno uključivanje u život zajednice, u skladu s tradicijom i zahtjevima demokratskog društva, te ishranu, njegu, preventivno-zdravstvenu i socijalnu zaštitu djece predškolskog uzrasta.⁶¹

Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem osigurava se ostvarivanje ciljeva koji uključuju ostvarivanje prava djece predškolskog uzrasta za ravnopravnu podršku u razvoju i učenju, podršku porodici u ostvarivanju uloge u vezi sa zaštitom, njegom, vaspitanjem, obrazovanjem i podsticanjem općeg psihofizičkog razvoja djece, kao i podizanje pedagoške kulture roditelja u pravcu odgovornog

⁵⁷ Član 1. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS, „Sl. glasnik RS“, broj 119/08

⁵⁸ Idem, član 2.

⁵⁹ Idem, član 6.

⁶⁰ Idem, član 7. tačka e)

⁶¹ Idem, član 3.

roditeljstva, osiguranje najboljeg interesa djeteta, te ulaganje društva u rano učenje kao najbolju investiciju u budućnost, blagostanje i opći društveni napredak.⁶²

b) Predškolsko vaspitanje i obrazovanje pred polazak u školu

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje **može se organizirati za svako dijete** u godini pred polazak u školu u trajanju **od najmanje tri mjeseca**, a ostvarivat će se prvenstveno u predškolskim ustanovama ili ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja, gdje nije moguće osnivanje i funkcioniranje predškolskih ustanova. Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja u godini pred polazak u školu je besplatan, traje najmanje tri sata dnevno i ne uključuje obaveznu ishranu, smještaj i zbrinjavanje djece za vrijeme rada roditelja.

Osnivač je dužan u toku marta tekuće godine, putem sredstava javnog informiranja, obavijestiti stanovništvo o upisu i uslovima upisa djece u predškolske ustanove, dok ministar prosvjete i kulture propisuje uslove za upis djece pred polazak u školu u predškolske ustanove.⁶³

c) Predškolske ustanove

Predškolska ustanova može biti osnovana pod jednakim uslovima kao javna ili privatna ustanova.⁶⁴ Osnivač predškolske ustanove ne može biti osoba protiv koj se vodi krivični postupak ili je pravosnažno osuđena na kaznu propisanu Krivičnim zakonom Republike Srpske, a što je čini nedostojnom za rad u predškolskim ustanovama. U izrazito nerazvijenim općinama, na inicijativu jedinice lokalne samouprave, javnu predškolsku ustanovu može osnovati Republika Srpska, koja može osnovati i posebnu – specijaliziranu predškolsku ustanovu za djecu s teškoćama u razvoju s kojom se ne može organizirati rad u redovnim predškolskim ustanovama. Sve predškolske ustanove čine mrežu predškolskih ustanova koja se utvrđuje odlukom Vlade Republike Srpske.⁶⁵

Uslovi za osnivanje i početak rada predškolske ustanove su sljedeći:

- postojanje potrebe za osnivanjem predškolske ustanove radi ostvarivanja vaspitanja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta;
- postojanje odgovarajućeg broja prijavljene djece za predškolsko vaspitanje i obrazovanje;
- osigurana sredstva za osnivanje i početak rada predškolske ustanove;
- osiguran potreban broj vaspitača, stručnih saradnika i ostalih zaposlenih;
- osigurana primjena programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja utvrđenih u Zakonu;
- osiguran odgovarajući prostor u smislu higijensko-tehničkih uslova, osiguran namještaj, oprema, didaktička sredstva, materijali i igračke koji su prilagođeni različitim potrebama djece predškolskog uzrasta, a u skladu sa standardima i normativima.

Komisija koju imenuje ministar obrazovanja utvrđuje ispunjenost uslova za osnivanje predškolske ustanove, a rješenje o ispunjavanju uslova za početak rada predškolske ustanove donosi ministar na osnovu zapisnika komisije. Ministar donosi i pravilnik o uslovima za početak rada predškolske ustanove.⁶⁶ Ispunjenost uslova za nastavak rada i obavljanje djelatnosti predškolske ustanove utvrđuje se prema potrebi, a obavezno svake četiri godine u saradnji s nadležnim organima.⁶⁷ U slučajevima da predškolska ustanova ne ispunjava uslove za nastavak rada predviđene Zakonom, dužna je otkloniti nepravilnosti i nedostatke u roku koji ne može biti duži od jedne godine. U suprotnom Ministarstvo će

⁶² Idem, član 4., koji predstavlja praktičnu operacionalizaciju člana 6. Okvirnog zakona

⁶³ Idem, član 5.

⁶⁴ Predškolsku ustanovu može osnovati: Republika, jedinica lokalne samouprave, vjerska zajednica i drugo domaće pravno i fizičko lice, u skladu sa zakonom

⁶⁵ Član 10. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS

⁶⁶ Idem, član 11.

⁶⁷ Spisak predškolskih ustanova koje su dobile rješenje o odobrenju za rad predškolske ustanove objavljuje se u „Službenom glasniku Republike Srpske“ i na internetskoj stranici Ministarstva

predložiti osnivaču da donese odluku o prestanku rada predškolske ustanove. Ako osnivač ne donese odluku o prestanku rada predškolske ustanove u roku od 60 dana od dana prijema prijedloga Ministarstva, ministar će donijeti rješenje o brisanju predškolske ustanove iz Registra predškolskih ustanova.⁶⁸

U slučaju prestanka rada predškolske ustanove, osnivač je dužan djeci koja su počela predškolsko vaspitanje i obrazovanje omogućiti nastavak predškolskog vaspitanja i obrazovanja u drugoj predškolskoj ustanovi, pod uslovom da za to postoje mogućnosti.⁶⁹

Sve predškolske ustanove i ustanove koje realiziraju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja dužne su primjenjivati pedagoške standarde i normative za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja, a koje pravilnikom utvrđuje ministar obrazovanja.⁷⁰

Predškolske ustanove mogu imati jednu ili više organizacionih jedinica – dječijih vrtića. **Dječiji vrtić** ostvaruje usluge cjelodnevnog, poludnevnog ili kraćeg i povremenog programa za djecu od šest mjeseci do polaska u školu.⁷¹ Za podsticanje interesovanja i razvijanja sposobnosti djece, te kvalitetnog ispunjavanja slobodnog vremena mogu se osnovati klubovi za djecu, grupe za igru i vrtić u prirodi.⁷² Zakonom o vaspitanju i obrazovanju RS propisano je da se godišnji program rada ostvaruje u punom obimu od 1. septembra tekuće do 30. juna naredne godine, nakon čega se od 1. jula do 31. augusta prelazi na rad po posebnom ljetnom programu koji donosi upravni odbor predškolske ustanove.⁷³

Djelatnost predškolske ustanove radi ostvarivanja programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja ostvaruje se u različitom trajanju, zavisno od potreba djece, roditelja i lokalne zajednice i osnivača, kao i od programske koncepcije predškolske ustanove, i to:

- u cjelodnevnom trajanju – do 12 sati dnevno,
- u poludnevnom trajanju – do šest sati dnevno i
- u višednevnom trajanju – dužem od 24 sata.

Ako za to imaju mogućnosti, predškolske ustanove **mogu** organizirati produženi boravak za djecu prvog razreda osnovne škole.⁷⁴ U predškolskim ustanovama koriste se sljedeći programi: a) cjeloviti razvojni programi, b) specijalizirani razvojni programi, c) interventni⁷⁵, kompenzacioni i rehabilitacioni programi, d) programi jačanja roditeljskih znanja i sposobnosti u vaspitanju djece i e) programi za djecu pred polazak u školu, ako nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Cjeloviti razvojni program je otvoreni program predškolskog vaspitanja i obrazovanja, prilagodljiv različitim uslovima i trajanju u svim predškolskim ustanovama u RS-u.⁷⁶ Specijalizirani razvojni programi mogu se organizirati za nadarenu djecu, prema interesovanjima, potrebama i sposobnostima djeteta, dok se kompenzacioni programi mogu ostvarivati isključivo u manje podsticajnim – nedovoljno razvijenim sredinama. Aktivnosti i mjere određuju se na osnovu realnih potreba djece i njihovih porodica u njihovom prirodnom okruženju, a pokrivaju raznovrsne djelatnosti od prevencije do suzbijanja faktora koji dovode do uskraćivanja prava. Rehabilitacioni programi mogu se ostvarivati u specijaliziranim

⁶⁸ Idem, član 14.

⁶⁹ Idem, član 15.

⁷⁰ Idem, član 17.

⁷¹ Idem, član 18.

⁷² „klubovi za djecu“ s različitim programskim sadržajima: sportskim, muzičkim, likovnim, dramskim, folklornim, jezičkim i komunikološkim, informatičkim, rekreativnim i sl.,

„grupe za igru“ – igraonice koje se osnivaju u gradskim i seoskim područjima za potrebe druženja i igre u slobodnom vremenu djece mlađe od pet godina i

„vrtić u prirodi“ za odmor i rekreaciju predškolske djece

⁷³ Član 23. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS

⁷⁴ Idem, član 24.

⁷⁵ Interventni predškolski programi realiziraju se u slučajevima elementarnih nepogoda

⁷⁶ Idem, čl. 25. i 26.

ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja radi podrške optimalnom funkcioniranju djece sa smetnjama u razvoju u aktivnostima i učešću u svakodnevnom životu.

Programi za djecu pred polazak u školu koja nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskog vaspitanja i obrazovanja organiziraju se u saradnji s nadležnim ministarstvom posredstvom organa socijalne zaštite u lokalnoj zajednici, kada se ukaže potreba i po pravilu su to cjeloviti razvojni programi.⁷⁷

Zakonom se propisuje obaveza ustanove da je za djecu s posebnim potrebama⁷⁸ dužna u roku od tri mjeseca od upisa djeteta pokrenuti proceduru izrade individualiziranog vaspitno-obrazovnog programa. Nadalje, predškolske ustanove i ustanove koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja dužne su otklanjati arhitektonske i prepreke u komunikaciji radi osiguravanja jednakih mogućnosti pristupa predškolskom vaspitanju i obrazovanju.⁷⁹

d) Vaspitno-obrazovni radnici

Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja u smislu vaspitno-obrazovnog rada, njege, socijalne i preventivno-zdravstvene zaštite ostvaruju vaspitno-obrazovni radnici: **vaspitači, stručni saradnici i asistenti za inkluziju**. Ostale djelatnosti predškolskih ustanova obavljaju **saradnici**. Broj potrebnih radnika u predškolskoj ustanovi utvrđuje se u zavisnosti od broja vaspitnih grupa, trajanja i vrste programa, te stvarnih uslova rada.

Vaspitno-obrazovni rad u jasličkim, odnosno vrtičkim grupama obavljaju **vaspitači i defektolozi** za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovne uzrasne grupe i djecu smještenu u razvojnim grupama. Poslove vaspitača u jasličkoj i vrtičkoj grupi može obavljati osoba koja ima odgovarajući stepen visokog obrazovanja. Stručni saradnici rade na poslovima kojima se unapređuje vaspitno-obrazovni rad i druge pedagoške funkcije predškolske ustanove, socijalna i preventivno-zdravstvena zaštita, ishrana i njega djece do polaska u školu. Stručni saradnici su: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik, nutricionist – dijetetičar i ljekar, specijalist pedijatrije. Poslove stručnog saradnika može obavljati osoba koja ima odgovarajući stepen visokog obrazovanja u skladu s Pravilnikom o vrsti stručne spreme zaposlenih u predškolskim ustanovama, a koji donosi ministar.⁸⁰

U Zakonu je posebna pažnja posvećena pitanju osiguranja predškolskog vaspitanja i obrazovanja djece s posebnim potrebama na način da se uspostavlja pozicija asistenta za inkluziju, koji treba da pruži tehničku pomoć djetetu s teškoćama u razvoju, a na čije posebnosti ukazuje roditelj ili staratelj. Od asistenta za inkluziju, zaduženog za dijete s teškoćama u razvoju, svakodnevno se očekuje: da dijete dočeka i uvodi u predškolsku ustanovu, da mu pomaže pri toaleti, da mu olakšava boravak u predškolskoj ustanovi i slično. Poslove asistenta za inkluziju može obavljati osoba s najmanje završenom srednjom školom u četverogodišnjem trajanju, uz sklonost prema toj vrsti posla.⁸¹

Radi stručnog usavršavanja i profesionalnog napredovanja, vaspitači, stručni saradnici, kao i direktori predškolskih ustanova obuhvaćeni su obavezanim programima obuke, usavršavanja i provjere.⁸² Rad vaspitača i stručnih saradnika ocjenjuje se u skladu sa Zakonom. Vaspitač i stručni saradnik mogu steći zvanje mentor, savjetnik i viši savjetnik.

⁷⁷ Idem, član 30.

⁷⁸ Djeca s posebnim potrebama su: nadarena djeca, djeca sa smetnjama u psihičkom razvoju, s tjelesnom invalidnošću, slijepi i slabovidni, gluhi i nagluhi, djeca sa smetnjama u govoru, hronično bolesna, s teškoćama u učenju, sa socijalnim problemima, bez roditelja, djeca koja ne poznaju jezik

⁷⁹ Član 32. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS

⁸⁰ Idem, čl. 33.-39.

⁸¹ Idem, čl. 40.-42.

⁸² Idem, član 44.

Njegu i brigu o zaštiti i unapređivanju zdravlja djece u predškolskim ustanovama realiziraju medicinski radnici s najmanje završenom srednjom medicinskom školom, dok poslove osiguravanja ishrane, higijene, fizičke zaštite djece i zaposlenih i ispravnog tehničkog funkcioniranja objekata i opreme u dječijem vrtiću obavljaju saradnici.

Psihička, fizička i zdravstvena sposobnost vaspitača, stručnih saradnika i saradnika koji su uključeni u neposredan rad s djecom, kao i direktora, dokazuje se prilikom zasnivanja radnog odnosa i provjerava u toku rada. Provjerava se redovno, najmanje jednom godišnje, sistematskim ljekarskim specijalističkim pregledima.

Poslove vaspitača i stručnog saradnika može obavljati osoba koja ima dozvolu za rad (u daljnjem tekstu: licenca), a Pravilnik o licenciranju vaspitača i stručnih saradnika donosi ministar.⁸³

e) **Stručni organi**

U predškolskim ustanovama stručni organi su: stručno vijeće i stručni aktivisti.⁸⁴ U *stručnom vijeću* su svi zaposleni vaspitači i stručni saradnici u predškolskoj ustanovi. Stručnim vijećem rukovodi direktor predškolske ustanove. *Stručni aktivisti* formiraju se od stručnih radnika po uzrasnim grupama u kojima se realizira vaspitno-obrazovni proces, a rukovodi predsjednik aktiva kojeg su izabrali članovi aktiva.⁸⁵

f) **Upravljanje i rukovođenje**

Predškolskom ustanovom upravlja *upravni odbor* kojeg imenuje i razrješava osnivač.⁸⁶ Upravni odbor ima najmanje tri člana: predstavnika osnivača, predstavnika vijeća roditelja i predstavnika stručnog osoblja predškolske ustanove.⁸⁷ Sastav upravnog odbora, po pravilu, odražava nacionalnu strukturu djece u predškolskoj ustanovi i jednaku zastupljenost spolova.

Direktor predškolske ustanove, kojeg imenuje osnivač, rukovodi ustanovom, predstavlja i zastupa ustanovu i odgovoran je za zakonitost njenog rada.⁸⁸ Rad direktora ocjenjuje se u skladu s Pravilnikom o kriterijima za ocjenjivanje i napredovanje vaspitača, stručnih saradnika i direktora.

Roditelji imaju pravo da osnuju *vijeće roditelja*, a predškolska ustanova ima obavezu da im u tome pomogne.⁸⁹ Vijeće roditelja bira se na način i po proceduri utvrđenoj općim aktom predškolske ustanove i po pravilu odražava nacionalnu strukturu djece u predškolskoj ustanovi i jednaku zastupljenost spolova.

Predškolska ustanova ima statut i druge opće akte. Statut je osnovni opći akt predškolske ustanove kojim se bliže uređuju organizacija, način rada, upravljanje i rukovođenje u predškolskoj ustanovi i druga pitanja u skladu sa Zakonom.⁹⁰

⁸³ Idem, član 56.

⁸⁴ Idem, čl. 60.-62.

⁸⁵ Nadležnosti stručnog aktiva su: a) stara se o usklađivanju rada istih uzrasnih grupa, b) preduzima mjere za uspješnu realizaciju programa u svom aktivu i c) prati cjelokupan razvoj i aktivnost djece i predlaže mjere za njegovu uspješnost

⁸⁶ Nadležnosti upravnog odbora su: a) donosi statut i druge opće akte predškolske ustanove, b) odlučuje o poslovanju predškolske ustanove, b) razmatra i usvaja izvještaj o poslovanju i godišnji obračun, c) donosi program rada i finansijski plan predškolske ustanove, d) odlučuje o korištenju sredstava i f) vrši druge poslove utvrđene aktom o osnivanju i statutom ustanove

⁸⁷ Broj članova upravnog odbora utvrđuje se aktom o osnivanju predškolske ustanove

⁸⁸ Za direktora predškolske ustanove može biti imenovana osoba koja, osim općih uslova, ima završen odgovarajući stepen visokog obrazovanja prosvjetne struke i najmanje pet godina radnog iskustva u predškolskom vaspitanju i obrazovanju ili bilo kojem segmentu obrazovanja. Izuzetno, za direktora predškolske ustanove može biti imenovana osoba sa završenom višom školom prosvjetno-pedagoške struke

⁸⁹ Vijeće roditelja obavlja sljedeće poslove: a) zalaže se za prava i interese djeteta, b) promovira interese predškolske ustanove u jedinici lokalne zajednice, c) prezentira stavove roditelja upravnom odboru predškolske ustanove, d) podstiče angažman roditelja u radu predškolske ustanove, e) informira upravni odbor o svojim stavovima kada ocijeni da je to potrebno, ili na zahtjev upravnog odbora, o svakom pitanju koje se odnosi na rad predškolske ustanove i f) kandidira predstavnika roditelja u upravni odbor

⁹⁰ Član 71. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS

g) Evidencija i dokumentacija

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS propisuje se da predškolske ustanove vode evidenciju o svom radu, kao i evidenciju o djeci upisanoj u predškolsku ustanovu i prikupljanju sredstava od roditelja, osnivača i donatora. Zakonom se utvrđuje da pedagošku dokumentaciju i evidenciju o djeci predškolskog uzrasta čini: matična knjiga djece, radna knjiga za predškolske ustanove, ljetopis predškolske ustanove i knjiga za praćenje razvoja i učenja.⁹¹

h) Finansiranje predškolskih ustanova

Sredstva za obavljanje djelatnosti predškolske ustanove osigurava osnivač, a predškolske ustanove mogu ostvariti i prihode po osnovu donacija, sponzorstva, učešća roditelja i drugih poslova, u skladu sa Zakonom.⁹² Sredstva za realizaciju kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.⁹³ Ministarstvo osigurava sredstva za nabavku dijela didaktičkog materijala i igračaka u javnim predškolskim ustanovama, profesionalno usavršavanje kadrova u vaspitanju i obrazovanju javnih predškolskih ustanova, razvoj predškolskih programa rada, evaluaciju predškolskih programa rada i sredstva za program predškolskog vaspitanja i obrazovanja za djecu uzrasta pred polazak u školu, a u skladu s planom koji utvrđuje Vlada.⁹⁴

Jedinica lokalne samouprave osigurat će dio sredstava za sufinansiranje boravka djece sa smetnjama u razvoju, djece bez roditeljskog staranja, djece korisnika prava na novčanu pomoć i djece žrtava nasilja u porodici, djece civilnih žrtava rata.

Osnivač osigurava sredstva za razvoj djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, finansiranje vaspitnih grupa predškolskih ustanova u bolnicama, odjeljenja za djecu s posebnim potrebama pri odgovarajućim zavodima, za djecu nacionalnih manjina, te osigurava i subvencije za cijenu grijanja, komunalija, vode, električne energije, PTT usluga i RTV takse.

Predškolske ustanove donose godišnje programe rada koje, na prijedlog stručnog vijeća, usvaja upravni odbor predškolske ustanove i dostavlja Ministarstvu i osnivaču do kraja septembra tekuće godine, do kada treba dostaviti i izvještaje o radu za proteklu godinu.⁹⁵

i) Nadzor

Ministarstvo vrši upravni nadzor nad radom predškolskih ustanova, dok stručno-pedagoški nadzor vrši Republički pedagoški zavod. Inspekcijски nadzor nad primjenom zakona i drugih propisa iz oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja vrši Republička prosvjetna inspekcija, a zdravstveni i sanitarni inspekcijски nadzor koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu i prehranu djece vrši Republička zdravstveno-sanitarna inspekcija.⁹⁶

j) Prijelazni period

Prijelazni period značajan je s aspekta reguliranja pitanja koja su sporna zbog činjenice da je utvrđene standarde nemoguće odmah primijeniti u praksi, a što se posebno odnosi na standard u vezi sa stepenom obrazovanja osoblja u predškolskim ustanovama. Zato je Zakonom utvrđen period od jedne godine od dana njegovog stupanja na snagu u kojem su predškolske ustanove dužne da rad, organizaciju i

⁹¹ Idem, član 72.

⁹² Osnivač osigurava: a) plaće zaposlenih, topli obrok, regres i druge naknade u skladu sa Zakonom, b) materijalne troškove, c) nabavku osnovne opreme i namještaja, d) amortizaciju i tekuće investiciono održavanje objekata te didaktički materijal i igračke

⁹³ Član 75. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS

⁹⁴ Idem, član 76.

⁹⁵ Idem, član 80.

⁹⁶ Idem, član 81.

opće akte usklade sa Zakonom. Zakonom se utvrđuje i izuzetak u vezi sa stepenom obrazovanja osoblja - propisano je da vaspitači i stručni saradnici, kao i sekretari i računovođe koji imaju više od 20 godina staža s višom i srednjom stručnom spremom mogu ostati u vaspitno-obrazovnom procesu do odlaska u penziju, dok su ostali zaposleni s neodgovarajućim stepenom obrazovanja dužni najkasnije u roku od šest godina od stupanja na snagu ovog zakona steći stepen obrazovanja u skladu s odredbama ovog zakona.⁹⁷

3.3.2.4. Predškolski odgoj i obrazovanje u FBiH

Ako se analizira zakonodavstvo u oblasti obrazovanja u Federaciji BiH, može se primijetiti da kantonima pripadaju sve nadležnosti koje nisu izričito dodijeljene federalnoj vlasti⁹⁸, a obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju te osiguranje obrazovanja, jedna su od tih oblasti.⁹⁹

3.3.2.4.1. Predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo

Pravo na predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo, principi, ciljevi, standardi i normativi, vrste programa, upravljanje, rukovođenje, funkcije i nadzor, kao i druga pitanja u vezi s organizacijom i osnivanjem predškolskih ustanova uređeni su Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo (u daljnjem tekstu: Zakon Kantona Sarajevo).¹⁰⁰

a) Principi, ciljevi, zadaci i funkcije predškolskog obrazovanja

Principi, ciljevi, zadaci i funkcije predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđeni u Zakonu Kantona Sarajevo u potpunosti su usaglašeni s principima i ciljevima utvrđenim Okvirnim zakonom.¹⁰¹

b) Standardi i normativi za obavljanje djelatnosti obrazovanja

Prema Zakonu Kantona Sarajevo, predškolske ustanove funkciju odgoja i obrazovanja obavljaju u skladu s planovima i programima usklađenim sa zajedničkom jezgrom iz člana 22. Okvirnog zakona i u skladu s Pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje koje donosi Vlada Kantona Sarajevo.¹⁰²

c) Obavezno uključivanje djece u predškolsko obrazovanje

Zakonom se utvrđuje da su u godini pred polazak u osnovnu školu odgoj i obrazovanje u predškolskim ustanovama obavezni za svu djecu predškolskog uzrasta. Program ovog oblika obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja i način njegove realizacije donosi ministar obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo, dok se uslovi i načini finansiranja obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju kriterijima koje donosi Vlada. Zakon utvrđuje da se u okviru obaveznog boravka djeteta u predškolskoj ustanovi osigura jedan obrok.¹⁰³

d) Predškolske ustanove

Predškolsku ustanovu kao ustanovu može osnovati domaće i strano pravno i fizičko lice u svim oblicima svojine uz odobrenje ministra i prethodnu saglasnost Vlade.¹⁰⁴ Osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, uz ispunjavanje uslova koji, između ostalog, uključuju:

⁹⁷ Idem, čl. 84. i 85.

⁹⁸ Ustav FBiH, član III. 4. stav 1. tačka b).

⁹⁹ Idem, tačka b) člana III. 4.

¹⁰⁰ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo objavljen je u „Službenim novinama Kantona Sarajevo“, broj 26/08, od 24.7.2008.

¹⁰¹ Idem, čl. 4.-15.

¹⁰² Idem, član 16.

¹⁰³ Idem, član 17.

¹⁰⁴ Predškolska ustanova kao javna ustanova može se osnovati u skladu sa Zakonom o ustanovama kada općinsko vijeće općina s teritorije Kantona, Gradsko vijeće Grada Sarajeva, odnosno Skupština Kantona, ocijeni da za njeno osnivanje postoji javni interes

postojanje dovoljnog broja djece za formiranje najmanje dvije odgojne grupe, osiguranje dovoljnog broja zaposlenika odgovarajuće stručne spreme, osiguranje objekta, opreme i didaktičkih sredstva u skladu sa Standardima i normativima, postojanje društvene opravdanosti osnivanja ustanove na tom području, imajući u vidu postojeću mrežu predškolskih ustanova.

Ministar imenuje komisiju koja utvrđuje ispunjenost uslova za osnivanje predškolske ustanove, na osnovu čijeg mišljenja Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo donosi rješenje o početku rada ustanove. Predškolska ustanova upisuje se u Registar predškolskih ustanova koji vodi Ministarstvo, a zatim u Sudski registar i danom upisa stiče svojstvo pravnog lica.¹⁰⁵

Sa stanovišta programa koji se u predškolskoj ustanovi realiziraju, predškolski odgoj i obrazovanje ostvaruju se: programima njege i odgojno-obrazovnog rada za djecu od šest mjeseci do navršene treće godine života, programima odgojno-obrazovnog rada za djecu od navršene tri godine do obaveznog uključivanja djece u predškolsko obrazovanje, programima obaveznog uključivanja djece u predškolsko obrazovanje do polaska u osnovnu školu.

U slučajevima kada se za djecu predškolskog uzrasta s posebnim potrebama ne može organizirati odgojno-obrazovni rad u predškolskoj ustanovi, taj rad se može djelimično ili u cjelini obavljati u ustanovama koje mogu zadovoljiti odgojno-obrazovne i razvojne potrebe ove djece i omogućiti produženi stručni tretman u okviru kompenzacionih i rehabilitacionih razvojnih programa. Djeca bez roditeljskog staranja uključuju se u ustanove internatskog tipa u kojima su osigurani uslovi za njihovu njegu, zaštitu, odgoj i obrazovanje.¹⁰⁶

e) Programi predškolskog obrazovanja

Zakonom Kantona Sarajevo utvrđuje se da se programi predškolskog odgoja i obrazovanja zasnivaju na principima Deklaracije Generalne skupštine Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i Konvencije o pravima djeteta, posebno u smislu zaštite djece od svireposti i nemara, te postupaka koji mogu dovesti do bilo koje vrste diskriminacije u smislu prava djeteta i njegovog najboljeg interesa, te da će se u svim predškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo uspostaviti i primjenjivati zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama.

U predškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo, osim obaveznog programa, realiziraju se i cjeloviti razvojni programi; specijalizirani programi (svi programi koji zadovoljavaju potrebe djece i roditelja); interventni, kompenzacioni, rehabilitacioni; programi jačanja roditeljskih kompetencija; obavezni program za djecu u godini pred polazak u školu; programi za djecu državljana BiH u inozemstvu.¹⁰⁷

f) Odgajatelji i ostali zaposlenici

Zakonom Kantona Sarajevo utvrđuje se da se stepen stručne spreme zaposlenika i ostali uslovi za obavljanje rada predškolskih ustanova konkretnije definiraju Standardima i normativima, zajedničkim jezgrama i programima za predškolski odgoj i obrazovanje. Za obavljanje pedagoško-psiholoških poslova predškolska ustanova ima pedagoga ili pedagoga-psihologa i psihologa, zavisno od veličine predškolske ustanove i broja djece, u skladu sa Standardima i normativima.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Čl. 19.-22. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu

¹⁰⁶ Idem, član 23.

¹⁰⁷ Idem, čl. 25. i 26.

¹⁰⁸ Idem, čl. 33. i 35.

g) Nadzor i izvještavanje

Stručni nadzor i nadzor nad zakonitošću rada predškolskih ustanova vrši Ministarstvo na način predviđen Zakonom. Ovaj nadzor podrazumijeva nadzor nad organizacijom i izvođenjem odgojno-obrazovnog rada, radom odgajatelja i stručnih saradnika u predškolskim ustanovama.¹⁰⁹ Stručni nadzor nad radom predškolske ustanove vrše stručni savjetnici iz Prosvjetno-pedagoškog zavoda i izvještaj o svojim nalazima dostavljaju ministru, direktoru ustanove i direktoru Zavoda, u roku od 15 dana od dana izvršenog stručnog nadzora. Osim osnovnih podataka, izvještaj obuhvata mišljenje i ocjenu te prijedlog mjera za unapređenje odgojno-obrazovnog rada. Nadzor nad zakonitošću rada predškolske ustanove vrši Prosvjetna inspekcija u skladu s ovim zakonom i Zakonom o prosvjetnoj inspekciji.

Predškolske ustanove obavezne su da donose godišnje programe rada, a koje, na prijedlog vijeća odgajatelja, usvaja upravni odbor predškolske ustanove i dostavlja do kraja septembra tekuće godine Ministarstvu, Zavodu i nadležnom organu općine. Izvještaji o radu za proteklu školsku godinu razmatraju se i usvajaju po istom postupku kao i programi rada, i najkasnije do 30. septembra tekuće godine prosljeđuju se osnivaču, Ministarstvu, Zavodu i nadležnom organu općine na razmatranje i usvajanje.¹¹⁰

h) Stručni organi i organi upravljanja

Stručno vijeće odgajatelja i stručni aktivni su stručni organi u predškolskim ustanovama. Stručno vijeće odgajatelja čine svi zaposlenici koji učestvuju u neposrednom odgojno-obrazovnom radu u predškolskoj ustanovi, dok stručni aktivni čine zaposlenici koji učestvuju u neposrednom odgojno-obrazovnom radu po uzrasnim grupama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces.¹¹¹

Organ upravljanja u predškolskoj ustanovi je upravni odbor, dok je organ rukovođenja direktor predškolske ustanove. Organ kontrole poslovanja u predškolskoj ustanovi je nadzorni odbor. Predškolska ustanova ima i vijeće roditelja koje se bira za tekuću školsku godinu, a način i procedura osnivanja i rada vijeća roditelja utvrđuje se pravilima predškolske ustanove.¹¹²

i) Akti i evidencije predškolske ustanove

Prema Zakonu Kantona Sarajevo, predškolska ustanova ima svoja pravila koja donosi upravni odbor, uz prethodnu saglasnost Ministarstva, kao osnovni opći akt predškolske ustanove.¹¹³ Predškolska ustanova obavezna je da vodi svu potrebnu pedagošku dokumentaciju i evidenciju u skladu s pravilnikom koji donosi ministar.

¹⁰⁹ Stručni nadzor nad radom predškolske ustanove (u daljnjem tekstu: stručni nadzor) obuhvata: a) praćenje primjene i realizacije planova i programa predškolskog odgoja i obrazovanja; b) ostvarivanje zadataka, ciljeva, sadržaja, obima, oblika i metoda odgojno-obrazovnog rada; c) praćenje i ocjenjivanje rada odgajatelja i stručnih saradnika; d) pružanje stručne pomoći odgajateljima i stručnim saradnicima u planiranju, programiranju i organizaciji odgojno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi

¹¹⁰ Član 41. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu

¹¹¹ Idem, čl. 42.-44.

¹¹² Idem, čl. 45.-51.

¹¹³ Pravilima predškolske ustanove uređuju se i pitanja koja se odnose na utvrđivanje vrste, oblika i organizacije odgojno-obrazovnog rada predškolske ustanove; način ostvarivanja javnosti rada, posebno o programima koji se realiziraju u predškolskoj ustanovi; prijem djece u predškolsku ustanovu; saradnja s roditeljima djece upisane u predškolsku ustanovu; uslove za izbor stručnih radnika i ostalih zaposlenika u predškolskim ustanovama; način donošenja kućnog reda predškolske ustanove; sadržaje i oblike društvene, kulturne, vjerske i sportske aktivnosti predškolske ustanove prema društvenoj sredini, koji se detaljno razrađuju u godišnjim programima rada; opće akte koji se donose u predškolskoj ustanovi, kao i načinu njihovog donošenja

j) Finansiranje

Osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provođenje programa predškolskog odgoja i obrazovanja u skladu sa Standardima i normativima.¹¹⁴ Programi predškolskog odgoja i obrazovanja finansijski se mogu podržavati i iz participacije roditelja djece, legata, poklona, zavještanja, donacija i drugih izvora, dok sredstva za realiziranje kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.

U članu 57. Zakona Kantona Sarajevo propisana je obaveza Ministarstva da utvrđuje uslove i donosi rješenje o početku rada predškolske ustanove; osigura mrežu predškolskih ustanova za realiziranje programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja, finansira realizaciju programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja u javnim ustanovama, vrši evaluaciju predškolskih programa rada te da, u skladu s mogućnostima, javnim predškolskim ustanovama osigura stručno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju, sredstva za nabavku dijela didaktičkog materijala, dio sredstava za realiziranje specijaliziranih programa rada, unapređivanje predškolskih programa rada, izdavačku djelatnost ustanove.

Iz budžeta osnivača osiguravaju se sredstva za razvoj djelatnosti predškolskog odgoja i obrazovanja, finansiranje odjeljenja predškolskih ustanova u bolnicama, odjeljenja za djecu s posebnim potrebama pri odgovarajućim zavodima, za djecu nacionalnih manjina, kao i subvencije za cijene grijanja, komunalija, vode, električne energije, PTT usluga i RTV takse. Ministarstvo obrazovanja i nauke, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice i Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo dužni su posebnim kriterijima utvrditi način osiguravanja i iznos sredstava koje osiguravaju za nesmetan, funkcionalan i efikasan rad predškolskih ustanova kao javnih ustanova u skladu s ovim zakonom i realnim mogućnostima.

k) Prijelazni period

Zakonom Kantona Sarajevo utvrđuje se obaveza da Vlada u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona donese Standarde i normative i kriterije o finansiranju predškolskih ustanova. Zakonom je utvrđen i početak obaveznog predškolskog obrazovanja uz planiranje sredstava u budžetu za realizaciju ove zakonske obaveze.¹¹⁵ Zakonom je propisan i prijelazni period za uspostavljanje stručnih/kadrovskih standarda, prema kojem zaposlenici koji imaju srednju ili višu stručnu spremu, a na dan stupanja na snagu Zakona su zatečeni na poslovima odgajatelja i imaju najmanje 20 godina staža, mogu i dalje obavljati te poslove, dok zaposlenici koji imaju srednju ili višu stručnu spremu, a na dan stupanja na snagu ovog zakona su zatečeni na poslovima odgajatelja i imaju manje od 20 godina staža, mogu nastaviti rad na poslovima odgajatelja u periodu ne dužem od četiri godine od dana stupanja na snagu ovog zakona. Period od četiri godine predviđen je za sticanje odgovarajuće stručne spreme VII. stepena složenosti. Osnivač predškolske ustanove dužan je osigurati sredstva za sufinansiranje troškova doškolavanja odgajatelja.

3.3.2.4.2. Ostali kantoni

Zeničko-dobojski kanton je na Skupštini, održanoj 23.6.2010., donio Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (u daljnjem tekstu: Zakon Ze-do kantona) kojim se na isti način uređuje pitanje prava na predškolsko obrazovanje kako je to uređeno u Kantonu Sarajevo, te u cijelosti prati principe utvrđene Okvirnim zakonom.¹¹⁶ Ipak, neophodno je konstatirati da je ovaj zakon donesen sa

¹¹⁴ Osnivač osigurava: plaće i naknade zaposlenika; materijalne troškove; nabavku osnovne opreme i učila; potrošni materijal za odgojno-obrazovni rad; amortizaciju i tekuće investiciono održavanje objekata; dio radno-igrovnog materijala (igračke i drugi osnovni didaktički materijal); sredstva za stručno usavršavanje i doedukaciju zaposlenika.

¹¹⁵ Čl. 67. i 68. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo

¹¹⁶ Službene novine Ze-do kantona, broj 7/10

zakašnjenjem od dvije godine. U Zakonu Ze-do kantona pitanje obaveznog uključivanja djece u predškolsko obrazovanje propisuje se na način da su predškolski odgoj i obrazovanje obavezni za svu djecu predškolskog uzrasta u godini prije polaska u školu i da program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja osigurava i realizira predškolska ustanova, te da ne može trajati manje od 150 sati. Na zahtjev predškolske ustanove nadležni općinski organ dužan je dostaviti spiskove djece.¹¹⁷

Skupština Bosansko-podrinjskog kantona (u daljnjem tekstu: BPK) je na sjednici, održanoj 24.12.2009., donijela Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona. Zakon u cijelosti odražava principe sadržane u Okvirnom zakonu i prati strukturu zakona o predškolskom obrazovanju koje su ranije donijela druga nadležna obrazovna tijela. Izuzetak se odnosi na pitanje uređenja obaveznog predškolskog obrazovanja pred polazak u školu. Ovo pitanje Zakonom je uređeno na način da je obrazovanje obavezno za svu djecu predškolskog uzrasta i da ga isključivo provode predškolske ustanove, dok programe priprema djece za osnovnu školu donosi Ministarstvo za obrazovanje uz stručno mišljenje Pedagoškog zavoda. U okviru ovog programa sva djeca u godini pred polazak u osnovnu školu moraju provesti najmanje 150 do 170 sati u predškolskoj ustanovi. O boravku djece u okviru ovog programa predškolske ustanove dužne su izdati uvjerenje. Uslove i način finansiranja ovog programa, program, kao i vrijeme njegovog trajanja, te dinamiku uključivanja djece u predškolsko obrazovanje utvrđuje ministar posebnim propisom.¹¹⁸

Pitanje prava na predškolski odgoj i obrazovanje u ostalim kantonima koji su donijeli zakon uređeno je na sličan način kao u spomenutim zakonima.¹¹⁹ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu 10 donesen je 13. oktobra 2009. godine. Zapadnohercegovački, Srednjobosanski i Hercegovačko-neretvanski kanton još nisu donijeli zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju, a u skladu s Okvirnim zakonom.

3.3.3. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama

Slijedeći odredbu člana 22. stav 2. Okvirnog zakona, ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH i šef Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH zaključili su **Sporazum o zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama**. Ovim sporazumom potpisnici su se obavezali da će zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama uključiti u programe koje oni donose, a koji se izučavaju u područjima pod njihovom nadležnošću, te da će se osigurati da se od početka školske 2009./2010. godine u svim predškolskim ustanovama u BiH odgoj i obrazovanje izvodi na osnovu zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama.¹²⁰

3.3.4. Pedagoški standardi za predškolski odgoj i obrazovanje i normativi prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja

Kao što je utvrđeno Okvirnim zakonom, nadležne obrazovne vlasti su dužne da utvrde pedagoške standarde za predškolski odgoj i obrazovanje, uključujući i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja (u daljnjem tekstu: pedagoški standardi).

¹¹⁷ Član 13. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju Ze-do kantona

¹¹⁸ Član 16. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BPK („Sl. novine BPK“, broj 15/09)

¹¹⁹ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona usvojen je u maju 2010. godine; Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Posavskom kantonu donesen je 4. decembra 2008. godine; Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona donesen je 13. oktobra 2010. godine, a Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu 10 donesen je 13. oktobra 2009. godine

¹²⁰ Čl. II. i III. Zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama

U smislu izrade standarda kvaliteta rada odgajateljica, pedagogica i direktorica u predškolskom obrazovanju napravljen je iskorak. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, uz podršku UNICEF-a, „Save the Children“ Norveške, i u saradnji s predstavnicima entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja u BiH, kao i Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH, pokrenula je aktivnosti na polju unapređenja kvaliteta rada u predškolskom odgoju i obrazovanju, kojima bi se omogućili uslovi za visokokvalitetan i usklađen odgoj, obrazovanje i njegu u ranom djetinjstvu širom BiH. Rezultat navedene aktivnosti je dokument „Standardi kvaliteta rada odgajateljica, pedagogica i direktorica u predškolskom odgoju i obrazovanju“, a koji će biti promoviran na Međunarodni dan ljudskih prava. Ovi standardi zasnovani su na profesionalnim kompetencijama koje uključuju sve dimenzije profesionalizma i zamišljeni su kao „živi“, „razvojni“ dokument, i kao takav bi trebalo da bude podložan ažuriranju, revidiranju i usavršavanju u određenim vremenskim intervalima specifičnim za obrazovne standarde.¹²¹

3.3.5. Obrazovanje u zakonodavstvu o ravnopravnosti spolova

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH garantira ravnopravnost spolova i u oblasti obrazovanja¹²², zabranjuje diskriminaciju u okviru obrazovnih institucija zasnovanu na spolu kada je riječ o uslovima prijema u obrazovnu instituciju, načinima pružanja usluga i beneficija, isključenju iz procesa obrazovanja, vrednovanju rezultata obrazovanja i sl.¹²³ Vlasti, obrazovne institucije i druga pravna lica dužni su osigurati da se planovima i metodologijom uspostavi obrazovni sistem koji će garantirati eliminaciju nastavnih planova i programa koji sadrže društveno stereotipnu ulogu spolova, a koji bi izazvali diskriminaciju.¹²⁴

3.3.6. Predškolsko obrazovanje u drugim aktima

3.3.6.1. Sporazum o uspostavljanju Vijeća za opće obrazovanje u BiH

Sporazum o uspostavljanju Vijeća za opće obrazovanje u BiH¹²⁵ zaključen je radi uspostavljanja stručnog i nezavisnog savjetodavnog tijela za donosiocje odluka u vezi s politikom djelovanja u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja. Sporazum su zaključili ministar civilnih poslova BiH, ministri obrazovanja entiteta, kantona i šef Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH.¹²⁶

3.3.6.2. Akcioni plan za djecu

Akcioni plan za djecu BiH donesen je za period od 2002. do 2010. godine, a s ciljem osiguranja primjene Konvencije o pravima djeteta, te Milenijskih razvojnih ciljeva UN-a. O primjeni Akcionog plana za djecu 2010. godine urađen je izvještaj, u skladu s informacijama koje su dostavili članovi radne grupe koju je formiralo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, a koje su nominirala nadležna državna i entitetska ministarstva. Ova radna grupa izradila je i **Prijedlog akcionog plana za djecu BiH za period od 2011. do 2014. godine**, koji je Vijeće ministara BiH usvojilo na 155. sjednici, održanoj 13.7.2011.

Kada je riječ o predškolskom obrazovanju, osnovna karakteristika Akcionog plana sadržana je u sljedećim principima: da se djeca stave na prvo mjesto, da se ne zanemaruje nijedno dijete, da se osigura

¹²¹ Standardi kvaliteta rada odgajateljica, pedagogica i direktorica u predškolskom obrazovanju

¹²² Član 2. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH

¹²³ Idem, član 5.

¹²⁴ Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH u saradnji sa „Save the Children“ Norveške, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH s Konvencijom o pravima djeteta (2009.), str. 132

¹²⁵ Član I. Sporazuma o uspostavljanju Vijeća za opće obrazovanje u BiH, „Sl. glasnik BiH“, broj 22/09

¹²⁶ Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH u saradnji sa „Save the Children“ Norveške, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH s Konvencijom o pravima djeteta (2009.), str. 129

briga i obrazovanje za svako dijete te da se predškolskim odgojem obuhvati najmanje 20% djece (za preostalih 80% osigurati alternativne oblike). U Akcionom planu **naglašeno je da je ova oblast najzastupljeniji nivo odgoja i obrazovanja** i da organi vlasti ovdje moraju biti najintenzivniji i s transparentnim mjerama. Preporučeno je da se ova oblast obavezno uredi zakonom, da opredjeljenje treba biti na forsiranju pripremnih odjeljenja i vezivanju predškolskog obrazovanja za redovno osnovno obrazovanje te obavezi vlasti da izgradi veći broj objekata namijenjenih predškolskom odgoju i obrazovanju (jaslice, vrtići i objekti uz osnovne škole).

3.3.6.3. Strategija za smanjenje siromaštva

Prilikom izrade Strategije za smanjenje siromaštva urađena je analiza stanja u obrazovnom sektoru, uključujući i predškolsko obrazovanje. Ova analiza pokazala je da su problemi u obrazovnom sektoru u BiH: nedostatak određenih obrazovnih profila sposobnih da brzo i efikasno reagiraju na potrebe tržišta rada; veliki broj zakona kojima se regulira ova oblast; nedovoljna finansijska sredstva; nepostojanje obrazovnih standarda; nastavni planovi i programi neprilagođeni zahtjevima razvijenog društva, zastarjela oprema, nesklad između inicijalnog obrazovanja nastavnika i stvarnih potreba nastavne prakse, programi obrazovanja odraslih nisu inovirani već duže od jedne decenije i sl. U **segmentu predškolskog obrazovanja u analizi se konstatira da je predškolskim obrazovanjem obuhvaćen nedovoljan broj djece, da je nedovoljna budžetska podrška, da je ovaj nivo obrazovanja postao više socijalni nego obrazovni**, te da su stvorene pretpostavke za širenje privatne inicijative u predškolskom obrazovanju.

Nažalost, neke od navedenih slabosti obrazovnog sistema prisutne su i danas. Na osnovu analize, u PRSP-u je, kao jedan od prioriteta koji se odnosi na predškolsko obrazovanje, utvrđeno da se **“stvore pretpostavke da se predškolsko obrazovanje počne smatrati dijelom obrazovnog, a ne socijalnog sektora, te da se poveća obuhvat djece predškolskim obrazovanjem”**.

3.3.6.4. Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH

U 2002. godini učinjeni su prvi značajni sistemski koraci u reformi odgoja i obrazovanja. U strateškom dokumentu reforme odgoja i obrazovanja, koji su ministri obrazovanja BiH u novembru 2002. godine prezentirali Vijeću za provođenje mira u BiH, građanima BiH obećano je osiguranje kvalitetnog temeljnog obrazovanja na nivou predškolskih ustanova, osnovnih i općih srednjih škola, zasnovano na savremenom nastavnom planu i programu, a obećanje je uključivalo i izradu strateškog dokumenta iz oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja.¹²⁷

Prve praktične aktivnosti na izradi ovog dokumenta preduzeli su Misija OSCE-a u BiH, kao glavni koordinator reforme obrazovanja u našoj zemlji, i UNICEF, koji je preuzeo funkciju koordinatora u radnoj grupi za osavremenjivanje i kvalitet odgoja i obrazovanja. U saradnji s obrazovnim vlastima na svim nivoima formirali su radnu grupu koja je izradila dokument pod nazivom „Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini“.

Dokument je prezentiran i prihvaćen na Trećem obrazovnom forumu koji je organizirao OSCE, 15.11.2003., a Vijeće ministara BiH usvojilo ga je 14.2.2005.¹²⁸ Dokument „Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini“ iz 2004. godine rađen je na osnovu niza

¹²⁷ Obrazovne vlasti Unsko-sanskog kantona u saradnji sa „Save the Children“ Norveške, Regionalni ured u Sarajevu, Analiza stanja predškolskog obrazovanja u Unsko-sanskom kantonu, oktobar 2008. god.

¹²⁸ Idem

reformskih dokumenata i u značajnoj mjeri poslužio je kao osnov u procesu reforme predškolskog odgoja i obrazovanja, uključujući i donošenje Okvirnog zakona.¹²⁹

Novi dokument „Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom provođenja, 2008.–2015.” (u daljnjem tekstu: Strateški pravci) usvojilo je Vijeće ministara BiH na sjednici, održanoj 3.6.2008. Ovaj dokument daje glavne pravce razvoja obrazovanja u BiH u periodu do 2015. godine, a oslanja se na dosadašnja postignuća u obrazovnoj reformi zasnovanoj na Srednjoročnoj razvojnoj strategiji Bosne i Hercegovine, te nedavno usvojenim dokumentima strateškog razvoja pojedinih oblasti obrazovanja, podacima datim u Funkcionalnom pregledu javne uprave u sektoru obrazovanja i drugim relevantnim dokumentima i materijalima koji se tiču razvoja obrazovanja na nivou entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH. U skladu sa Strateškim pravcima u okviru aktivnosti modernizacije i razvoja poučavanja i učenja na svim nivoima obrazovnog sistema planirano je unaprijediti kvalitet učenja i poučavanja u predškolskom odgoju i obrazovanju, osnovnom i srednjem obrazovanju, kao temelj cjeloživotnom učenju.

U osnovnom pravcu djelovanja, a koji se odnosi na osiguranje jednakosti pristupa i pravičnost u obrazovanju, podsticat će se društvena i privatna inicijativa za otvaranje odgojno-obrazovnih ustanova, a posebno predškolskih ustanova.¹³⁰ Strateški pravci ukazuju na potrebu da se poveća finansijsko učešće za određene namjene u obrazovanju i poboljša kvalitet obrazovanja u skladu sa zahtjevima strateškog razvoja obrazovanja.¹³¹

U skladu sa Strateškim pravcima, neophodno je: osigurati kadrovske, prostorne i materijalne uslove za uključivanje djece u sve programe predškolskog odgoja i obrazovanja, a obavezno u program pripreme za polazak u školu; modernizirati programe i provoditi stalno stručno usavršavanje odgajatelja; posebnu pažnju posvetiti većem uključivanju djece iz socijalno i ekonomski ugroženih porodica, kao i djece s posebnim potrebama; osigurati ključnu ulogu općine u tehničkoj organizaciji predškolskog odgoja i obrazovanja i osigurati povezanost predškolske ustanove i osnovne škole.

Kako su predškolski odgoj i obrazovanje obavezni za svu djecu u godini pred polazak u osnovnu školu, u mjestima u kojima nisu otvorene javne predškolske ustanove (ili su nedovoljnog kapaciteta), programi pripreme mogu se realizirati i u osnovnoj školi, uz obavezno uključivanje i odgajatelja u rad s tom djecom.¹³²

Radi osiguranja daljnjeg razvoja predškolskog programa, potrebno je osigurati provođenje kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih ciljeva.¹³³

¹²⁹ Ovi dokumenti uključuju:

- reformu obrazovanja – poruka građanima BiH, pet obećanja, Sarajevo, 2002.
- Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2002.–2010., Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sektor za ljudska prava, Sarajevo 2002.
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Parlamentarna skupština BiH, Sarajevo, 2003.
- Zajednička strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini (Bijeli papir), obrazovne vlasti u BiH, Sarajevo 2003.
- Srednjoročna razvojna strategija BiH, 2003.–2007., Vijeće ministara BiH, Sarajevo, 2003.

¹³⁰ Sastavni dio ovog dokumenta je plan provođenja kratkoročnih (2008.), srednjoročnih (2009.-2010.) i dugoročnih ciljeva (2011.-2015.)

¹³¹ Str. 25, Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom provođenja, 2008.–2015.

¹³² Idem, str. 28

¹³³ Kratkoročni ciljevi: provođenje Okvirnog zakona i pripremljen plan proširenja predškolskog odgoja i obrazovanja. Srednjoročni ciljevi: razvijena zajednička jezgra programa predškolskog odgoja i obrazovanja i povećan upis u predškolske ustanove na 20% populacije, a broj upisanih u programe pripreme za polazak u školu na 40% populacije. Dugoročni ciljevi: povećan broj upisanih u predškolske ustanove na 50% populacije, a broj upisanih u programe pripreme za polazak u školu na 100%, te svi direktori predškolskih ustanova imaju završen minimalni stepen osposobljenosti/kvalifikacija za rukovođenje odgojno-obrazovnom ustanovom.

3.4. Institucionalni okvir za predškolsko obrazovanje

Predškolski odgoj i obrazovanje kao sastavni dio odgojno-obrazovnog sistema je prvi, poseban i specifičan stepen odgojno-obrazovnog sistema koji obuhvata: **odgoj, obrazovanje, njegu, zdravstvenu i socijalnu zaštitu djece uzrasta od šest mjeseci do polaska u školu**. Kao takav predstavlja osnov cjeloživotnog učenja, usmjeren prema aspektima intelektualnog, emocionalnog, fizičkog razvoja i razvoja kreativnosti i stvaralaštva.

U BiH se značajan broj institucija na različitim nivoima vlasti bavi pitanjem predškolskog odgoja i obrazovanja, a nadležnosti su utvrđene nizom zakona. U svakom slučaju, nadležna ministarstva utvrđuju politike u predškolskom odgoju i obrazovanju, dok su ustanove nadležne za njegovo direktno provođenje. Kroz prezentiranje zakonodavnog okvira u ovoj studiji urađen je i osvrt na pitanje nadležnosti institucija, i to od nadležnih ministarstava do samih ustanova, uključujući i segment inspekcijskog nadzora. Za razliku od nadležnosti institucionalnih mehanizama utvrđenih u Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS, odnosno zakonima kantona, Okvirnim zakonom utvrđuje se posebna nadležnost Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, a koja je detaljnije utvrđena kroz donošenje posebnog zakona o ovoj agenciji.¹³⁴

3.4.1. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (u daljnjem tekstu: Agencija) **nadležna je za uspostavljanje standarda znanja, ocjenjivanje postignutih rezultata i razvoj zajedničke jezgre nastavnih planova i programa** u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, te za druge stručne poslove u oblasti standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta koji su određeni posebnim zakonima i drugim propisima.¹³⁵

U oblasti uspostavljanja standarda znanja i ocjenjivanja postignutih rezultata, u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, te za druge stručne poslove u oblasti standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta obrazovanja, Agencija je nadležna za:

- ustanovljavanje standarda znanja učenika i ocjenjivanje postignutih rezultata;
- provođenje istraživanja s ciljem ocjenjivanja razvoja standarda znanja učenika, ocjenjivanje postignutih rezultata i objavljivanje rezultata istraživanja;
- davanje savjeta nadležnim obrazovnim vlastima u vezi s pitanjima propisanih standarda znanja i njihove primjene;
- ustanovljavanje i vođenje mehanizama izvještavanja o stanju obrazovanja u Bosni i Hercegovini u saradnji s nadležnim obrazovnim vlastima;
- sakupljanje, objedinjavanje, obrađivanje i objavljivanje podataka o kvalitetu i kvantitetu znanja;
- provođenje eksternog ocjenjivanja;
- davanje smjernica za provođenje programa obuke za nastavnike i stručne saradnike iz oblasti standarda znanja i eksternog ocjenjivanja;
- uspostavljanje kontakata s tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama, kao i s međunarodnim organizacijama i institucijama s ciljem usklađivanja propisanih standarda u obrazovanju;

¹³⁴ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje počela je s radom 1. januara 2009. godine. Sjedište Agencije je u Mostaru, a područnih jedinica u Banjoj Luci i Sarajevu. U Mostaru je, osim sjedišta, i Odjel za zajedničku jezgru nastavnog plana i programa u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, u Banjoj Luci je Odjel za srednje stručno obrazovanje, obuku, obrazovanje odraslih i cjeloživotno obrazovanje, a u Sarajevu je Odjel za standarde znanja – učeničkih postignuća i ocjenjivanje rezultata u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju.

¹³⁵ Član 4. Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Službeni glasnik BiH“, broj 88/07)

- pružanje pomoći prilikom priznavanja domaćih svjedochanstava i diploma u drugim zemljama, kao i u priznavanju stranih svjedochanstava i diploma u Bosni i Hercegovini;
- provođenje drugih aktivnosti u vezi sa uspostavljanjem i primjenom standarda znanja i ocjenjivanja.¹³⁶

U oblasti razvoja zajedničke jezgre nastavnih planova i programa u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, Agencija je nadležna za: praćenje provođenja zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, praćenje, evaluaciju, usavršavanje i razvoj zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, u skladu sa standardima utvrđenim Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, ostvarivanje saradnje s pedagoškim zavodima i drugim institucijama za podršku, modernizaciju i razvoj predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, davanje savjeta nadležnim obrazovnim vlastima o izradi i provođenju novih programskih sadržaja i dr.¹³⁷

Odbor Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (u daljnjem tekstu: Odbor) je stručno tijelo koje se uspostavlja u okviru Agencije i ima sedam članova, i to po dva iz svakog konstitutivnog naroda i jedan član iz reda ostalih.¹³⁸ Članove odbora imenuje Vijeće ministara BiH, a nakon što Ministarstvo civilnih poslova BiH raspiše javni konkurs za izbor članova Odbora i objedini listu prijavljenih kandidata koji ispunjavaju uslove i dâ na mišljenje Konferenciji ministara obrazovanja u BiH. U radu Odbora učestvuje predstavnik Ministarstva civilnih poslova BiH bez prava glasa. Zakonom o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje uređen je način rada Odbora i njegovo razrješenje.

Agencijom rukovodi direktor kojeg imenuje Vijeće ministara BiH na mandat od četiri godine. Direktor, između ostalog: a) rukovodi i usmjerava obavljanje poslova u nadležnosti Agencije; b) odgovoran je za provođenje odluka Odbora i drugih nadležnih organa; c) priprema materijale o kojima raspravlja i odlučuje Odbor; d) priprema plan rada Agencije i podnosi izvještaj o radu; e) priprema finansijski plan Agencije i podnosi finansijski izvještaj; f) u skladu sa Zakonom, odgovoran je za pitanja radnih odnosa; g) ostvaruje neophodnu saradnju s nadležnim obrazovnim vlastima u entitetima, kantonima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine; h) podnosi Vijeću ministara Bosne i Hercegovine godišnji izvještaj o radu; i) obavlja druge poslove u skladu sa Zakonom i podzakonskim aktima, te aktima Agencije.¹³⁹

Sredstva za rad Agencije osiguravaju se u budžetu institucija BiH, a Agencija može imati i vlastite prihode i prihode iz drugih izvora.

Nadzor nad primjenom Zakona o predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju vrši Ministarstvo civilnih poslova BiH.

3.4.2. Konferencije ministara obrazovanja u BiH

Memorandum o razumijevanju za uspostavljanje Konferencije ministara obrazovanja u BiH prihvatili su i obavezali se na njegovo provođenje predstavnici najviših organa vlasti u BiH, i to: predsjedavajući Vijeća ministra BiH, premijer Vlade FBiH, premijer Vlade RS i gradonačelnik i predstavnik Vlade BDBiH. Razlog za zaključivanje Memoranduma sadržan je u činjenici da se

¹³⁶ Idem, član 5.

¹³⁷ Idem, član 6.

¹³⁸ Odbor ima nadležnost da: (a) uspostavlja standarde znanja učenika i ocjenjivanja postignutih rezultata, (b) odobrava zajedničku jezgru nastavnih planova i programa osnovnog i srednjeg obrazovanja i objavljuje ga u "Službenom glasniku BiH", (c) daje savjete, tumačenja i preporuke nadležnim obrazovnim vlastima u pitanjima iz svoje nadležnosti, (d) ustanovljava i vodi mehanizme informiranja i izvještavanja o pitanjima iz svoje nadležnosti, (e) razmatra provedena istraživanja iz djelokruga Agencije i objavljuje rezultate istraživanja, (f) uspostavlja i ostvaruje kontakte s tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama kao i s međunarodnim organizacijama i institucijama s ciljem da propisani obrazovni standardi u BiH budu uporedivi sa standardima evropskih zemalja, (g) donosi smjernice za provođenje programa obuke nastavnika i stručnih saradnika

¹³⁹ Čl. 11. i 12. Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

“prepoznala ključna uloga obrazovanja u izgradnji i razvoju društva zasnovanog na znanju”¹⁴⁰. Uspostavljena **konferencija je samostalno i najviše savjetodavno tijelo za koordiniranje obrazovnog sektora u BiH**, koje svojim djelokrugom i odgovornostima ne zadire u ustavne i zakonske odgovornosti nadležnih organa vlasti.¹⁴¹ Glavni zadaci Konferencije su: analiza, procjena stanja, napredak i potrebe cjelokupnog obrazovnog sistema u BiH; predlaganje nadležnim organima strateških prioriteta obrazovne reforme; procjena i preporuke nadležnim organima za usklađivanje obrazovnih politika i strateških planova razvoja obrazovanja; praćenje procesa izrade okvirnih zakona iz oblasti obrazovanja koji se donose na nivou BiH; davanje primjedbi i prijedloga u procesu njihove izrade, kao i mišljenje na tekst zakona; davanje preporuka za usklađivanje zakonodavstva na nižim nivoima s odredbama okvirnih zakona i analiza njihovog provođenja; procjena stanja provođenja međunarodnih konvencija i deklaracija u oblasti obrazovanja koje je prihvatila BiH, te poticanje donošenja mjera za unapređenje stanja i bolju saradnju s međunarodnim organizacijama; davanje savjeta i preporuka Ministarstvu civilnih poslova BiH za koordinaciju obrazovnog sektora u BiH, definiranje strategije i osnovnih principa koordinacije aktivnosti na međunarodnom planu: za saradnju s Evropskom unijom, saradnju na širem međunarodnom planu, kao i za saradnju u regionu.¹⁴²

IV. Situaciona analiza

Odnos prema djetetu, ulaganje u institucije koje pomažu razvoj djeteta i razvijanje dječijih potencijala ogledalo su svakog društva, ali i njegove zrelosti. Društveni podsticaj porodici, ulaganje u odgojne i zdravstvene ustanove, te medijsko predstavljanje djeteta kao kreatora budućih razvojnih, humanih, etičkih komponenti društvenih vrijednosti je opredjeljenje nauke 21. stoljeća. Naučna saznanja, empirijska iskustva stečena u dosadašnjem radu, valorizirana iskustva razvijenih društava te ukupna humanistička opredjeljenja treba da budu put prakse ustanova za predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece. Upravo u ovome sadržan je izazov da se uradi procjena stanja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH.

Analiza stanja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH urađena je na način da se kroz posjete određenom broju predškolskih ustanova u BiH, ali i kroz prikupljanje podataka od nadležnih obrazovnih vlasti, pokušala izgraditi spoznaja u kojoj su mjeri rad i djelovanje predškolskih ustanova zasnovani na međunarodnim standardima koje su prihvatile vlasti u BiH i usvojenom zakonodavnom okviru, a kojim se uređuje predškolski odgoj i obrazovanje. S ciljem homogenizacije i osiguranja preglednosti, analiza u strukturalnom dijelu slijedi strukturu Okvirnog zakona iz razloga što zakoni kojima se uređuje pitanje predškolskog odgoja i obrazovanja na nižim nivoima vlasti treba da budu usklađeni s navedenim zakonom.

4.1. Predškolske ustanove u BiH

Ombudsmeni su situacionu analizu isključivo zasnovali na analizi rada registriranih predškolskih ustanova s obzirom na to da se predškolskim odgojem i obrazovanjem, a prema odredbama zakonodavstva kojim se uređuje ova oblast, mogu baviti samo ustanove koje su zadovoljile zakonske uslove i koje su registrirane za obavljanje navedene djelatnosti. S ciljem prikupljanja polaznih informacija, Ombudsmeni su se obratili Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke, Ministarstvu prosvjete i kulture RS, Odjelu za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH, te kantonalnim ministarstvima

¹⁴⁰ Preambula Memoranduma o razumijevanju za uspostavljanje konferencije ministara obrazovanja u BiH, „Sl. glasnik BiH“, broj 19/08.

¹⁴¹ Idem, član I.

¹⁴² Idem, član III.

obrazovanja. Na osnovu dobivenih podataka može se konstatirati da je u BiH registrirano 197 predškolskih ustanova, od kojih 148 javnih i 49 privatnih.¹⁴³ Upoređujući podatke dobivene od Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke i kantonalnih ministarstava, može se konstatirati da postoji određeno neslaganje u vezi s brojem registriranih ustanova, te su u ovoj analizi prezentirani podaci na osnovu informacija dobivenih iz entitetskih ministarstava obrazovanja i Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH, te onih predškolskih ustanova koje su posjetili predstavnici Ombudsmena.

Osim registriranih predškolskih ustanova, postoje i djeluju ustanove registrirane kao „igraonice“ koje se tretiraju kao privatne ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja. Tako, npr., u Zeničko-dobojskom kantonu ovaj oblik djelatnosti obavlja osam tako registriranih ustanova.¹⁴⁴ Prema saznanjima Ombudsmena, postoji niz neregistriranih ustanova koje na taj način dovode u pitanje djelatnost drugih predškolskih ustanova kao i vjerodostojnost odgoja i obrazovanja na koje djeca imaju pravo.

Korisnici predškolskih odgojno-obrazovnih programa su djeca obuhvaćena institucionalnom brigom kroz jaslice i vrtiće, mobilne vrtiće, igraonice, radionice; djeca koja nisu obuhvaćena institucionalnim predškolskim odgojem i obrazovanjem; djeca koja imaju poteškoće u razvoju, odgoju i obrazovanju, te nadarena djeca (djeca s posebnim potrebama); djeca manjinskih grupa u lokalnoj zajednici.

Pokazatelji Agencije za statistiku BiH, u vezi sa statistikom obrazovanja u BiH, predstavljeni u saopćenju od 22.6.2010., ukazuju da je u školskoj 2009./2010. godini bilo ukupno 209 predškolskih ustanova, što je za 13 više nego u istom periodu prethodne godine. U školskoj 2009./2010. godini u predškolskim ustanovama registrirano je 16.784 djece, od kojih su 8.082 djevojčice, a ustanove su imale 2.424 zaposlenika, od kojih je 2.240 žena. Od ukupnog broja zaposlenika 1.196 su vaspitači, tako da jedan vaspitač vodi brigu o 14 djece, dok je taj prosjek u školskoj 2008./2009. godini bio 15 djece.

U Prilogu 1 dat je pregled kapaciteta ustanova i popunjenosti u pogledu opće strukture djece polaznika različitih programa predškolskog odgojno-obrazovnog rada na nivou BiH, a u nastavku je dat pregled prema entitetima, odnosno kantonima, koji je sačinjen na osnovu dobivenih podataka od institucija obrazovanja.

4.1.1. Predškolske ustanove u Republici Srpskoj

Na prostoru Republike Srpske registrirano je 40¹⁴⁵ predškolskih ustanova u javnom sektoru, s tim što je u okviru ustanove Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka uspostavljeno 17 zasebnih jedinica.¹⁴⁶ U Republici Srpskoj registrirano je i osam privatnih predškolskih ustanova, od kojih su četiri dječija vrtića, tri igraonice i jedan klub za djecu.¹⁴⁷

Broj djece koja pohađaju predškolske ustanove u Republici Srpskoj¹⁴⁸ u školskoj 2010./2011. godini, mjereći prema upisu djece na početku školske godine, bio je 6.241 dijete upisano u javne ustanove, 679 djece upisane u privatne ustanove, te 2.117 djece koja pohađaju program pripreme djece za polazak u školu.

Djeca su raspoređena u odgojne grupe prema dobi, i to: jaslčki uzrast/mlađa uzrasna grupa (od 6 mjeseci do 3 godine), mješovita vrtićka grupa (od 3 do 5 godina), starija vrtićka grupa (od 5 do 6 godina), djeca školskog uzrasta (od 6 do 7 godina). Jaslički uzrast djece obuhvatio je 1.191 dijete, od kojih je 650 dječaka, dok je vrtićki uzrast obuhvatio 5.692 djece, od kojih je 1.426 dječaka. Najveći broj djece

¹⁴³ Podatke su dostavila sva nadležna entitetska i kantonalna ministarstva obrazovanja/prosvjete

¹⁴⁴ Prema dostavljenim podacima od Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZDK

¹⁴⁵ Banja Luka, Bijeljina, Berkovići, Bileća, Brod, Bratunac, Višegrad, Vlasenica, Gacko, Gradiška, Derventa, Doboj, Zvornik, Knežev, Kozarska Dubica, Kotor-Varoš, Laktaši, Lopare, Ljubinje, Milići, Modriča, Mrkonjić-Grad, Nevesinje, Novi Grad, Pale, Prijedor, Prnjavor, Rogatica, Sokolac, Srbac, Srebrenica, Teslić, Trebinje, Ugljevik, Foča, Čajniče, Čelinac, Šamac, Šekovići, Šipovo

¹⁴⁶ Jedna od navedenih jedinica specijalizirana je za predškolsko obrazovanje djece s poteškoćama u psihofizičkom razvoju

¹⁴⁷ Od ukupnog broja registriranih privatnih ustanova tri su u Banjoj Luci, tri u Bijeljini i dvije u Prnjavoru

¹⁴⁸ Podaci dostavljeni od Ministarstva prosvjete i kulture RS

uključen u predškolsko vaspitanje i obrazovanje je na području grada Banje Luke, i to: 1.844 djece raspoređenih u 78 grupa, što je 20% u odnosu na broj djece predškolskog uzrasta na području grada. Mreža postojećih vrtića uglavnom pokriva uži dio grada.¹⁴⁹

Ipak, kapaciteti ustanova nerijetko su puno veći od stvarne popunjenosti. Smanjen upisni kapacitet može se povezati i s generalno smanjenim upisom djece u prvi razred osnovne škole.¹⁵⁰ Ovakvo stanje u praksi stvara situaciju da ustanove formiraju broj grupa u skladu s potražnjom, odnosno brojem upisane djece, a preostali prostor ostane neiskorišten ili biva iznajmljen trećim licima. Tako JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Prvi koraci“ u Vlasenici ima kapacitet za 150 do 180 djece, a u trenutku posjete predstavnika Ombudsmena u ustanovi je bilo 36 djece. U Dječijem centru „Bubamara“ Pale kapacitet je 150 djece, a broj polaznika je 75 djece. Značajna popunjenost raspoloživog kapaciteta uočena je u **Dječijem obdaništu „Majke Jugović“ Doboj**. U trenutku posjete bilo je 200 djece, raspoređene u deset grupa.

4.1.1.1. Djeca s poteškoćama u psihofizičkom razvoju u RS

U predškolski odgoj i obrazovanje uključeno je 93 djece s posebnim potrebama, od kojih je 83 na području grada Banje Luke.

4.1.2. Federacija BiH

Prema podacima dostavljenim od Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, na području Federacije BiH registrirano je 147 predškolskih ustanova, od kojih 107 javnih i 40 privatnih. Prema kantonima raspored predškolskih ustanova je sljedeći:

– Unsko-sanski kanton	7 javnih i 4 privatne ustanove ¹⁵¹
– Srednjobosanski kanton	7 javnih i 10 privatnih ustanova ¹⁵²
– Zeničko-dobojski kanton	18 javnih i 3 privatne ustanove ¹⁵³
– Tuzlanski kanton	20 javnih i 1 privatna ustanova ¹⁵⁴
– Posavski kanton	3 javne ustanove ¹⁵⁵
– Bosansko-podrinjski kanton	2 javne i 1 privatna ustanova ¹⁵⁶
– Hercegovačko-neretvanski kanton	10 javnih i 6 privatnih ustanova ¹⁵⁷
– Kanton Sarajevo	31 javna i 9 privatnih ustanova ¹⁵⁸
– Zapadnohercegovački kanton	5 javnih i 6 privatnih ustanova ¹⁵⁹
– Kanton 10	6 javnih ustanova ¹⁶⁰

Posmatrajući strukturalno, u nekim većim gradovima u Federaciji BiH javne ustanove, kao što je to slučaj s predškolskom ustanovom u Banjoj Luci, imaju više organizacionih jedinica. Tako u JU „Djeca Sarajeva“ Sarajevo trenutno radi 28 vrtića raspoređenih u četiri organizacione jedinice, i to: OJ „Stari grad“, OJ „Centar“, OJ „Novo Sarajevo“ i OJ „Novi grad“.¹⁶¹ U JU „Predškolski odgoj i obrazovanje“

¹⁴⁹ Idem

¹⁵⁰ U Srebrenici se samo 17 djece upisalo u centralnu školu u I. razred osnovne škole, u tekućoj školskoj godini; u Bratuncu smanjen je broj upisane djece za 30% zbog velikog odliva stanovništva u proteklih nekoliko godina

¹⁵¹ Bosanska Krupa, Bihać, Bosanski Petrovac, Sanski Most, Cazin, Ključ, Velika Kladuša

¹⁵² Bugojno, Donji Vakuf, Busovača, Gornji Vakuf, Gornji Vakuf - Uskoplje, Novi Travnik, Vitez, Fojnica, Kreševo, Travnik, Jajce, Kiseljak

¹⁵³ Visoko, Vareš, Kakanj, Maglaj, Breza, Zavidovići, Žepče, Zenica, Tešanj

¹⁵⁴ Živinice, Banovići, Doboj-Istok, Gračanica, Gradačac, Kladanj, Lukavac, Srebrenik, Tuzla

¹⁵⁵ Orašje, Odžak, Domaljevac-Šamac

¹⁵⁶ Goražde

¹⁵⁷ Mostar, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac, Prozor-Rama, Jablanica, Konjic

¹⁵⁸ Hadžići, Ilidža, Ilijaš, Sarajevo, Vogošća

¹⁵⁹ Široki Brijeg, Posušje, Grude, Ljubuški

¹⁶⁰ Livno, Tomislav-Grad, Glamoč, Kupres

¹⁶¹ <http://djecasarajeva.edu.ba>

Zenica postoji šest organizacionih jedinica, u JU „Naša djeca“ Tuzla 12 organizacionih jedinica, dok su u Mostaru predškolski odgoj i obrazovanje organizirani u dvije javne ustanove, i to: JU „Ciciban“ i JU „Dječiji vrtići“ Mostar.

Zavisno od raspoloživih kapaciteta i broja upisane djece, najčešće su raspoređeni u jasličku grupu I. (od 6 mjeseci do 3. godine), jasličku grupu II. (od 2. do 3. godine, ali u praksi u ovoj grupi dijete ostane i do navršene 4. godine zbog popunjenosti kapaciteta), mlađu vrtićku grupu (od 3. do 4. godine), srednju vrtićku (od 4. do 5. godine), stariju vrtićku (od 5. do 6. godine) i školsku grupu, tj. produženi boravak. U nekim kantonima razvijen je program igraonica, dok u drugim kantonima, iako postoje uslovi, program nije razvijen zbog toga što kao takav nije propisan zakonom. Generalno, u svim ustanovama koje su posjetili predstavnici Ombudsmena izražen je **problem isključenosti određenih kategorija djece, posebno djece iz ruralnih sredina i udaljenih dijelova gradske sredine i djece s posebnim potrebama**, a istovremeno kapaciteti ustanova uglavnom su nepopunjeni i samim tim neiskorišteni.

Prema podacima dostavljenim od **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK**, ukupan broj djece predškolske dobi na području Tuzlanskog kantona je 4.400. Općim predškolskim programom obuhvaćeno je 1.765 djece, od kojih je 906 dječaka. Obaveznim programom predškolskog odgoja i obrazovanja obuhvaćeno je 345 djece¹⁶², dok je 385 djece predškolske dobi ovim programom obuhvaćeno kroz programe cjelodnevnog i poludnevnog programa u redovnom programu. Saradnja se ostvaruje i s Ministarstvom za rad i socijalnu politiku TK putem Projekta integracije djece bez roditeljskog staranja. Tim programom obuhvaćeno je osmero djece bez roditeljskog staranja u JU „Naše dijete“ Tuzla, organizaciona jedinica „Kolibri“. Dobri rezultati postignuti su na planu njihove socijalizacije i pravilnog odgoja. Zbog velikog broja djece upisane u školskoj 2010./2011. godini (955), JU „Naše dijete“ Tuzla formirala je 39 odgojnih grupa, u prosjeku s po 25 djece u svakoj grupi.

Prema podacima dostavljenim od **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta SBK**, u javnim predškolskim ustanovama u Srednjobosanskom kantonu usluge koristi 512 djece uzrasta od 1 do 6 godina, a od kojih je 275 dječaka. U privatnim ustanovama predškolski odgoj i obrazovanje pohađa 350 djece uzrasta od 1 do 6 godina, od kojih je 201 dječak. U pojedinim javnim predškolskim ustanovama kapaciteti su puno veći od stvarne popunjenosti, pa tako, npr., u Dječijem vrtiću u Novom Travniku, u prosjeku 40-50 djece koristi usluge, a kapacitet je za 120 djece.

Na području **Posavskog kantona**, a prema podacima dostavljenim od Ministarstva obrazovanja i kulture Posavskog kantona, ukupno je 135 korisnika usluga predškolskih ustanova.

Prema podacima dostavljenim od **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta BPK**, u javnoj ustanovi trenutno je 85 djece, od kojih je 36 dječaka. U privatnoj ustanovi trenutno je 88 djece, uzrasta od 2 do 6 godina, od kojih su 53 dječaka.

U javnim predškolskim ustanovama **Zapadnohercegovačkog kantona** usluge predškolskog odgoja i obrazovanja pružaju se za ukupno 445 djece, od kojih je 235 dječaka. Djeca su raspoređena u korisničke grupe prema dobi, i to: 86 djece uzrasta od 6 mjeseci do 3 godine, zatim 182 djece uzrasta od 3 do 5 godina, te 177 djece starije od 5 godina. U privatnim ustanovama usluge se pružaju za 172 djece, od kojih je 87 dječaka. Djeca su prema dobi raspoređena u grupe, i to: 42 djece uzrasta od 6 mjeseci do 3 godine, 91 dijete uzrasta od 3 do 5 godina, te 49 djece starije od 5 godina.¹⁶³

¹⁶² Prema podacima javne predškolske ustanove u Banovićima, samo na području općine Banovići 220 djece je predškolskog uzrasta

¹⁶³ Podaci su dostavljeni od Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta ZHK

Kapacitet ustanova u **Unsko-sanskom kantonu** je 1.510, a broj upisane djece u školskoj 2010./2011. godini je 1.055, od čega je 14 jasličkih grupa. U predškolski program uključeno je i dvoje djece pripadnika nacionalnih manjina.¹⁶⁴

Ukupan broj djece u javnim i privatnim ustanovama **Hercegovačko-neretvanskog kantona** je 1.176. Javlja se problem s jaslicama, pa je tako, npr., prošle godine JU „Dječiji vrtić“ Mostar vratila 100 djece, jer nemaju dovoljno adekvatnog kadra, odnosno medicinskih sestara.¹⁶⁵

U **Zeničko-dobojskom kantonu** je ukupno 500 djece u privatnim predškolskim ustanovama u toku jedne školske godine, te oko 900 djece u javnim predškolskim ustanovama. Omjer djece prema spolu je 50% dječaka, odnosno djevojčica. Javna ustanova za predškolsko obrazovanje „Mladost“ Kakanj raspolaže kapacitetom za 200 djece u okviru jedne organizacione jedinice, mada ih je trenutno 130, raspoređenih u sedam odgojnih grupa, od kojih su tri jasličke i četiri vrtičke grupe.

Programima predškolskog odgoja i obrazovanja u **Kantonu Sarajevo** obuhvaćeno je 6.170 djece te 59 djece u ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje. Jasličkim programom obuhvaćeno je 350 djece uzrasta od 0 do 3 godine, 2.130 djece uključeno je u odgojne grupe u 4. i 5. godini, a 1.102 djece u dobi pred polazak u školu obuhvaćeno je cjelodnevnom i poludnevnom boravkom. U obaveznom programu pred polazak u školu koji podrazumijeva 150 sati, odnosno jednosedmični program u trajanju od dva sata rada s djetetom, jeste 2.588 djece.¹⁶⁶ U JU „Djeca Sarajeva“, koja obuhvata 28 organizacionih jedinica, ukupan broj djece je 2.431. U privatnim ustanovama Kantona Sarajevo koje su posjetili predstavnici Ombudsmena¹⁶⁷, usluge koristi 776 djece, pri čemu najmlađe ima 7 mjeseci, a najstarije koristi usluge produženog boravka.

4.1.2.1. Djeca s poteškoćama u psihofizičkom razvoju u Federaciji BiH

Na teritoriji **Tuzlanskog kantona** ukupno 94 djece predškolske dobi s različitim psihičkim i fizičkim poteškoćama uključeno je u odgojno-obrazovne programe.

Na području **Srednjobosanskog kantona** u javnim ustanovama je četvero djece s posebnim potrebama uključeno u predškolski odgoj i obrazovanje od kojih troje u JU „Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje“ Bugojno, dok je u program privatne ustanove uključeno sedmero djece s posebnim potrebama, od kojih petero u Dječiji vrtić „Sv. Franjo“ u Kiseljaku.

Nijedno dijete s psihofizičkim smetanjama nije uključeno u programe predškolskih ustanova na području **Posavskog kantona**, dok je devetero djece s posebnim potrebama uključeno u programe predškolskog odgoja i obrazovanja na području **Bosansko-podrinjskog kantona**.

Broj djece s posebnim potrebama uključenih u redovan proces predškolskog odgoja i obrazovanja na području **Zapadnohercegovačkog kantona** je deset, dok je na području **Unsko-sanskog kantona** 13 djece s posebnim potrebama i sedmero nadarene djece.

Broj djece s posebnim potrebama na području **Zeničko-dobojskog kantona** je mali.

¹⁶⁴ Prema podacima dostavljenim od Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK

¹⁶⁵ Informacija usmeno dobivena od direktorice navedene ustanove

¹⁶⁶ Podaci dostavljeni od Ministarstva obrazovanja i nauke KS

¹⁶⁷ Ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje „Amel i nur“; Predškolska ustanova „Behar“; Predškolska ustanova „Palčić“; Predškolska ustanova u sastavu SOS Društvenog centra „Herman Gmeiner“; Caritas Vrhbosanska nadbiskupija Dječiji vrtić „Sveta obitelj“; Bošnjačka ustanova „An-Nur“

U organizirane predškolske programe i neophodne specijalne tretmane koji se provode u ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje **Kantona Sarajevo**¹⁶⁸ uključeno je 59 djece predškolske dobi, a u predškolske ustanove uključeno je 180 djece s različitim razvojnim i drugim poteškoćama.

4.1.3. Predškolske ustanove u Brčko Distriktu

U sastavu Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH djeluje jedna javna predškolska ustanova s četiri objekta, te jedna privatna predškolska ustanova. Prema saznanjima Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH, Udruženje AMICA povremeno organizira igraonice u iznajmljenom objektu u naselju Suljagića Sokak. Međutim, o tome nemaju detaljnijih podataka.

Prema raspoloživim podacima, dostavljenim od **Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH**, ukupan broj korisnika usluga u privatnoj ustanovi je 39, od kojih je 13 djece u dobi od 1 do 3 godine, 22 u dobi od 3 do 5 godina, četvero školske djece na programu dnevnog/produženog boravka. Nema djece s posebnim potrebama.

U trenutku dostavljanja podataka usluge javne predškolske ustanove koristilo je 375 djece u dobi od 1 godine do polaska u školu, od kojih je 209 dječaka. Od ukupnog broja djece u privatnoj predškolskoj ustanovi, najviše ih je u dobi od 5 do 6 godina (129), a ostala djeca su u dobi od 1 do 2 godine (9), u dobi od 1 do 3 godine (31), u dobi od 3 do 4 godine (23), u dobi od 3 do 5 godina (66), u dobi od 4 do 5 godina (72), te u dobi od 4 do 6 godina (45). U ustanovi je trenutno uključeno i 15 djece s posebnim potrebama.

Tabela 1. Broj ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje u BiH

	Teritorijalne jedinice	Javne ustanove	Privatne ustanove
1.	Republika Srpska	40	8
2.	Federacija BiH	107	40
2.1.	Kanton Sarajevo	31 ¹⁶⁹	9
2.2.	Hercegovačko-neretvanski kanton	10	6
2.3.	Zeničko-dobojski kanton	18	3
2.4.	Tuzlanski kanton	20	1
2.5.	Srednjobosanski kanton	7	10
2.6.	Unsko-sanski kanton	7	4
2.7.	Zapadnohercegovački kanton	5	6
2.8.	Posavski kanton	3	0
2.9.	Bosansko-podrinjski kanton	2	1
2.10.	Kanton 10	6	0
3.	Brčko Distrikt BiH	1	1
U K U P N O:		148	49

U narednim poglavljima slijedi analiza stanja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH, pri čemu je posebna pažnja posvećena primjenjivanim programima, finansiranju ustanove, cijeni usluga, raspoloživom kapacitetu i popunjenosti ustanova, strukturi zaposlenika u odgojno-obrazovnom radu s djecom, te fizičkim uslovima ustanova.

¹⁶⁸ JU Centar za vaspitanje, obrazovanje, radno osposobljavanje i zapošljavanje mentalno retardirane djece, djece oboljele od autizma i cerebralne paralize „Vladimir Nazor“; JU Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedjenica“; JU Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju KS

¹⁶⁹ Od ukupnog broja, tri ustanove su specijalizirani centri/zavodi za rad s djecom s psihofizičkim smetnjama

4.2. Finansiranje predškolskih ustanova i cijena usluge

Kako je već istaknuto kroz analizu zakonodavnog okvira kojim se uređuje pitanje predškolskog odgoja i obrazovanja, osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provođenje programa predškolskog odgoja i obrazovanja, u skladu s pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje¹⁷⁰, dok programe predškolskog odgoja i obrazovanja, izuzev obaveznog predškolskog odgoja, finansijski mogu podržavati i roditelji djece predškolske dobi zavisno od socijalnog statusa i putem donacija.¹⁷¹ Sredstva za realizaciju kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.¹⁷² Obaveze nadležnih obrazovnih vlasti¹⁷³ ogledaju se u osiguravanju sredstava za nabavku dijela didaktičkog materijala, profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju, razvoj predškolskih programa rada, evaluaciju predškolskih programa rada, dio sredstava za realizaciju specijaliziranih programa rada.

Zakonom se jasno uređuje i pitanje prava na predškolski odgoj i obrazovanje za djecu bez roditeljskog staranja, djecu s posebnim potrebama, djecu invalida, djecu civilnih žrtava rata, djecu nezaposlenih roditelja, djecu samohranih roditelja, djecu korisnika socijalnih primanja i djecu redovnih studenata¹⁷⁴, te pravo na zdravstvenu zaštitu svih korisnika prava na predškolski odgoj i obrazovanje.

Uočena situacija na terenu bitno se razlikuje od onog što je Okvirnim zakonom propisano kao obaveza, čime se otvara pitanje da li je primjena Zakona izbor ili obaveza i koje su glavne prepreke u dosljednom provođenju ne samo Okvirnog zakona, već i zakona koji su usvojeni na prijedlog nadležnih obrazovnih vlasti na nivou entiteta, odnosno kantona u Federaciji BiH.

4.2.1. Republika Srpska

Iako je predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Republici Srpskoj u značajnoj mjeri centralizirano i uređeno samo jednim zakonom, analiza stanja na terenu ukazuje da se finansijska i materijalna situacija u oblasti predškolskog obrazovanja i vaspitanja bitno razlikuje od općine do općine.

Prema Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS¹⁷⁵, osnivač je dužan osigurati sredstva za plaće zaposlenih, topli obrok, regres i druge naknade u skladu sa Zakonom, materijalne troškove ustanove, nabavku osnovne opreme i namještaja, amortizaciju i tekuće investiciono održavanje objekata, te didaktički materijal i igračke.

Predškolske ustanove mogu ostvariti i prihode po osnovu donacija, sponzorstva, učešća roditelja koji, također, osiguravaju sredstva za realizaciju kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece.

Uvidom u aktuelno stanje posjećenih ustanova, uočeno je da **osnivač pokriva trošak javne ustanove u iznosu od 56% u JU Dječije obdanište „Majke Jugović“ u Doboju, 70% u općinama Vlasenica, Kotor-Varoš, Čelinac, pa do 95% u općini Srebrenica** u odnosu na ukupne troškove ustanove. Ostatak je od uplata korisnika usluga, a iz dotiranih sredstava finansiraju se plaće zaposlenika, održavanje vrtića i didaktički materijal.

¹⁷⁰ Član 40., st. 1. i 2. Okvirnog zakona

¹⁷¹ Idem, član 41.

¹⁷² Idem, član 42.

¹⁷³ Idem, član 43.

¹⁷⁴ Idem, član 44.

¹⁷⁵ Idem, član 74.

Cijena usluge koju plaćaju korisnici kreće se od 50 KM za cjelodnevni boravak djeteta u vrtiću, što podrazumijeva osam sati boravka i tri do četiri obroka¹⁷⁶, pa do 165 KM za podjednaku uslugu.¹⁷⁷ Za uslugu poludnevnog boravka djeteta u obdaništu, što podrazumijeva tri do četiri sata boravka i dva do tri obroka, roditelji plaćaju od 30 do 120 KM.

Pojedine javne ustanove imaju redovne donatorske izvore¹⁷⁸ i donacije, najčešće u didaktičkom materijalu i edukativnim igračkama, koje neke ustanove nerijetko imaju samo u vrijeme predizborne kampanje. Povremena su i donatorska sredstva namijenjena za opremanje enterijera, mokrih čvorova ili za zamjenu rekvizita u otvorenom prostoru.

Omjer udjela osnivača i cijena usluge u posjećenim javnim ustanovama Republike Srpske koju plaćaju korisnici prikazani su u Prilogu 2.

4.2.2. Federacija BiH

Finansiranje javnih ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje u Federaciji BiH regulirano je Okvirnim zakonom i kantonalnim zakonima o predškolskom odgoju i obrazovanju, u kojima su navedene obaveze osnivača kao i obaveze drugih nivoa vlasti.

Na prostoru Federacije BiH postoji raznolikost i u udjelu osnivača i u cijeni usluga koju korisnici plaćaju. Raznolikost ne postoji samo između kantona nego i između općina. Raspon udjela osnivača u ukupnom trošku ustanova u Federaciji BiH generalno se kreće od 20% u općini Čapljina do 85% u općini Jablanica, dok se ostatak finansira iz uplata korisnika. Cijene iste usluge koju plaćaju korisnici razlikuju se od općine do općine, te kao primjer odnosa u cijeni mogu se uzeti općine Mostar i Kladanj. Tako u Mostaru korisnici usluga predškolskog odgoja i obrazovanja plaćaju 190 KM za jasličku grupu, 160 KM za cjelodnevni boravak djeteta i 120 KM za poludnevni boravak. Istovremeno, u Kladnju korisnici plaćaju 75 KM za cjelodnevni i 45 KM za poludnevni boravak djeteta u javnoj predškolskoj ustanovi.

Osnovni preduslov za normalno funkcioniranje ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje su redovni izvori finansiranja, a što uključuje sredstva koja treba osigurati osnivač, kao i sredstva korisnika usluge. Za vrijeme posjete određenom broju ustanova kroz direktan uvid na terenu predstavnici Ombudsmena uočili su da sredstva koja uplaćuje osnivač nisu dovoljna ni za potpuno pokrivanje troškova plaća i doprinosa zaposlenika. Iz uplata korisnika uglavnom se osiguravaju: topli obrok za zaposlenike, didaktički materijal, stručna usavršavanja, stručna literatura i komunalije vrtića.

Iako je saradnja s općinom i lokalnom sredinom vrlo dobra u najvećem broju posjećenih ustanova, primjetan je izostanak adekvatne finansijske podrške radu ustanova. Indikativan je i podatak da finansiranje vrtića dosta zavisi od strukture općinske vlasti, te svijesti aktuelne strukture o potrebi i važnosti djelovanja predškolske ustanove. Tako su u općini Zenica sredstva namijenjena za predškolski odgoj i obrazovanje umanjena za 40.000 KM u odnosu na 2009. godinu, što se objektivno odrazilo na ionako već teško poslovanje JU za predškolski odgoj i obrazovanje u Zenici.¹⁷⁹

U JU „Dječiji vrtić“ u Novom Travniku redovni izvor finansiranja godinama je bio prihod od usluga, uz jednokratne novčane pomoći osnivača, što je bilo nedovoljno i za uplaćivanje doprinosa zaposlenicima. Iako se posljednjih godina počeo izdvajati dio sredstava za predškolsku ustanovu, to nije

¹⁷⁶ Javna ustanova za predškolsko vaspitanje u Srebrenici

¹⁷⁷ Javna ustanova za predškolsko vaspitanje u Banjoj Luci

¹⁷⁸ Japanska organizacija JICE već nekoliko godina redovno finansira dvije zaposlenice u OŠ „Skelani“ u Srebrenici, te jednu zaposlenicu u isturenom odjeljenju u Potočarima, koje su angažirane za rad s djecom predškolskog uzrasta

¹⁷⁹ Pismena informacija dostavljena od direktorice JU za predškolski odgoj i obrazovanje Zenica

dovoljno da ustanova izađe iz finansijskih teškoća, što rezultira time da ustanova i dalje posluje s gubitkom. Slična situacija je i u JU Zenica koja ima značajne sudske sporove po osnovu neisplaćenih plaća i drugih naknada na plaću.

Neodvojivost sredstava za finansiranje prava i obaveza iz radnog odnosa zaposlenika od sredstava kojima bi se trebala finansirati primarna djelatnost ustanova kao posljedicu ima da presude po osnovu sudskih postupaka u vezi s pravima zaposlenika opterete budžet ustanove u cjelini i dovedu u pitanje izvršavanje primarnog zadatka ustanove.

Istovremeno, JU „Djeca Sarajeva“ finansira se iz četiri izvora, i to: Ministarstvo obrazovanja i nauke KS - 34,5%, uplate roditelja i subvencije - 49,77%, vlastiti prihodi (iznajmljivanje, refundacije, utuženja) - 10,70%, te primljeni grantovi, kapitalna primanja 5,02%.¹⁸⁰

Osim redovnih izvora finansiranja, određeni broj ustanova predškolskog obrazovanja ima i vanredne prihode u obliku sufinansiranja. Tako u Tuzlanskom kantonu postoji sistem sufinansiranja od nadležnih ministarstava, gdje se sredstva dotirana od Ministarstva rada i socijalne politike Tuzlanskog kantona koriste za provođenje obaveznog oblika predškolskog odgoja i obrazovanja djece pred polazak u školu. Povremeno sufinansiranje od Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke namijenjeno je opremanju enterijera i saniranju mokrih čvorova.

Postoje i povremene donacije, nerijetko i od samih korisnika usluga, koje su namijenjene za kupovinu potrebne opreme (DVD, televizor i slično) za adekvatan rad s djecom.¹⁸¹ Vrlo česte donacije korisnika su u potrošnom materijalu, olovkama, bojicama, papiru i slično.

Privatne predškolske ustanove u cijelosti se finansiraju od uplata korisnika, što dovodi do direktnog zavisničkog odnosa broja upisane djece i funkcioniranja ustanove. Smatrajući kao obavezu državnih i općinskih vlasti da finansiraju predškolske ustanove, bilo javnog ili privatnog karaktera, neki od osnivača privatnih ustanova ove godine nisu donirali velika sredstva, zbog čega su ustanove u egzistencijalnoj krizi. Većina privatnih ustanova djelimično se finansira iz donacija u didaktičkom materijalu i renoviranjem enterijera i eksterijera ustanove, pokrivanjem troškova komunalija, prijevoza. U pojedinim ustanovama podršku radu ustanove pruža grad, pa je tako, npr., Grad Mostar donirao 5.000 KM SOS dječijem selu u Mostaru. Privatni Dječiji vrtić „Don Ivica Čondrić“ od Općine Žepče dobiva redovan prihod koji se kreće od 2.000 do 5.000 KM.

Cijene usluga i u privatnim ustanovama značajno se razlikuju u općinama. Zanimljiv je primjer dva privatna obdaništa čiji je osnivač ista organizacija iz Kuvajta. Privatno obdanište „**Amel i Nur**“ u **Sarajevu** za usluge jasličke grupe cjelodnevni boravak naplaćuje 270 KM, a poludnevni 210 KM, odnosno 250 KM za cjelodnevni i 190 KM za poludnevni boravak djece drugih uzrasnih grupa. Privatno obdanište „**Aladin**“ u **Tuzli** za iste usluge naplaćuje 190 KM za cjelodnevni i 140 za poludnevni boravak djece jasličkog uzrasta, odnosno 180 KM za cjelodnevni i 130 KM za poludnevni boravak djece drugih uzrasnih grupa.

U SOS dječijem selu u Mostaru i Sarajevu poseban akcenat stavljen je na subvencije za određene kategorije djece: djecu čiji su roditelji učesnici programa „Jačanje porodice“ u sklopu SOS porodičnog centra, djecu samohranih roditelja, a djeca bez roditeljskog staranja besplatno pohađaju vrtić, dok se usluga za djecu roditelja s invalidnošću plaća u iznosu od 50% od cijene, a za djecu socijalno ugroženih porodica, prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, a na prijedlog centra za socijalni rad, plaća se 30% od cijene.

¹⁸⁰ Pismena informacija dostavljena od JU „Djeca Sarajeva“

¹⁸¹ JU „Naša djeca“ Tuzla

Usluga predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu čija su oba roditelja zaposlena plaća se u punom iznosu.

Omjer udjela osnivača i cijena usluge u posjećenim javnim i privatnim ustanovama Federacije BiH prikazani su u Prilogu 2.

4.3. Programi za odgojno-obrazovni rad

Osnovni pristup u radu s djecom zasnovan je na poštivanju dječije ličnosti, što uključuje i obavezu da se djetetu pruži prilika da bude svjesno svojih sposobnosti i da se razvija vlastitim tempom. Odgojno-obrazovni rad usmjeren je ka ostvarivanju dugoročnih ciljeva, koji, prije svega, uključuju: emocionalnu stabilnost, samostalnost, radoznalost, inicijativnost i kreativnost djeteta. Uz odgoj u porodici, kao prvoj socijalnoj grupi u koju se dijete uključuje, vrlo je važan odgoj u predškolskoj ustanovi, zbog čega se ciljevi i zadaci predškolskog odgoja trebaju ostvarivati u saradnji i uz aktivno učešće roditelja i društvene sredine. Ova metoda rada doprinosi usklađivanju odgojnih uticaja na djecu, a ima i pozitivne efekte na razvoj društva u cjelini. Programi predškolskog odgoja i obrazovanja trebali bi osigurati zadovoljavanje primarnih potreba djeteta i uticati na sve aspekte razvoja djeteta.

Na osnovu dobivenih podataka od nadležnih ministarstava, te razgovora i dokumenata koje su osigurale predškolske ustanove, može se zaključiti da se u sistemu predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH primjenjuje niz programa koji su u značajnoj mjeri prvenstveno u vezi sa uzrastom djeteta. Tako se u predškolskoj ustanovi realizira program odgojno-obrazovnog rada namijenjen djeci od šest mjeseci do polaska u školu, kao i programi namijenjeni drugim korisnicima zainteresiranim za razvoj, odgoj, obrazovanje i opću dobrobit djece. Sadržaji odgojno-obrazovnog rada realiziraju se kroz vodene, kombinirane i samostalne aktivnosti, te kroz njegu i brigu za zdravlje djece.

Planiranje i programiranje sadržaja provodi se kroz tematske cjeline na osnovu programskih cjelina utvrđenih u Osnovama programa odgojno-obrazovnih oblasti i zajedničkim programskim jezgrama u BiH. Zaposlenici u ustanovi individualiziraju Program rada prema potrebama djece i raspoloživim kapacitetima, te kao gotov godišnji plan i program za tekuću školsku godinu šalju upravnom odboru ustanove na daljnje usvajanje. Konačno odobravanje plana vrši nadležni pedagoški zavod, nakon čega se plan primjenjuje u praksi.

Planiranje, pripremanje i organizacija cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada zasniva se na radu kompletnog stručnog tima ustanove, pri čemu se u obzir uzima domen dječije stvarnosti, dječija interesovanja, potrebe, psihofizičke karakteristike, uzrast djeteta, kao i uzrasna grupa kojoj dijete pripada.

4.3.1. Vrste programa

4.3.1.1. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa

Okvirnim zakonom propisano je da se u svim predškolskim ustanovama u BiH primjenjuju programi odgojno-obrazovnog rada koji obavezno sadrže zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama, a koja je usvojena potpisivanjem Sporazuma o zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama.¹⁸² Sporazumom se svi potpisnici obavezuju da će zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama uključiti u programe koje oni donose, a koji se izučavaju u područjima pod njihovom nadležnošću.

¹⁸² Sporazum su potpisali: ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH i šef Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH

Najbitnija namjena primjene programa i planova zajedničke jezgre jeste osiguravanje kvalitetnog odgoja i obrazovanja za svu djecu i dostizanje zadovoljavajućeg standarda znanja, vještina i sposobnosti, kao i osiguranje dosljednosti kvaliteta odgojnog i obrazovnog standarda u svim predškolskim ustanovama u BiH. Kroz odgojno-obrazovni proces potrebno je osigurati razvoj pozitivnog odnosa i osjećaja pripadnosti državi BiH te zadovoljavajuću usklađenost programa, kao i njihovu prilagodljivost, u skladu sa specifičnim potrebama predškolske ustanove i lokalne zajednice.¹⁸³

4.3.1.2. Cjeloviti razvojni program

Cjelovitim razvojnim programom predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se obim, oblici i metodologija odgojno-obrazovnog **rada s djecom od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu**. Strukturu cjelovitog razvojnog programa čine: program njege i odgojnog rada s djecom od 6 mjeseci do navršene 3 godine života, program odgojno-obrazovnog rada za djecu u 4. godini života, program odgojno-obrazovnog rada za djecu u 5. godini života i obavezni odgojno-obrazovni program za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Cjeloviti razvojni program obavezno se realizira u ustanovi predškolskog odgoja i obrazovanja; u ustanovi socijalne zaštite za djecu bez roditeljskog staranja ili u drugoj odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj se radi s djecom predškolskog uzrasta.

4.3.1.3. Specijalizirani program

Specijalizirani program predškolskog odgoja i obrazovanja **sadrži kontinuirane ili povremene aktivnosti** koje se mogu organizirati jednom ili više puta u sedmici u trajanju od jednog, dva ili više sati u skladu s potrebama i interesovanjima porodice i djeteta. Program sadrži odgojno-obrazovni rad iz muzičke, likovne i fizičke kulture, lutkarstva, stranih jezika, rekreativne, ekološke i drugih oblasti, koji su u funkciji zadovoljavanja posebnih interesovanja i sklonosti djeteta.

4.3.1.4. Interventni, kompenzacioni i rehabilitacioni programi

Interventnim, kompenzacionim i rehabilitacionim programima predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se ciljevi i zadaci, sadržaj, stručni kadar, obim, oblici i metodologija odgojno-obrazovnog rada s **djecom od šest mjeseci do uključivanja u obavezno predškolsko obrazovanje koja u svojoj porodici nemaju uslove za normalan razvoj**, djecom iz porodica ugroženog socijalnog i društvenog stanja, nepotpunih porodica, djecom izbjeglih i raseljenih osoba i djecom koja imaju smetnje u psihičkom i fizičkom razvoju. Interventni, kompenzacioni i rehabilitacioni program se uz cjeloviti razvojni program može izvoditi u svim predškolskim ustanovama zavisno od potreba djece, naročito u vrtićima s integrativnim grupama u specijalnim zavodima, osnovnim školama i ustanovama socijalne zaštite.

4.3.1.5. Program jačanja roditeljskih kompetencija

Jačanje roditeljskih kompetencija u pogledu brige i poticanja ranog razvoja djeteta zahtijeva kontinuiranu i intenzivnu afirmaciju roditeljske uloge, programiranu edukaciju roditelja i korištenje svih potencijala roditelja u predškolskom odgoju i obrazovanju u okviru programa. Upravo se programom jačanja roditeljskih kompetencija, a koji se odnose na zaštitu i unapređivanje zdravlja djeteta (briga, njega i ishrana, zaštita prava djeteta, porodični i vanporodični odgoj i poticanje razvoja djeteta, odgoj i razvoj talentirane djece, snalaženje i funkcioniranje u za djetete posebnim životnim situacijama, odgoj i poticanje razvoja djece rođene s faktorima rizika, rehabilitacija i integracija djece s teškoćama u razvoju i sl.) razvijaju sadržaji edukativnog, informativnog i promotivnog karaktera.

¹⁸³ Član 21. Okvirnog zakona

4.3.1.6. Obavezni program za djecu pred polazak u školu

Kako je propisano Okvirnim zakonom, **program za djecu pred polazak u osnovnu školu je obavezan program za svu djecu**. Program donosi ministar i on treba biti usklađen sa zajedničkom jezgrom programa.

4.3.2. Primjenjivani programi odgojno-obrazovnog rada

4.3.2.1. Primarni program

U vrijeme istraživanja pojavila se dilema u vezi s vrstom programa koji se provode, jer su u korespondenciji predstavnici ustanova uglavnom koristili termin primarni program, a koji, s obzirom na ciljnu grupu, sadržaj i metodu, predstavlja, ustvari, cjeloviti razvojni program. Dakle, primarni predškolski program, a prema informacijama dobivenim od predstavnika ustanova, trebao bi biti namijenjen svoj djeci od rođenja do polaska u osnovnu školu, usklađen s njegovim individualnim mogućnostima i sposobnostima.

Činjenica da oblast predškolskog odgoja i obrazovanja nije ujednačena na prostoru BiH, iako postoji Okvirni zakon kojim se uređuje ovo pitanje, te da se program uglavnom provodi u skladu s entitetskim, odnosno kantonalnim zakonima kojima se uređuje navedena oblast, odražava se i na same programe, te stvara mogućnost za različito tretiranje djece obuhvaćene predškolskim odgojem i obrazovanjem.

Općenito, u okviru odgojno-obrazovnog rada **realizira se cjeloviti razvojni program** kojim se utvrđuju obim i sadržaj rada, metodologija i didaktičko-metodička uputstva za odgajatelja. Ovaj program obuhvata program njege, odgoja i obrazovanja, zdravstvene zaštite, ishrane i socijalne zaštite djece predškolske dobi i realizira se u skladu s planom i programom koji propisuje nadležno ministarstvo. Cjelodnevni boravak djece u predškolskoj ustanovi omogućen je najviše deset sati u toku dana. U realizaciji aktuelnih tema koriste se kombinirane metode rada, uz potpuno uvažavanje ličnosti djeteta i njegovih individualnih sposobnosti i posebnosti.

Iako je zakonodavnim okvirom na jasan i precizan način uređeno pitanje programa predškolskog odgoja i obrazovanja, u praksi u nekim dijelovima BiH situacija je značajno inkompatibilna u odnosu na zakonodavni okvir. Tako na nivou **Hercegovačko-neretvanskog kantona** ne postoji jedinstven program niti savjetnik za predškolski odgoj i obrazovanje. Odgajateljice svake pedagoške godine izrade odgojno-obrazovni program na osnovu Programa odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolskog uzrasta koji je izdalo Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Republike BiH za školsku 1994./1995. godinu. Program se usvaja na odgajateljskom vijeću, ubacuje se u godišnji plan i program rada ustanove i dostavlja Pedagoškom zavodu u Mostaru, Kantonalnom ministarstvu obrazovanja i osnivaču. Vode se „step by step“ metodologijom.¹⁸⁴

Srednjobosanski kanton još nije usvojio zakon o predškolskom obrazovanju, jer u tom kantonu nema jedinstvenog programa niti pedagoškog zavoda. Povremeno rade u okviru projektnih aktivnosti i isključivo prema interesima djece.

Donošenjem Zakona o predškolstvu na nivou **Zeničko-dobojskog kantona** definirani su i programi rada. Provode se cjeloviti razvojni program i program za djecu pred polazak u osnovnu školu¹⁸⁵, koje donose predškolske ustanove, bilo privatne ili državne. Planiranje, pripremanje i organizacija cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada zasnivali su se na radu kompletnog stručnog tima vrtića, koji

¹⁸⁴ Usmena informacija dobivena od direktorice JU „Dječiji vrtići“ Mostar

¹⁸⁵ Koje donosi Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta

obuhvata domen dječije stvarnosti, dječija interesovanja, potrebe, psihofizičke karakteristike, uzrast djece i uzrasnu grupu kojoj dijete pripada. Provodi se „step by step“ metodologija u formiranju interesnih centara iz oblasti za koje je predviđeno da se realiziraju u toku godine. Zatim omogućavaju djeci da se prema afinitetu i interesovanjima opredijele za oblast učenja.

U **Kantonu Sarajevo** programe i programske sadržaje donijelo je i odobrilo Ministarstvo obrazovanja i nauke KS. Cjeloviti razvojni program osigurava povoljne uslove za cjelokupan razvoj djeteta od šest mjeseci do polaska u školu, specijalizirani programi predškolskog odgoja i obrazovanja sadrže kontinuirane ili povremene aktivnosti koje se mogu organizirati jednom ili više puta u sedmici u trajanju od jednog, dva ili više sati, u skladu s potrebama i interesom porodice i djeteta. Najčešće su to engleski jezik i vjeronauka. U određenim privatnim ustanovama realiziraju se i časovi vjeronauke koji obuhvataju približno 20% ukupnog programa u toku jednog dana.¹⁸⁶

4.3.2.2. Kraći i specijalizirani programi

Osim primarnih programa, u predškolskim ustanovama mogu se realizirati i specijalizirani programi. Ovi programi najčešće se organiziraju kao: škola sporta, nastava engleskog i njemačkog jezika, muzička sekcija, mala škola računara, plesna škola, folklor, škola plivanja, lutkarsko-dramska sekcija, nastava informatike, vjeronauke. U većini ustanova specijalizirani programi se dodatno plaćaju. Kao jedan od modela obaveznog uključivanja djece u predškolske ustanove organiziraju se i kraći programi namijenjeni djeci predškolskog uzrasta koja nisu obuhvaćena primarnim programima dječijeg vrtića.¹⁸⁷ U praksi je prisutan i jedan poseban kraći program za djecu koja dolaze iz socijalno ugroženih porodica, odnosno djecu čiji roditelji ne rade. Ovaj program se, npr., provodi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, traje tri sata, a djeca su u tom periodu intenzivno uključena u rad. Potrebno je da program svakog kraćeg oblika aktivnosti odobri entitetsko, odnosno kantonalno ministarstvo obrazovanja i nauke.

Igraonice su poseban oblik kraćeg razvojno orijentiranog predškolskog programa, u kojima se provode cjeloviti kraći programi ili specijalizirani kraći programi.

4.3.2.3. Program produženog boravka

Program produženog boravka namijenjen je djeci upisanoj u niže razrede osnovne škole, koje roditelji prilikom odlaska na posao dovode u vrtić, a vrtić organizira njihov odlazak u školu, povratak u vrtić, izradu domaćih zadataka, odmor, igru i obroke, sve do povratka roditelja s posla koji tada preuzimaju djecu. Boravak i rad prema ovom programu organizira se uglavnom od 7 do 16 sati. Produženi boravak je značajan oblik pomoći zaposlenim roditeljima, koji su se ranijim polaskom djece u osnovnu školu suočili s problemom čuvanja i brige o djeci nakon završetka nastave u školi. U okviru ovog programa djeci se omogućava boravak u predškolskoj ustanovi prije i nakon završetka nastave. Iako vrlo koristan program za neke roditelje, u pojedinim kantonima, kao što je, npr., u Zeničko-dobojskom kantonu, produženi boravak kao program nije definiran zakonom, zbog čega se u praksi i ne provodi.

4.3.2.4. Programi za djecu pred polazak u školu

Programu za djecu pred polazak u školu općenito se pridaje velika pažnja zbog toga što se predškolsko obrazovanje smatra temeljnim počecima u društvenom formiranju ličnosti djeteta. Sve

¹⁸⁶ Privatna predškolska ustanova „Amel i Nur“

¹⁸⁷ Ovaj program prvenstveno je namijenjen djeci na selu, u udaljenim naseljima i djeci iz manje razvijenih sredina, te djeci u gradovima koja nisu u vrtićima ili kojima nije neophodan cjelodnevni boravak u vrtiću

zemlje u Evropi nude neki oblik ranih programa za djecu prije početka obaveznog školskog obrazovanja. Međutim, u tim programima postoje razlike među zemljama ili čak regionima u pogledu dobi u kojoj započinju školovanje, stope učešća i tipa obrazovanja i brige koji su im na raspolaganju.

Neki od najčešće upotrebljivanih programa za predškolsko obrazovanje u Evropi su Comenius program i obrazovanje prema Montessori metodi. **Comenius program pripada programu Evropske unije**, čiji je cilj da uspostavi kooperaciju svih stadija u obrazovnom sistemu dostupnih u Evropskoj uniji, a teži poboljšanju profesionalnih vještina i znanja o kulturama i jezicima evropskih naroda, te potiče korištenje novih informacionih i komunikacionih tehnologija u edukaciji. U Comenius programu naglašen je i značaj nekih tema kao što su: učenje u multikulturalnom okruženju, podrška osobama s posebnim potrebama, integracija djece s teškoćama u učenju u redovnu nastavu. Usmjeren na prvu fazu obrazovanja, od predškolskog odgoja do osnovne i srednje škole namijenjen je svim subjektima obrazovne zajednice – učenicima, nastavnicima, drugom obrazovnom osoblju, ali i lokalnim zvaničnicima, udruženjima roditelja.

Neke predškolske ustanove u svijetu usvojile su metodu podučavanja kao što je **Montessori**, koja podrazumijeva specifičnu metodu učenja kao odraz djetetovog vlastitog unutrašnjeg instinkta i potrebe za izražavanjem sebe vanjskim ponašanjem s obzirom na različite potrebe djece. Primjena ove metode uključuje učitelja prilikom posmatranja djeteta i njegovog unutrašnjeg vodiča za svoj lični savršeni samousmjereni razvoj. Uloga učitelja uključuje i eksperimentalnu interakciju s djecom, najčešće kako bi se riješila loša ponašanja ili s ciljem pokazivanja kako upotrebljavati različite materijale predviđene za korištenje. Metoda se primarno primjenjuje na djeci uzrasta od 2,5 do 6 godina. Ipak, najveći broj djece predškolske dobi ne pohađa takve oblike edukacije i razvijanja, bilo da je to zbog tradicionalnih vjerovanja ili, pak, nemogućnosti roditelja da djeci pruže taj neophodni oblik edukacije, ili nedovoljno kadrovski razvijenog i edukativno ojačanog osoblja koje radi s tom djecom.

Zbog toga rana briga mora osigurati odgoj i obrazovanje u ustanovama predškolskog odgoja, uz angažiranje posebno specijaliziranog i pažljivo odabranog osoblja, kvalitetno urađen program rada, osiguranje jačanja veze s roditeljima/starateljima i puno poštivanje kućnog odgoja i kulture svake porodice pojedinačno. Ako dijete ne dobije potrebnu brigu i poticaj od roditelja i odgajatelja za vrijeme tog vrlo značajnog perioda, ono ima predispoziciju za razvoj određenog deficita koji će kasnije uticati na njegov uspjeh u predškolskom i školskom obrazovanju. Djeci se mora pružiti pomoć da budu u kognitivnom, moralnom, socijalnom, emocionalnom, motivacionom i svakom drugom smislu formirani za surovi život u razvijenom svijetu. U ovakvim određenim svjetskim i evropskim trendovima Okvirnim zakonom pokušao se definirati obavezan oblik predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu. Okvirnim zakonom jasno je definirano da sva djeca u godini pred polazak u školu trebaju biti obuhvaćena obaveznim predškolskim odgojem i obrazovanjem, s tim što postoje dvije grupe djece u ovoj kategoriji: djeca koja su već obuhvaćena nekim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja i djeca koja nisu obuhvaćena nijednim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja.

Osnovni cilj **programa za djecu pred polazak u školu** jeste da se svakom djetetu, pod jednakim uslovima, osigura pristup i učešće u odgovarajućem predškolskom odgoju i obrazovanju. U tom kratkom periodu djetetu treba biti omogućena socijalizacija i uspješnije uključivanje u školu. Obavezni program za djecu u godini pred polazak u školu sadrži oblasti odgojno-obrazovnog rada, definirane zadatke i sadržaje. Polazeći od spontane dječije igre, kao osnovne aktivnosti djeteta, sadržaji opravdavaju svoje prisustvo u programu samo ako su u funkciji razvoja.

Program treba biti shvaćen orijentaciono, što podrazumijeva izbor sadržaja koji odgovaraju nivou psihofizičkog razvoja grupe, kao i svakog djeteta pojedinačno. Odgajatelj je dužan da u svojim postupcima osigura individualni pristup svakom djetetu pojedinačno, u skladu s njegovim

moogućnostima.¹⁸⁸ Slijedeći navedeni princip u vezi s organiziranjem programa za djecu pred polazak u školu, u većini ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje danas se primjenjuje pristup usmjeren na dijete i nastoji se jačati saradnja s roditeljima/starateljima u zajedničkoj odgovornosti za odgoj i obrazovanje djeteta.

Kada je riječ o obaveznom programu predškolskog obrazovanja za djecu pred polazak u školu, potrebno je istaći da postoje različiti oblici, zavisno od ustanove. U pojedinim ustanovama djeca koja nisu obuhvaćena redovnim programom predškolskog odgojno-obrazovnog rada imaju mogućnost da se uključe u program „male škole“ koja se u godini pred polazak djeteta u školu organizira nekoliko mjeseci tokom školske godine.

Na osnovu dobivenih odgovora od ustanova, ali i kroz direktne konsultativne sastanke koji su obavljani u okviru izrade ovog izvještaja, može se zaključiti da, iako je Okvirnim zakonom predviđen obavezni predškolski odgoj i obrazovanje u BiH za svu djecu u godini pred polazak u osnovnu školu, u praksi postoji neujednačenost u provođenju ove zakonske odredbe. Dakle, kada je riječ o obaveznom programu za djecu u godini pred polazak u školu, Okvirnim zakonom decidno je propisano da je ovaj **program za svu djecu obavezan i besplatan** te da sredstva za njegovu realizaciju osigurava osnivač predškolske ustanove. Problem je nastao u procesu donošenja entitetskih, odnosno kantonalnih zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, jer njima nije osigurano usaglašavanje odredbe o obaveznom predškolskom odgoju i obrazovanju pred polazak u školu s odredbom utvrđenom u Okvirnom zakonu. Tako u Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u Republici Srpskoj predškolski odgoj i obrazovanje pred polazak u školu nisu propisani kao obavezni program, nego je ostavljeno kao mogućnost, odnosno izbor.

Također, u Federaciji BiH pojedini kantoni, kao što su Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski, Zapadnohercegovački, zbog činjenice da još nisu usvojili zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju, a što je bila obaveza da se uradi u roku od šest mjeseci nakon stupanja na snagu Okvirnog zakona, nisu uspostavili obavezan oblik predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu. Samim tim, program pred polazak u školu nije obavezan u navedenim kantonima, tj. ne propisuje se obaveza osnivačima da ga finansiraju.

U praksi se javljaju i određene aktivnosti čija je svrha da se učine određene promjene u oblasti obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu.

Tako „Save the Children“ Norveške, Regionalni ured za Jugoistočnu Evropu, od 2007. godine, u jednoj od strateških tematskih oblasti obrazovanja, djeluje na unapređenju povećanja pristupa predškolskog programa za svu djecu u godini pred polazak u osnovnu školu, a što je u skladu i s Okvirnim zakonom.

Provođenjem projektnih aktivnosti usmjerenih na podršku kvalitetnom predškolskom i osnovnom odgoju i obrazovanju omogućena je priprema za polazak u školu djeci predškolskog uzrasta (uzrast od pet do šest godina) s fokusom na djecu ranjivih grupa. Poseban značaj daje se omogućavanju pristupa predškolskom odgoju i obrazovanju djeci iz porodica koje nisu u mogućnosti za svoju djecu osigurati pripremu za polazak u školu.

U periodu od 2007. do 2011. godine „Save the Children“ ostvario je višegodišnju saradnju i partnerstvo s tri kantonalna ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta na nivou Federacije BiH¹⁸⁹ kao i s Ministarstvom prosvjete i kulture RS. Ova saradnja rezultirala je povećanjem pristupa

¹⁸⁸ Obavezni program za djecu pred polazak u školu, Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo, FBiH

¹⁸⁹ Unsko-sanski, Srednjobosanski i Zeničko-dobojski kanton

predškolskom obrazovanju u godini pred polazak u školu za više od 2.000 djece, s fokusom na djecu ranjivih grupa. Saradnja je, između ostalog, uključivala unapređenje kvaliteta uslova za izvođenje programa, a što je uključivalo uspostavljanje i opremanje učionica gdje nisu postojali predškolski programi, podršku u opremanju i unapređenju kvaliteta rada postojećih ustanova za predškolsko obrazovanje i odgoj, obuku odgajatelja, te pružanje podrške u zagovaranju donošenja i usklađivanja zakona na nivou kantona s Okvirnim zakonom.¹⁹⁰

A) Obavezno predškolsko obrazovanje pred polazak u školu u Republici Srpskoj

Zakonom o predškolskom obrazovanju i vaspitanju RS propisuje se kao mogućnost, a ne obaveza, provođenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja u trajanju od tri mjeseca u godini pred polazak djeteta u školu. Zakonom je propisano i da se u godini pred polazak u školu predškolsko obrazovanje organizira u sklopu pripremnih aktivnosti i u pojedinim školama u trajanju od najmanje tri mjeseca, posebno u mjestima gdje nije moguće osnivanje i funkcioniranje predškolske ustanove. Prikupljene informacije ukazuju da obuhvaćenost djece organiziranim predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u RS-u nije na zadovoljavajućem nivou, s obzirom na to da svega 9.000 djece pohađa nastavu, što čini 12% ukupne populacije djece ovog uzrasta. Za djecu koja su redovni polaznici predškolskog programa, pripremna nastava organizira se u okviru cjelovitih razvojnih programa, a za one koji ne pohađaju vrtić organizira se u trajanju od tri sata dnevno u okviru poludnevnih pripremnih predškolskih grupa kontinuirano u martu, aprilu i maju. Vlada Republike Srpske osigurala je sredstava za realizaciju predškolskog programa (u trajanju od tri mjeseca) za djecu u godini pred polazak u školu, i to za petinu ukupne populacije djece koja u školskoj 2011./2012. polaze u prvi razred. Realizacija programa započela je 1. marta i trajala je do 31. maja 2011. godine. Program je namijenjen djeci koja ne pohađaju cjeloviti razvojni program. Na osnovu priloženog spiska o broju djece od svih predškolskih ustanova u Republici Srpskoj, raspoređivana su sredstva na takav način da je za realizaciju ovog programa svim predškolskim ustanovama osiguran mjesečni iznos od 52,35 KM po djetetu. Na osnovu broja prijavljene djece, formirano je 112 vaspitnih grupa i na taj način obuhvaćeno 1.895 djece. Program je realiziran u 15 osnovnih škola u mjestima gdje ne postoje predškolske ustanove, u učionicama prvog razreda, od čega je u osam škola¹⁹¹ za ukupno 222 djece program finansirala nevladina organizacija „Save the Children“. Ova organizacija je u proteklom periodu osigurala sredstva za opremanje učionica namještajem i didaktičkim materijalom u ovim područjima, kako bi se osigurali uslovi za provođenje predškolskog programa u tim zajednicama.¹⁹² Također, u Bijeljini je u okviru tri privatna vrtića uključeno 165 djece. U nekim mjestima nije postojao interes za uključivanje djece u ovakav program¹⁹³, dok je u nekim općinama postojao pritisak za uključivanje djece¹⁹⁴ pa je tako u program bilo uključeno još 583 djece nakon participacije roditelja.

U nastavku je dat pregled broja djece obuhvaćene ovim programom u predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj koju su posjetili predstavnici Ombudsmena.

Ministarstvo prosvjete RS finansiralo je obavezan oblik predškolskog obrazovanja za 220 djece, odnosno deset grupa djece s područja grada **Banja Luka**.¹⁹⁵ Za dodatnih 110 djece roditelji su platili po 17 KM, te ih je ukupno 330 uključeno u program, dok je 1.300 djece na čekanju.

¹⁹⁰ Unsko-sanski kanton, usvojen u maju 2010. godine, i Zeničko-dobojski kanton, u junu 2010. godine

¹⁹¹ OŠ „Petar Mečava“, Kostajnica; OŠ „Nikola Mačkić“, Donja Previja, Ribnik; OŠ „Vuk Karadžić“, Petrovo; OŠ „Aleksa Šantić“, Vukosavlje; OŠ „Aleksa Šantić“, Osmaci; OŠ „Rudo“, Rudo; OŠ „Milan Ilić Čiča Šumadijski“, Han-Pijesak; OŠ „Jovan Dučić“, Kasindo, Istočno Sarajevo

¹⁹² Informacija preuzeta sa službene stranice Vlade Republike Srpske

¹⁹³ Kozarska Dubica, Modriča, Srbac, Teslić, Trnovo, Šipovo

¹⁹⁴ Banja Luka, Bijeljina, Bratunac, Sokolac, Foča, Pale

¹⁹⁵ U JU Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka

Pripremna nastava u trajanju od tri mjeseca organizirana je za 47 djece u **JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Prvi koraci“ Vlasenica**, od kojih je za 22 troškove snosilo Ministarstvo prosvjete RS, dok su se ostali finansirali iz sredstava ustanove, dakle, na teret ostalih programa koje realizira ova ustanova. Ovakva odluka donesena je u okolnostima kada nisu uspostavljeni kriteriji koja djeca predškolskog uzrasta pred polazak u školu trebaju biti obuhvaćena obaveznim programom obrazovanja, a koji se finansira iz sredstava koje doznači nadležno ministarstvo. Nije bilo moguće odlučiti koja će djeca biti uključena u pripremnu nastavu, a koja neće, pa je ustanova odlučila da uključi svu djecu.

U **JU Dječije obdanište „Poletarac“ Srebrenica** programu pripreme djece u godini pred polazak u školu pristupilo je 37 djece iz tri mjesne zajednice (Skelani, Potočari i gradska sredina Srebrenice). Program je realiziran u periodu od tri mjeseca po tri sata dnevno. Prema statističkim podacima, na području općine Srebrenica ukupno je 50 polaznika prvog razreda tekuće godine, što ukazuje da sva djeca nisu bila obuhvaćena programom pripreme za školu. Ministarstvo prosvjete RS finansiralo je program za 20 djece.

U **JU Dječije obdanište „Radost“ Bratunac** u program je bilo uključeno 63 djece u periodu od oktobra do decembra, te 102 djece u periodu od marta do juna. Od 102 djece, za 31 trošak je snosilo Ministarstvo prosvjete RS, dok su roditelji sve djece uplatili po 10 KM kako bi se osigurala sredstva za svu djecu koja su iskazala interes da budu obuhvaćena pripremnim programom za školu.

Ministarstvo prosvjete RS finansiralo je 20% od ukupnog broja zainteresiranih korisnika za program u **Dječijem centru „Bubamara“ Pale**, tačnije 30 djece. Za 28 djece u Mokrom roditelji su uplatili po 30 KM za organizaciju ovog oblika pripreme nastave.

Vlada RS odobrila je za 37 djece finansiranje obaveznog predškolskog programa u **JU Dječiji vrtić „Larisa Šugić“ Kotor-Varoš**, ali do momenta prikupljanja informacija odobrena sredstva nisu uplaćena javnoj ustanovi. Broj djece koja bi trebala biti obuhvaćena programom obaveznog predškolskog obrazovanja je 70.

U **JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Sokolac** tromjesečna pripremna odjeljenja osigurana su za 22 djece, za šta je Ministarstvo prosvjete i kulture RS osiguralo sredstva, dok je ostaloj zainteresiranoj djeci osiguran odgojno-edukativni dio, ali bez obroka.

B) Obavezno predškolsko obrazovanje pred polazak u školu u Federaciji BiH

Prema **Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona (TK)**¹⁹⁶ obavezni predškolski odgoj i obrazovanje pred polazak u osnovnu školu namijenjen je djeci predškolske dobi koja nisu obuhvaćena nekim drugim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja i može se organizirati jednom ili više puta u sedmici u maksimalnom dnevnom trajanju od tri sata, odnosno ukupnom trajanju od minimalno 150 sati.¹⁹⁷ U školskoj 2010./2011. godini prvi put je realiziran obavezan oblik predškolskog obrazovanja, koji je trajao tri sata. Ovim programom bila su obuhvaćena djeca koja nisu do sada bila obuhvaćena nekim drugim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja, a koja su u dobi pred polazak u školu. Rad se odvijao u dva ciklusa, od 1. novembra 2010. do 1. marta 2011. godine, te od 21. marta 2011. do 30. maja 2011. godine. Zbog velikog interesovanja za ovaj program i njegove opravdanosti, upisan je veći broj djece od predviđenog. Rad se odvijao u predškolsko-školskim grupama vrtića. Provođenje programa ukazalo je na značaj kontinuiranog odvijanja procesa obrazovanja, posebno u momentu prelaska iz predškolskog obrazovanja u školski. Obavezni predškolski program obrazovanja je značajan kako bi dijete steklo određene navike za organizirani rad prije polaska u školu. Postepenim sticanjem pravilnog ritma rada i optimalnim nivoom cjelovitog učenja i razvoja, dijete postaje spremno za obaveze koje nameće program osnovne škole, a koje u porodičnom okruženju teško može ostvariti. Po završetku, sva djeca su dobila uvjerenja na obrascu propisanom za tu namjenu. Broj djece obuhvaćene obaveznim programom predškolskog odgoja i obrazovanja u TK je 345, dok je istovremeno 385 djece predškolske dobi ovim programom obuhvaćeno kroz programe cjelodnevnog i poludnevnog programa u redovnom programu.

Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju **Unsko-sanskog kantona (USK)** predviđen je obavezan predškolski program za svu djecu koja su uzrasta pred polazak u školu. Nažalost, iako je Skupština Unsko-sanskog kantona Zakon usvojila na 46. sjednici, održanoj u maju 2010. godine, u praksi se još ne primjenjuje, jer je njegovo stupanje na snagu uslovljeno donošenjem drugih zakonskih akata.¹⁹⁸

U **Bosansko-podrinjskom kantonu (BPK)** ministrica obrazovanja, nauke, kulture i sporta raspisala je javni poziv roditeljima djece obveznika predškolskog odgoja i obrazovanja u BPK za prijavu djece u predškolske ustanove, a na osnovu odredbi Okvirnog zakona, te čl. 16. i 39. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BPK.¹⁹⁹

U **Hercegovačko-neretvanskom, Zapadnohercegovačkom i Srednjobosanskom kantonu** predškolsko vaspitanje nije obavezno jer zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju nije donesen, a u skladu s obavezama utvrđenim Okvirnim zakonom. Istovremeno, na području grada Mostara razvijen je terenski projekat u obliku mobilnih vrtića/igraonica.²⁰⁰ U okviru igraonica provodi se skraćeni oblik predškolskog odgoja, a pri upisu prednost se daje djeci koja trebaju krenuti u školu i onoj koja su iz rizične grupe djece, a koja su kao kategorija definirana Porodičnim zakonom.

Program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja u **Zeničko-dobojskom kantonu** odvija se kroz 150 obaveznih sati, a realizacija počinje školske 2011./2012. godine za djecu do polaska u školu. Kroz realizaciju višegodišnjeg projekta „Obrazovanje za socijalnu koheziju i BiH na putu ka EU“ (2010.-2012.), koji provodi Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta ZDK, uz partnerstvo i finansijsku podršku „Save the Children“, u prvoj polovini 2011. godine pripremnom nastavom obuhvaćeno je ukupno 100 djece na sljedećim lokacijama: JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Mladost“ u Kaknju, JU za

¹⁹⁶ „Sl. novine Tuzlanskog kantona“, broj 12/10

¹⁹⁷ Član 43. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju TK

¹⁹⁸ Pismena informacija Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK

¹⁹⁹ „Sl. novine BPK“, broj: 01-02-1198/09

²⁰⁰ SOS Dječije selo Mostar

predškolski odgoj i obrazovanje „Visoko” Visoko, Gradski dječiji vrtić „Zavidovići” u Zavidovićima, Vrtić „Vožuća” Zavidovići, JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica. Aktivnim programom „Save the Children“ planira obuhvatiti najmanje 300 djece u školskoj 2011./2012. godini.

U **Kantonu Sarajevo** djeca u odgojnim grupama u godini pred polazak u školu, a čiji roditelji imaju potrebu za njihovim cjelodnevnim i poludnevnim boravkom u ustanovi, uključena su u redovni primarni program. Za djecu koja nisu uključena u navedeni program organizira se obavezni program u ukupnom trajanju od 150 sati. Na lokacijama na kojima nema predškolskih objekata realizacija obaveznog programa provodi se u prostorijama najbližeg školskog objekta u skladu s važećim zakonom o predškolskom odgoju. Ukupan broj djece predškolskih obveznika za tekuću godinu je približno 3.700.²⁰¹

C) Obavezno predškolsko obrazovanje pred polazak u školu u Brčko Distriktu BiH

Zakonom o predškolskom obrazovanju i vaspitanju Brčko Distrikta BiH je, u trajanju od 150 sati, utvrđen obavezan program predškolskog obrazovanja za djecu koja nisu pohađala predškolsko obrazovanje u godini pred polazak u školu. Broj djece prijavljene za pohađanje pripreme za školu za upis u prvi razred osnovne škole za školsku 2011./2012. godinu je oko 500 djece koja nisu obuhvaćena predškolskim obrazovanjem i 130 djece koja su uključena u predškolski odgoj i obrazovanje u ustanovi.²⁰²

Na osnovu prikupljenih i obrađenih informacija, može se zaključiti da je situacija u oblasti obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu veoma loša i da pohađanjem obaveznog obrazovanja nisu obuhvaćena sva djeca. Značajan broj djece ne uživa ovo pravo zbog nedonošenja kantonalnih zakona ili zbog činjenice da ovaj dio obrazovanja u zakonu nije definiran kao obavezan. Ovakvo stanje indirektno dovodi do diskriminacije jedne grupe djece, jer ih u istoj situaciji vlasti različito tretiraju. Dugoročno, ovo će se negativno odraziti na društvo u cjelini, jer umanjuje mogućnosti ravnopravne participacije jedne značajne populacije.

4.4. Predškolski odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama

Prvih nekoliko godina u životu djeteta izuzetno su važne za sve naredne faze rasta i razvoja svakog djeteta, a naročito djece s posebnim potrebama. Kao i sva ostala djeca, i ova imaju pravo na veselo i bezbrižno djetinjstvo u društvu svojih vršnjaka, te uključenost u odgovarajuće programe odgoja i obrazovanja. U pogledu odgoja i obrazovanja djece s posebnim potrebama veoma je važna integracija i inkluzija. Kada se djeca s posebnim potrebama uče i odgajaju zajedno s djecom koja nemaju takvih potreba, ta djeca imaju jednake mogućnosti prilikom spoznavanja osnovnih vrijednosti, te u razvoju svojih spoznajnih, fizičkih, društvenih i emocionalnih sposobnosti. Predškolska ustanova treba da podstiče fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj. Korist od integracije za djecu s posebnim potrebama je mogućnost posmatranja, oponašanja i igre s normalno razvijenom djecom, a uspješna integracija u vrtiću temelj je njihove integracije kroz cijeli život.

Integracija djece u redovan rad vrtića odnosi se na lakše kategorije (slabovidost, naglušnost, lakši poremećaji psihomotorike, govorni poremećaji i dr.), dok teži poremećaji zahtijevaju drugačiju organizaciju odgojno-obrazovnog rada. Da bi odgojno-obrazovni rad s ovom djecom bio kvalitetan i svrsishodan, neophodno je smanjiti broj djece u grupi i omogućiti stručni tretman adekvatne osobe, gdje se najčešće stvara problem, usljed čega je mali broj djece s posebnim potrebama uključen u redovne grupe.

²⁰¹ Podaci dobiveni od Ministarstva obrazovanja i nauke KS

²⁰² U ovim podacima nisu podaci za naselje Prutače

U ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje je i određeni broj djece s posebnim potrebama, koja su integrirana u postojeće uzrasne grupe i za njihovu socijalizaciju i adaptaciju zaduženi su odgajatelji, medicinske sestre i stručni saradnici (koordinador odgojno-obrazovnog rada, defektolog i logoped). Stručni saradnici zajedno s odgajateljima prate dinamiku uključivanja ove djece i intenzivno saraduju s roditeljima. Prema dostavljenim podacima, na području Federacije BiH svega 53 djece s posebnim potrebama uključeno je u redovan proces predškolskog odgoja i obrazovanja.²⁰³

Na teritoriji Republike Srpske, u okviru organizacione strukture Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka funkcioniše predškolska ustanova za rad s djecom s poteškoćama u razvoju „Marija Mažar“, koju pohađa 83 djece s različitim oblicima smetnji u psihofizičkom razvoju. Prilikom upisa ove djece u ustanovu koja nije specijalizirana, potrebno je izraditi individualizirani vaspitno-obrazovni program i angažirati asistente za inkluziju kao pomagače vaspitaču. Prilikom angažiranja asistenata u praksi se nailazi na poteškoće, jer Zakonom nije definiran način finansiranja tih asistenata, pa općine ni osnivači nisu spremni za dodatno finansijsko izdvajanje po djetetu. Ovakva situacija dovela je do vrlo malog broja uključivanja djece s posebnim potrebama u redovan predškolski program. U jaslički program uključeno je petero djece, od kojih jedan dječak s Daunovim sindromom, a u vrtićki uzrast uključeno je 90 djece sa smetnjama u govoru, oštećenjima sluha, Daunovim sindromom, tjelesnim oštećenjima, zaostajanjem u mentalnom razvoju, od kojih je 36 dječaka. Osim na području grada Banje Luke, gdje djeluje specijalizirana ustanova, u drugim dijelovima Republike Srpske u predškolski odgoj i obrazovanje uključeno je desetero djece s posebnim potrebama.

4.5. Struktura zaposlenika u odgojno-obrazovnom radu

Različite programe predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru realiziraju odgajatelji, specijalizirani stručnjaci različitih profila (pedagozi, specijalni pedagozi, logopedi, psiholozi, ljekari, socijalni radnici) s visokom stručnom spremom. Njegu i brigu o zaštiti i unapređenju zdravlja djece u dobi od šest mjeseci do polaska u školu realiziraju medicinski radnici sa završenim fakultetom, visokom ili srednjom medicinskom školom. Odgajatelji, stručni saradnici i saradnici koji prvi put zasnivaju radni odnos u predškolskoj ustanovi, obavezni su nakon jedne godine, a prije isteka druge godine neposrednog odgojno-obrazovnog rada položiti stručni ispit. U realizaciji programa odgojno-obrazovnog rada mogu učestvovati i osobe s visokom, višom i srednjom stručnom spremom odgojno-obrazovnog i medicinskog smjera u svojstvu asistenta i volontera.

4.5.1. Zaposlenici u predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj

Vaspitno-obrazovni rad provode njegovateljice, medicinske sestre, vaspitači, stručni saradnici (pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik, nutricionist – dijetetičar i ljekar, specijalist pedijatrije) i asistenti za inkluziju²⁰⁴. U jasličkim, odnosno vrtićkim grupama rade vaspitači i defektolozi za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovne uzrasne grupe i djecu smještenu u razvojnim grupama. Poslove vaspitača u jasličkoj i vrtićkoj grupi može obavljati osoba koja ima odgovarajući stepen visokog obrazovanja.

Medicinsko osoblje zaduženo je za rad s djecom jasličkog uzrasta i na teritoriji RS ih je zaposleno 122, dok poslove vaspitača obavlja 412 kvalificiranih osoba s višom i visokom stručnom spremom. Stručni saradnici (psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni radnici i pedijatri - ukupno 22) zaslužni su za unapređenje cjelokupne djelatnosti predškolske ustanove. Osim zaposlenika koji su zaduženi za vaspitno-

²⁰³ 14 HNK, 13 USK, 10 ZHK, 9 BPK, 7 SBK, za ostale kantone nema podataka

²⁰⁴ Asistent pruža tehničku pomoć, roditelj ukazuje na posebnosti, a stručni tim ustanove određuje nivo i količinu podrške koju asistent pruža pojedinom djetetu. Posao asistenata u školi nije biti rehabilitator, radni terapeut ili sl.

obrazovni rad, svaka ustanova ima rukovodstvo i pomoćno/tehničko osoblje. U pojedinim predškolskim ustanovama dolazi do preklapanja nadležnosti, pa tako vršilac dužnosti direktora ujedno radi i kao odgajatelj.

Važno je istaći da je Okvirnim zakonom, kao i Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS utvrđena obaveza da odgajatelji moraju imati visoku stručnu spremu, te ako su zatečeni na radnim mjestima odgajatelja bez visoke stručne spreme, propisan je rok u kojem su dužni da tu spremu steknu. Zbog nepostojanja organizacione jedinice za predškolski odgoj i obrazovanje u visokoškolskom sistemu u Republici Sprskoj, odgajatelji koji su bili u mogućnosti doškolovanje su proveli u susjednoj državi. Postoje, pak, ustanove, kao npr. JU „Dječiji centar“ Pale, gdje nijedan zaposlenik na mjestu odgajatelja nema potrebnu stručnu spremu.

4.5.2. Zaposlenici u predškolskim ustanovama u FBiH

Okvirnim zakonom propisuje se da će u realizaciji različitih programa institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru biti angažirani odgajatelji, specijalizirani stručnjaci različitog profila (pedagozi, psiholozi, ljekari, specijalizirani pedagozi, socijalni radnici, medicinske sestre, logopedi i drugi), kao i asistenti i volonteri različitih profila, odgovarajuće administrativno, pomoćno i tehničko osoblje.

Zbog nedonošenja zakona u svim kantonima, a što je bila obaveza da se uradi u periodu od šest mjeseci nakon stupanja na snagu Okvirnog zakona, postoji neujednačenost u smislu stručne spreme koju imaju zaposlenici koji rade s djecom u predškolskim ustanovama. Posebno je značajno istaći da u kantonima koji su donijeli zakon o predškolskom obrazovanju i uskladili ga s Okvirnim zakonom, postoji problem nemogućnosti doškolovanja zaposlenika u bližem okruženju, s ciljem sticanja potrebne stručne spreme utvrđene u zakonodavstvu kao standard. Najizraženiji je problem u Tuzlanskom kantonu, gdje postoji veliki broj predškolskih ustanova, te veliki broj djece predškolskog uzrasta, a nije uspostavljena katedra za predškolski odgoj. Odgajatelji su prinuđeni da ulažu dodatne fizičke i finansijske napore kako bi dobili diplomu profesora predškolskog odgoja i nerijetko odlaze u Zenicu, Mostar ili Sarajevo, gdje postoje uspostavljene katedre za predškolski odgoj i obrazovanje.

U **Tuzlanskom kantonu** odgojno-obrazovni rad obavlja 114 odgajatelja i stručnih saradnika. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK nije dostavilo precizne podatke o kvalifikacionoj strukturi zaposlenika.

U javnim ustanovama **Srednjobosanskog kantona** zaposlena su 32 odgajatelja, a u privatnim 24, s tim da nadležni organ nije dostavio podatke o stručnoj spreml odgajatelja, kao ni podatke o drugim zaposlenicima u ustanovama. Istovremeno, u ustanovi nema stručnih saradnika, jer, prema Standardima iz 2004. godine, a koji su na snazi jer nije donesen kantonalni zakon, nije potrebno imati stručnog saradnika na 126 djece.²⁰⁵ Prisutan je problem u ostvarivanju dodatnih naknada na plaću, pa tako zaposlenici u JU za predškolski odgoj i obrazovanje u Bugojnu primaju plaću bez naknade za topli obrok, prijevoz i regres.

U **Posavskom kantonu** angažirano je osam odgajatelja i nema stručnih saradnika, dok je ukupan broj odgajatelja u **Bosansko-podrinjskom kantonu** 16 i ima dva stručna saradnika.

Na području **Zapadnohercegovačkog kantona** ukupno je zaposleno 30 odgajateljica s VŠS, 24 s VSS, te po jedna medicinska sestra, pedagogica i defektologinja, a u predškolskim ustanovama **Unsko-sanskog kantona** zaposleno je ukupno 167 osoba, od čega 69 odgajateljica, 20 medicinskih sestara, te 16 vanjskih saradnika. O naobrazbi i drugim karakteristikama zaposlenika nisu dostavljeni podaci.

²⁰⁵ Na deset odgojnih grupa treba imati 0,5 pedagoga

U ustanovama **Hercegovačko-neretvanskog kantona** ukupno su zaposlena 102 odgajatelja i stručna saradnika, dok vannastavno osoblje čine: logoped, profesor engleskog jezika i profesorica predškolskog odgoja u projektu igraonice.

U **Zeničko-dobojskom kantonu** ukupan broj odgajatelja i stručnih saradnika je 200, bez dostavljene tačne strukture zaposlenika. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju ZDK nije usklađen s Okvirnim zakonom u dijelu stručne spreme zaposlenika. Pojedinačnim uvidom u posjećene ustanove konstatirano je da najveći broj odgajatelja nema zvanje profesora predškolskog odgoja (VSS) niti je u procesu doškolanja, a ne ispunjava zahtjeve koje nalažu godine staža u struci, kako bi zadržao poziciju bez doškolanja.

U **Kantonu Sarajevo** poslove na realizaciji zadataka njege i odgojno-obrazovnog rada u predškolskim i ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje obavljaju 492 stručna i zdravstvena radnika. Od toga je 110 profesora predškolskog odgoja, 238 nastavnika predškolskog odgoja, 50 medicinskih sestara, 12 pedagoga, 10 psihologa, 12 socijalnih radnika, 30 asistenata i 36 drugih stručnih radnika, saradnika i rehabilitatora.

Podaci o kadrovskoj strukturi na nivou BiH uopće, kao i u posjećenim ustanovama, dati su u prilogima 3 i 4.

4.5.3. Brčko Distrikt BiH

U predškolskim ustanovama u Brčko Distriktu BiH zaposlena je 41 osoba, od kojih 32 vaspitača (po tri sa SSS i VŠS, 24 s VSS), šest medicinskih sestara, jedan pedagog kao pripravnik, te direktor. Stiče se dojam nedovoljne kadrovske popunjenosti u odnosu na broj djece.

4.6. Stručno usavršavanje i uloga odgajatelja

Biti odgajatelj profesionalna je uloga koja se u cjelini odvija kroz odnos s djetetom i njegovim roditeljima. Odgajatelj se neprestano treba stručno usavršavati, ali i razvijati kao osoba kroz cjeloživotno učenje. On nije realizator programa, već kritički, reflektivni istraživač svoje prakse, stvaralac kurikuluma.²⁰⁶ Da bi to postao, treba razviti sposobnost samouvida ili samoprocjene svoga rada i vrijednosti koje zastupa u svom radu. Važni su odgajateljevi kapaciteti za prihvatanje djetetove ličnosti, a od odgajateljeve ličnosti i njegove spremnosti da razumije djetetove potrebe i da im s ljubaznošću i naklonošću udovoljava, uveliko zavisi i sveukupno ozračje. Znanja i vještine odgajatelja su važniji što je dijete mlađe, odnosno, što više zavisi od odraslih i oni uključuju znanja o kvalitetnoj prehrani, o zaštiti djetetovog zdravlja, o prepoznavanju simptoma pojedinih bolesti i ponašanju u vrijeme njihovog pojavljivanja, o optimalnim uslovima sna, kretanja i njege, o djetetovim emocionalnim potrebama. Odgajatelj koji razumije šta djetetu treba da bi bilo zadovoljno, sigurno i prihvaćeno, te ima vještine kojima će to spretno i na vrijeme osigurati oslobodit će vrijeme za rad na poticanju djetetovog razvoja, a djetetu omogućiti stanje u kojem će primati vanjske poticaje.²⁰⁷

Obaveze odgajatelja su i poštivanje individualnih potreba djeteta, poštivanje interesa djece, stvaranje pozitivne slike o sebi, pružanje djetetu ispravnog modela ponašanja, osiguravanje stimulativne okoline za djetetovo samoizgrađivanje kroz igru, informiranje djeteta o njegovim pravima, upoznavanje roditelja s pravima djeteta, uvažavanje potreba porodice, učenje o pravima djeteta, rad na sebi i poticanje samokontrole u odnosu na vlastite potrebe. Odgajatelj treba imati pravo na: interveniranje u slučaju da

²⁰⁶ Miljak, Arjana (1996.), „Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja: model Izvor”, strana 58.

²⁰⁷ Mlinarević, 1999., str. 148

primijeti da su neka od djetetovih prava ugrožena, dobivanje informacije od roditelja o djetetu, uspostavljanje jednog oblika partnerstva s djetetom, saradnju sa stručnjacima u odbrani prava djeteta, stručno usavršavanje u oblasti ljudskih prava i profesionalno napredovanje. Ujedno je važno poticanje vedre i vesele atmosfere te težnja biti „savršen“ odgajatelj.²⁰⁸

Upravo permanentno stručno usavršavanje odgajatelja je uslov za inovativnost u odgojno-obrazovnom radu. Ovo stručno usavršavanje treba biti kroz formalnu edukaciju, kao što je edukacija na fakultetima, s ciljem sticanja Zakonom propisane stručne spreme, ali i kroz različite druge edukativne oblike kao što su: seminari, predavanja, projekti i sl. Poboljšana saradnja s roditeljima, društvenom zajednicom i institucijama je, također, jedan od načina inoviranja odgojno-obrazovnog rada. Inovacije, prije svega, uključuju uvođenje novih metoda i oblika rada, organizaciju rada u kojima su aktivnosti u centru pažnje, te prikupljanje i izradu didaktičkog materijala.

Istraživanje na terenu pokazuje da se edukacija vaspitača u RS-u vrši kontinuirano jedanput, i to na nivou RS i na nivou regija, a shodno mogućnostima vaspitači učestvuju na seminarima u Srbiji. Osoblje koje radi u vrtiću educira se po posebnom programu stručnog organa vrtića, te prisustvuje svim seminarima u organizaciji Ministarstva prosvjete i kulture kao i međunarodnih organizacija.

Radi unapređenja kvaliteta odgojno-obrazovnog rada odgajatelji se uključuju u individualne i kolektivne oblike stručnog usavršavanja. Individualno usavršavanje obuhvata stalno praćenje i obradu nove nastavne dokumentacije, kroz neposredan odgojno-obrazovni rad u grupi s djecom (ogledno-ugledne aktivnosti), kao i stručne teme koje se prezentiraju kroz izlaganja i radionice na stručnim vijećima i aktivima na osnovu plana i programa stručnog usavršavanja, te učešće na seminarima, konferencijama i sl. Kolektivno stručno usavršavanje uglavnom uključuje seminare koje organiziraju nadležni pedagoški zavodi, te seminari koje u Federaciji BiH organiziraju društva zaposlenika u predškolskim ustanovama.

Inoviranje rada postiže se i kroz projekte koji se provode u saradnji s različitim organizacijama²⁰⁹, te je tako Dječiji vrtić „Don Ivica Čondrić“ Žepče uključen u rad s CIVITAS-om i projektom građanskog obrazovanja predškolske djece. U procesu provođenja je i vrtićki razvojni plan prema metodologiji „Indeks inkluzivnosti“ koji su kroz projekat „Inkluzivne škole – inkluzivne zajednice u BiH (2008.-2009.)“ inicirali „Save the Children“ UK, „Save the Children“ Norveške, Regionalni ured za Jugoistočnu Evropu, i Misija OSCE-a u BiH. Kroz višegodišnje projekte²¹⁰ „Save the Children“ Norveške osigurao je i kontinuirano nastavlja pružati podršku u obukama nastavnika, odgajatelja i drugih aktera u obrazovnom sistemu²¹¹, te kroz zajedničke vannastavne aktivnosti da bi se smanjile prepreke u pristupu i tokom obrazovanja, kako bi se pojačao kvalitet odgojno-obrazovnog procesa usmjerenog na dijete te omogućilo poticajno okruženje za svu djecu uključenu u predškolsko i osnovno obrazovanje.

Odgajatelji i ostali stručni saradnici u predškolskom odgoju i obrazovanju moraju proći programe pripravnčkog staža, kao uslov za sticanje licence za samostalan rad, te položiti stručni ispit prema posebnom pravilniku nadležnog ministarstva obrazovanja. Intencija je da stalno stručno usavršavanje i praćenje novih naučnih dostignuća u oblasti predškolskog odgoja bude uslov za relicenciranje osoblja i opstanak u struci. Svrha stručnog usavršavanja odgajatelja za realizaciju programa je praćenje dostignuća u struci i nauci i osposobljavanje za uvođenje kvalitativnih promjena u odgojno-obrazovnu praksu, zaštitu i odgojno-obrazovni rad.

²⁰⁸ Priručnik „Odgoj za demokratiju u ranom djetinjstvu“, autorica prof. dr. sc. Dubravke Maleš i mr. sc. Ivanke Stričević.; Brošura za roditelje „Roditelji i prava djeteta“, autorica prof. dr. sc. Dubravke Maleš i mr. sc. Ivanke Stričević

²⁰⁹ „Save the Children“ UK, Misija OSCE-a u BiH, CIVITASBiH

²¹⁰ „Osnovno pravo na obrazovanje“ i „Obrazovanje za socijalnu koheziju i BiH na putu ka EU“

²¹¹ Obrazovanje za društvenu pravdu

4.7. Standardi prostora, higijene i opremljenosti didaktičkim materijalom

S djecom predškolskog uzrasta ne može se samo razgovarati. Potpuna dječija aktivnost i stvaralaštvo može se postići pomoću odabrane opreme i rekvizita, primjerenih djeci predškolske dobi, te adekvatno usmjerenih aktivnosti. Priručnici, odnosno odgovarajuća literatura za odgajatelje, također, spadaju među didaktička pomagala. To je neophodan izvor orijentacije za programiranje i neposredan rad voditelja.

4.7.1. Fizički prostor

Prostor u kojem dijete boravi mora biti prilagođen veličinom, rasporedom i opremom, tako da se dijete u njemu može nesmetano i sigurno kretati, igrati samostalno ili s drugom djecom. Namještaj i oprema moraju biti raspoređeni tako da je sve dostupno i udobno. Materijal koji nudimo djeci mora biti bezopasan, funkcionalan, pogodan za rukovanje.

Strukturiranje prostora i materijala te vremenska organizacija aktivnosti moraju biti poticajni kako bi omogućili interakciju, ali i individualiziran pristup svakom djetetu. Odgajatelji su ti koji neposredno stvaraju i realiziraju program. Njihov prvi zadatak je da pomognu svakom djetetu u prilagođavanju na novu sredinu, da podržavaju i potiču dječiju inicijativu, kreativnost i stvaralačko izražavanje. Ovo uključuje i fizičko prilagođavanje na način da svaka ustanova ima arhitektonski prilagođen prilaz za djecu s posebnim potrebama.

U Tuzlanskom kantonu posebna pažnja pridaje se održavanju prostora u kojem borave djeca, te su pojedina obdaništa tek renovirana ili imaju lijepo dvorište²¹². Učionice za rad s djecom opremljene su adekvatnim, ali dotrajanim didaktičkim materijalom i nastavnim sredstvima i pomagalima. Istovremeno, u nekim dijelovima Federacije BiH pojedina obdaništa su vrlo trošna, nerenovirana, s neuređenim dvorištima, dotrajanim namještajem i iskorištenim didaktičkim materijalom.²¹³ U pojedinim vrtićima prokišnjava krov, zbog čega se zadnji sprat ne koristi, a dotrajale cijevi i instalacije dovode u pitanje sigurnost djece.²¹⁴ U Obdaništu u Novom Travniku opremljenost kuhinje koja snabdijeva djecu hranom datira iz 1996. godine i do danas nije nikada mijenjana. Problemi u saniranju određenih kvarova u JU Dječiji vrtići „Ciciban“ Mostar postoje još od prošle godine, a sve troškove u vezi sa sanacijom objekta ustanova je snosila sama. Jedan od problema u ovoj ustanovi je i kvar na službenom vozilu kojim se svakodnevno distribuiraju obroci iz centralne kuhinje za sve organizacione jedinice. Ustanova nije dobila materijalnu podršku od osnivača iako se obraćala više puta. Potrebno je istaknuti nesebičnu podršku roditelja čija su djeca korisnici usluga vrtića, a koji su svojim donacijama pomagali pri održavanju izgleda vanjskih prostora kupovinom sadnica, cvijeća i dvorišnog materijala.

Poseban problem su dvorišta u okviru predškolskih ustanova, koja su prvobitno namijenjena djeci korisnicima usluga, ali i drugoj djeci. Međutim, nerijetko su korisnici rekvizita u dvorištima destruktivni adolescenti.

U ustanovama je potrebno pokloniti posebnu pažnju organiziranju prostora u kojem borave dojenčad. Jaslice moraju biti potpuno izdvojene od ostalih prostorija vrtića. Prostorija treba biti dovoljno osvijetljena, prozirna i sunčana. Temperatura u prostorijama jaslica treba iznositi 20 stepeni celzija, dok relativna vlažnost zraka treba biti najmanje 60%. Jaslice moraju imati sto za previjanje, a treba predvidjeti i mokri čvor. U hodniku treba stajati veliki sto gdje će roditelji presvući djecu te ih predati osoblju.

²¹² JU Dječije obdanište Živinice; JU Dječije obdanište Banovići

²¹³ JU Dječije obdanište „Edina Čamdžić“ Kladanj; Dječiji vrtić Novi Travnik, JU Dječije obdanište „Zulejha Begeta“ Konjic

²¹⁴ Dječiji vrtić Novi Travnik; JU Dječije obdanište „Zulejha Begeta“ Konjic; JU Dječiji vrtići „Ciciban“ Mostar

Prostor u kojem djeca jedu može biti manje površine, ali mora biti odvojen od dnevnog boravka. Jaslice moraju imati izdvojene kuhinje s frižiderom.

S ciljem dobivanja objektivne slike stanja na terenu prikazat ćemo situaciju u nekoliko posjećenih ustanova. **Javna ustanova za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Sokolac** smještena je u objektu koji raspolaže sa šest prostorija i najnužnijim nastavnim sredstvima i didaktičkim materijalom. Od 1150 m² ukupne površine obdaništa gotovo 52% koristi vrtić, a 48% koristi 1. i 2. razred osnovne škole. Vrtić ima ogromno dvorište, prilično neuređeno. U trenutku posjete nije bilo djece.

U pogledu uredenosti unutrašnjeg i vanjskog prostora dobar primjer vrtića je **privatni vrtić „Sveti Franjo“ Kiseljak**. Površina vrtića je 2000 m², te 4000 m² dvorišne površine. Vrtić ima sve materijalne i prostorne uslove za obavljanje odgojne djelatnosti. Svaka odgojna grupa ima prijemni hodnik s garderobom, odvojeni mokri čvor s po dva dječija toaleta, tušem i dva lavaboa, sobu u funkciji dnevnog boravka, odvojenu spavaonicu. Vrtić raspolaže sportskom salom s pomagalima za tjelesni odgoj, velikom trpezarijom, prostorom za priredbe te salom za roditeljske sastanke. U sklopu vrtića je veliko ograđeno dvorište sa izuzetnim didaktičkim sparavama, kućicama i pješćanicima, koje su osigurane zahvaljujući kreativnosti i dobroj volji i želji rukovoditeljice obdaništa i zaposlenika.

Ustanova „Dječiji vrtić“ Čapljina smještena je u vrlo prostranom objektu s pet prostorija za rad s djecom, od kojih se četiri stalno koriste. Ipak, krov objekta u kojem je smještena ustanova je u raspadajućem stanju, sanitarni čvor treba hitno promijeniti. Ustanova ima i veliko dvorište, ali je opremljenost rekvizitima za pravilno razvijanje rasta i razvoja djece te dobi minimalna. Opremljenost didaktičkim materijalom je nedovoljna, te se odgajatelji snalaze na sve načine, najčešće koristeći svoje resurse, volju, želju i kreativnost. Područna jedinica vrtića „Višići“ također je u teškoj situaciji. U okviru Osnovne škole „Lipanjke zore“ otvoren je odjel za djecu predškolske dobi, u kojem su dvije prostorije koje nisu opremljene potrebnim didaktičkim materijalom.

Ukupna površina objekta koji koristi ustanova „**Dječiji vrtić**“ **Novi Travnik** je 1000 m² prizemnog dijela, a sprat koristi Muzička škola prema odluci Općinskog vijeća. Vrtić radi od 6,30 do 16,30 sati. Za rad s djecom koriste se četiri prostorije površine 300 m², od kojih su tri prostorije radni prostori, a jedna se koristi kao spavaonica za mlađu grupu djece. Sobe su djelimično opremljene didaktičkim materijalom. Krov prokišnjava i vlaga je očigledna, kao i obrušavanje, što dovodi u pitanje sigurnost djece i zaposlenika, a i kuhinja je stara i dotrajala.

Javna ustanova Dječiji vrtići „Ciciban“ Mostar smještena je u objektima koji su izgrađeni i opremljeni u skladu s potrebama djece predškolske dobi. Unutrašnji prostori vrtića odgovaraju potrebama djece, a i dvorišni prostor je prilagođen uzrastu djece. Ukupna površina svih pet organizacionih jedinica je 1590 m² zatvorenog prostora, te 3747 m² otvorenog prostora. Namještaj u vrtićima je prilično dotrajaao i trebalo bi ga zamijeniti, te postojeće rekvizite zamijeniti novim. Međutim, ustanova nije u mogućnosti izdvojiti sredstva za ovu namjenu. Prioriteti u poboljšanju uslova rada i boravka djece u vrtićima bili su sanacija elektroinstalacija i farbanje jaslica u OJ „Pčelica“, sanacija dvorišne ograde u OJ „Renzo Donazzon“, popravka balkonskog prostora u OJ „Bambi“, nabavka namještaja za jaslički uzrast u OJ „Zvezdica“.

Ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje „Amel i Nur“, jedinica „Amel“, rad obavlja u prostorijama OŠ „El-Manar“, u prostorijama koje su renovirane i pripremljene za rad vrtića, ali objekat nije građen za ovu svrhu. Prostor vrtića je na prvom spratu, a osim prostorija za rad, tu su i dva dječija toaleta, prostorija za prijem roditelja, odgajateljska soba. Vrtić ima dvorište opremljeno rekvizitima, dok kuhinju i trpezariju dijeli s osnovnom školom, a koristi se i kabinet za informatiku, atrij i medicinska soba škole. S obzirom na to da je vrtić smješten u okviru OŠ „El-Manar“, određeni broj prostorija zajednički se

koristi i na taj način kompenzira eventualni nedostatak prostora. Prostor je generalno male površine, dječije sobe su približno 35 m², tako da je sve veoma skućeno i ćini se neuslovno za djecu predškolskog uzrasta. Iako je navedena zadovoljavajuća raspoloživost didaktićkim materijalom, to nije uoćeno prilikom posjete.

Jedinica „Nur“ je namjenski građen objekat, koji ima sedam soba za odgojno-obrazovni rad s djecom, prostoriju za računare, dječije toalete, prostor opremljen kao unutrašnja igraonica, odgajateljsku sobu, medicinsku sobu, trpezariju te vanjsko dvorište. Prostor koji kvadraturom nije dovoljan za boravak većeg broja djece kompenzira se prostorom igraonice u vrtiću „Nur“, gdje se svakodnevno organiziraju aktivnosti za djecu.

Jedinica „Vogošća“ posljednja je izgrađena i novootvorena u 2010. godini kao moderan namjenski objekat. U svom sastavu ima šest prostorija za boravak djece uzrasta od jedne godine do polaska u školu, te dva dječija toaleta, prostor za prijem roditelja, trpezariju i sobu za odgajatelje, igraonicu za djecu te dvorište koje je u fazi izgradnje. Radno vrijeme svih vrtića je od 7 do 18 sati, a korisnici usluga mogu ih koristiti i kroz poludnevni boravak u vremenu od 7 do 12,30 ili od 12 do 18 sati.

4.7.2. Ishrana

Ishrana djeteta treba biti pravilna od prvog dana života, jer predstavlja osnovni uslov za njegovo zdravlje i normalan fizićki i psićiki razvoj. Broj i kolićina obroka koje dijete treba da uzme zavisi od uzrasta, tjelesne težine i individualnih potreba. U planiranju ishrane djeteta u jaslicama treba voditi računa o mogućnostima ne samo unošenja razlićitih namirnica nego i o mogućnostima varenja tih namirnica. Jednolićnost ishrane kod male djece izaziva u određenim situacijama i gubljenje apetita, kao i odbojnost prema hrani. Unos i potrebe hrane djece treba uporedo posmatrati s njihovom psihomotornom aktivnošću.²¹⁵

Kroz posjete ustanovama uoćene su razlićitosti u ispunjavanju ovog standarda. U pojedinim ustanovama mnogo pažnje poklanja se raznolikosti ishrane i osiguranju dovoljne zastupljenosti svih neophodnih suplemenata za razvoj djeteta. S druge strane, postoje ustanove koje ne raspoložu dovoljnim sredstvima da bi osigurale potrebnu raznovrsnost, te se nerijetko dešava da roditelji donose hranu za svoju i drugu djecu.

²¹⁵ Principi rada u JU „Naše dijete“ Tuzla, prema izvještaju o programima rada navedene ustanove

V. Zaključna razmatranja Ombudsmena

Dobro organiziran predškolski odgoj i obrazovanje predstavlja osnov cjeloživotnog učenja i treba osigurati povoljne uslove za potpun razvoj djeteta, sigurno i sretno djetinjstvo, ublažiti, otkloniti i isključiti neke negativne socio-ekonomske, kulturne, zdravstvene i druge uticaje. Kvalitetan predškolski odgoj pomaže ostvarivanju svih intelektualnih i fizičkih sposobnosti čovjeka, njegovih osnovnih ljudskih prava, učešću u društvu, a doprinosi i smanjivanju bijede i siromaštva. Uslovi za uspostavljanje kvalitetnog predškolskog obrazovanja su, između ostalog, kvalitetni programi, redovni i sigurni izvori finansiranja, primjeren odnos broja djece i odraslih, dobro obučeni odgajatelji kao i uključenost roditelja. Upravo ovi elementi se koriste kao indikatori za istraživanje stanja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja. Istraživanje koje je provela mreža Eurydice u 30 zemalja EU, Norveškoj, Islandu i Švicarskoj, pokazalo je da je 87% djece u dobi od četiri godine uključeno u neki oblik predškolskog obrazovanja, s naglašenom tendencijom da do 2020. godine uključenost bude 90%. Koristeći se navedenim pokazateljima, Evropska komisija pozvala je na veću uključenost djece iz manjinskih grupa, siromašnih porodica, te djece samohranih roditelja, navodeći da „**siromaštvo ima najveći uticaj na rizik od obrazovnog neuspjeha kod djece**. Gotovo jedno od šest evropskih domaćinstava s djetetom ispod pet godina živi u siromaštvu“. U većini zemalja obuhvaćenih istraživanjem vlasti bi trebale uložiti dodatna sredstva kako bi se za svu djecu zagantirala dostupnost predškolskih programa i njihov kvalitet. Predškolsko obrazovanje i briga obično se finansiraju od lokalnih vlasti, kao i kroz doprinose roditelja. Generalno u Evropi, isključujući zemlje koje su provele univerzalno pravo na obrazovanje i brigu u ranoj dobi, kao što su: Danska, Finska, Švedska, Norveška, Španija i Slovenija, postoji značajan nedostatak kapaciteta za djecu predškolskog uzrasta.

Pokazatelji korišteni za istraživanje stanja u predškolskom odgoju i obrazovanju u Evropi bili su osnov i za izradu izvještaja o stanju u predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH uz razmatranje i uticaja općeg stanja u zemlji na razvoj ovog oblika obrazovanja. Siromaštvo je prateća pojava u svim savremenim društvima, a naročito je izraženo u društvima pogođenim ratom i tranzicijom kao kočnicom ukupnog razvoja. Bosna i Hercegovina je prošla ratni period i prolazi period tranzicije, te je siromaštvo jedan od osnovnih destabilizirajućih faktora koji bi trebalo da bude centralna preokupacija ne samo na nivou entiteta nego i na nivou države BiH.

Zemlja se i dalje suočava sa sporim ekonomskim oporavkom, s visoko izraženim socijalnim potrebama velikog broja građana, starošću populacije, uništenom infrastrukturom, što ima direktan udar na uspostavljanje kvalitetnog sistema društvene brige o djeci predškolskog uzrasta. Socio-ekonomski indikatori pokazuju da 17,8% populacije živi ispod ustanovljenog praga siromaštva od 2.223,15 KM godišnje po stanovniku (ekvivalent tome je 1.497,68 američkih dolara), a preostala trećina živi blizu te same granice, dok od procijenjenih 680.000 ljudi koji žive u bijedi gotovo polovina primaju socijalnu pomoć. Stanovništvo koje je u stanju socijalne potrebe, korisnici socijalne zaštite i porodice s djecom svrstavaju se direktno u kategoriju najosjetljivijeg stanovništva pogođenog siromaštvom. Porodice s troje i više djece često se identificiraju kao porodice koje žive ispod praga siromaštva u zemlji.

Pokazatelji o stanju u predškolskom odgoju i obrazovanju ukazuju da je ova oblast najviše zapostavljen nivo obrazovanja. Obuhvat predškolskim obrazovanjem u BiH je samo 9% i najniži je u Evropi.²¹⁶ To znači da naponi društva, a prije svega organa državne vlasti, ovdje moraju biti najintenzivniji i s transparentnim mjerama.²¹⁷ *Osnovna funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja je zapostavljena zbog negativnog stava društva, predrasuda i tradicionalnih opterećenja kada je u pitanju*

²¹⁶ Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom provođenja, 2008.-2015.

²¹⁷ Akcioni plan za djecu za period 2011.-2014.

ovaj segment odgoja i obrazovanja, a uz to su bile i pod uticajem restriktivnih ekonomskih mjera štednje i stabilizacije. Ombudsmeni žele posebno da ukažu na sljedeće slabosti sistema predškolskog odgoja i obrazovanja:

1. Kroz istraživanje o predškolskom obrazovanju u BiH, koje su proveli Ombudsmeni, potvrđena je tvrdnja OSCE-ovog istraživanja iz 2008. godine da „**BiH ima gotovo najniži koeficijent pokrivenosti predškolskim odgojem i obrazovanjem** u Evropi. Situaciona analiza pokazala je da su **usluge predškolskog obrazovanja uglavnom dostupne u urbanim područjima**, bilo da su privatne ili državne, a obično su skupe pa ih mogu priuštiti jedino roditelji s dobrim primanjima.²¹⁸ Djeca iz siromašnih, ruralnih sredina imaju manju mogućnost pristupa predškolskom obrazovanju. Dakle, u BiH je i dalje u oblasti predškolskog obrazovanja **prisutan nejednak tretman djece s obzirom na njihovo porijeklo**.

2. Situaciona analiza pokazala je da u predškolskom odgoju i obrazovanju nisu osigurani jednak pristup i jednake mogućnosti, kao ni jednaki uslovi i prilike za svu djecu. Dakle, nisu u **potpunosti ispoštovani principi utvrđeni Okvirnim zakonom, ali i međunarodnim standardima koje je BiH prihvatila**, što se posebno odnosi na primjenu principa nediskriminacije. Nejasno su definirane mjere koje garantiraju i primjenu razvojnih principa i uvažavanje stepena razvoja djeteta utvrđenih Okvirnim zakonom. Izostalo je osiguranje principa najboljeg interesa djeteta, osiguranje vlastitih vrijednosti, osiguranje optimalnog razvoja djeteta, pravo na jezik i poštivanje vjerskih sloboda, integracijski programi za djecu s posebnim potrebama i pravo roditelja i djece na izbor ustanove i odlučivanje.

3. Iako je prema populaciji i broju djece obuhvaćene predškolskim odgojem i obrazovanjem BiH mala zemlja, **u praksi postoji veliki broj zakona kojima se regulira ova oblast**. Nastojanja kojima je bio cilj da se usklade propisi o predškolskom odgoju i obrazovanju donošenjem Okvirnog zakona kojim su utvrđeni principi, ciljevi i standardi i zajednička jezgra za predškolsko obrazovanje, nažalost, nisu u potpunosti doživjeli svoju primjenu zbog toga **što niži nivoi vlasti nisu donijeli svoje zakone ili doneseni zakoni nisu usklađeni s Okvirnim zakonom**.

4. Specijalni izvještaj ukazuje na visok stepen izostanka odgovornosti svih relevantnih subjekata za donošenje i provođenje usvojenih zakona, strateških dokumenata i akata, čime se usporava razvoj predškolskog obrazovanja i ne postiže njegova potpuna funkcija.

5. Iako je donesen niz strateških dokumenata kojima se promoviraju vrijednosti predškolskog obrazovanja, kao dijela obrazovnog sistema, nažalost, u provođenju nisu ostvareni postavljeni ciljevi. Ovo je posebno karakteristično za „Strateške pravce razvoja obrazovanja u BiH s planom provođenja 2008.–2015.“, te se može zaključiti da kratkoročni i srednjoročni ciljevi nisu realizirani, a da je rok istekao 2010. godine. Nisu vidljive ni značajnije aktivnosti u realizaciji dugoročnih ciljeva.

6. **Uspostavljen sistem ustanova predškolskog obrazovanja u BiH nije dovoljan niti racionalan**, posebno ako se ima u vidu obaveza organiziranja obaveznog predškolskog obrazovanja za djecu pred polazak u osnovnu školu. Ukupan broj predškolskih ustanova u BiH je manji od 200, što je, s obzirom na broj djece tog uzrasta, daleko ispod objektivnih potreba. Istovremeno, kapaciteti obrazovnih ustanova drugih nivoa nisu iskorišteni u dovoljnoj mjeri i ne

²¹⁸ Misija OSCE-a u BiH, Usklađivanje zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini: Pregled javnih debata održanih uz podršku Odjela za obrazovanje OSCE-a, juli 2008.

postoji sinhronizacija, npr. između predškolskog i osnovnog obrazovanja. Obrazovanje treba biti posmatrano kao cjelina s kontinuitetom prelaska iz predškolskog nivoa obrazovanja u školski.

7. Iako je Okvirnim zakonom utvrđeno kao obavezno predškolsko obrazovanje u godini pred polazak u školu za svu djecu, u praksi se nije u potpunosti osigurala primjena ove zakonske odredbe. Na ovaj način postala je upitna funkcija predškolskog obrazovanja, što dalje postavlja pitanje osiguranja uslova za optimalan razvoj svakog djeteta, pomoći roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opće blagostanje djeteta, posebno u uslovima kada se porodice nalaze u stanju siromaštva i egzistencijalne ugroženosti, izostanka porodičnog odgoja, a umanjuju se ulaganja društva u buduće blagostanje i napredak. Dakle, **dovedeni su u pitanje ciljevi i principi cjelokupnog sistema predškolskog obrazovanja uspostavljeni Okvirnim zakonom**. I dalje je nejasno na koji način se organizira ovaj oblik obaveznog predškolskog obrazovanja u sredinama u kojima nema ustanova predškolskog obrazovanja. U **praksi se javlja neusaglašenost člana 5. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske s članom 16. Okvirnog zakona** o pitanju obaveznog predškolskog vaspitanja i obrazovanja pred polazak u školu. Okvirnim zakonom ovo pravo definirano je kao obligatorno za svu djecu, dok je u članu 5. Zakona o predškolskom obrazovanju Republike Srpske to definirano kao mogućnost, čime se stvara prostor za različit pristup pravu i različito tretiranje djece u ostvarivanju ovog prava. Istovremeno, **određeni broj kantona u Federaciji BiH još nije donio zakon** o predškolskom odgoju i obrazovanju, tako da ova oblast uopće nije uređena. Tamo gdje i postoje uslovi, zbog nedonošenja zakona i nedostatka finansijskih sredstava sva djeca nisu uključena.

8. **Nizak procenat popunjenosti predškolskih ustanova**, i javnih i privatnih, **uslovljen je teškom ekonomskom i socijalnom situacijom**, relativno visokim cijenama usluga, nezaposlenošću roditelja i smanjenjem stope nataliteta. Stalno smanjenje obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem predstavlja problem kojim se moraju mnogo ozbiljnije baviti obrazovne vlasti, ali i svi drugi društveni činioци koji vode brigu o djeci, jer je predškolski odgoj nezaobilazan i bitan dio ukupnog odgojno-obrazovnog sistema.

9. **Utvrđena cijena za usluge predškolskog obrazovanja je, također, ograničavajući faktor** osiguranja većeg broja djece obuhvaćene ovim oblikom obrazovanja, jer je ekonomska moć roditelja ograničavajuća. Iako je zakonodavstvom o predškolskom obrazovanju utvrđena obaveza, **osnivači predškolskih ustanova ne osiguravaju dovoljna sredstva** za realiziranje ovog oblika obrazovanja. Učešće osnivača razlikuje se od ustanove do ustanove, a ista situacija je s dijelom koji roditelji plaćaju djeci uključenoj u predškolsko obrazovanje. Ovo se odražava na kvalitet predškolskog odgoja i obrazovanja i dovodi do situacije da djeca ovo pravo ne uživaju pod jednakim uslovima.

10. Iako svi usvojeni zakoni sadrže odredbe o **pravu na predškolsko obrazovanje djece s posebnim potrebama**, u praksi postoje problemi u primjeni ove odredbe, a nisu uspostavljene ni dodatne mjere za uključivanje djece u predškolsko obrazovanje iz marginaliziranih grupa kao što su Romi, povratnici itd.

11. Predškolske ustanove suočavaju se i s problemom **nedostatka određenih obrazovnih profila** jer visokoškolski obrazovni sistem nije pratio potrebe predškolskog obrazovanja nakon usvajanja Okvirnog zakona. Posljedica ovoga je da je nemoguće ispoštovati utvrđeni standard u vezi s minimumom stručne spreme koju odgajatelji trebaju imati, a kao rješenja koristi školovanje osoblja u susjednim zemljama.

12. Uloženi naponi na izgradnji minimalnih standarda u vezi sa zajedničkom jezgrom nastavnih programa **nisu u dovoljnoj mjeri rezultirali da nastavni planovi i programi budu prilagođeni potrebama razvijenog društva**, a što se može dovesti i u vezu sa zastarjelom opremom u ustanovama, nedovoljnim stručnim usavršavanjem osoblja i generalno nezavršenom reformom u oblasti predškolskog obrazovanja.

VI. Preporuke

A. Opće preporuke

Ombudsmeni su preporuke za unapređenje stanja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja sačinili uzimajući u obzir specifičnosti institucionalne nadležnosti za ovu oblast, tako da se određeni broj preporuka odnosi na sve organe vlasti koji imaju nadležnost djelovanja u oblasti predškolskog obrazovanja, dok su ostale specifične samo za određene nivoe vlasti.

1. Prioritet nadležnih obrazovnih vlasti u BiH trebalo bi da bude realizacija preporuka komiteta UN-a, a posebno Komiteta za prava djece kojim se nalaže usklađivanje zakonodavstva u oblasti obrazovanja na svim nivoima vlasti. Ovo u praksi prvenstveno podrazumijeva usklađivanje zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju s Okvirnim zakonom, te donošenje provedbenih akata, a s ciljem osiguranja primjene osnovnih principa i ciljeva predškolskog obrazovanja.
2. Izvršenje preuzetih obaveza, posebno onih koje su utvrđene u Okvirnom zakonu, kao i zakonima o predškolskom obrazovanju, te strateškim i provedbenim aktima treba da budu prioritet.
3. Nadležne obrazovne vlasti dužne su preduzeti daljnje aktivnosti na unapređenju stanja u oblasti predškolskog obrazovanja i osigurati primjenu standarda utvrđenih Okvirnim zakonom, jer se predškolski odgoj i obrazovanje može dalje razvijati samo kao integralni dio jedinstvenog odgojno-obrazovnog sistema i samo pod pretpostavkom da mu se u smislu planiranja, programiranja, organiziranja, provođenja i vrednovanja odgojno-obrazovnog rada osigura pravo autonomnosti uz istovremeno prisutan visok stepen institucionalne koordinacije, uključujući i koordinaciju sa ostalim oblicima obrazovanja.
4. Nadležne obrazovne vlasti treba da osiguraju provođenje Standarda kvaliteta rada odgajateljica, pedagogica i direktorica u predškolskom obrazovanju, a koji će biti publicirani u decembru 2011. godine.
5. Neophodno je stvoriti pretpostavke da se predškolsko obrazovanje u potpunosti smatra dijelom obrazovnog, a ne socijalnog sektora i da se poveća obuhvat djece predškolskim obrazovanjem. Ovo, prije svega, podrazumijeva da se poveća obuhvat djece predškolskim obrazovanjem i da se posebno preduzmu mjere s ciljem povećanja uključivanja djece u predškolsko obrazovanje iz ranjivih grupa.
6. Kako je pravo na predškolski odgoj i obrazovanje progresivno pravo, to znači da ono ne može biti određeno apstraktno, već nadležne obrazovne vlasti moraju preduzeti mjere za utvrđivanje minimalnog esencijalnog nivoa ovog prava. Nadalje, nadležne obrazovne vlasti treba da usvoje mjere kojim će, uz uvažavanje činjenice da je ovo pravo progresivno, osigurati da se u određenom periodu uspostavi obavezno predškolsko obrazovanje za svu djecu, bez obzira da li

potiču iz urbanih ili ruralnih sredina, čime će se zaustaviti i diskriminacija djece po ovom osnovu u uživanju prava na predškolsko obrazovanje. Ovo nadalje znači da, ako je u okviru prava na predškolski odgoj i obrazovanje utvrđeno pravo na minimalan broj sati koje svako dijete mora pohađati prije polaska u školu, onda to ne može biti apstraktno, već stvarno pravo koje djeca uživaju. Istraživanje obavljeno u okviru Studije, nažalost, ukazuje da i četiri godine nakon usvajanja Okvirnog zakona ovo pravo nije osigurano za svu djecu niti je sačinjen okvir mjera čija će realizacija u nekom razumnom periodu, a na principima progresije, dovesti do osiguranja uživanja ovog prava za svu djecu.

7. Nadležne obrazovne vlasti treba da preduzmu aktivnosti na osiguranju provođenja Strateških pravaca razvoja obrazovanja u BiH s planom provođenja 2008.–2015., te da uz dodatni napor pokušaju realizirati sve ciljeve utvrđene u navedenom dokumentu i u utvrđenom roku.

8. Potrebno je da nadležni organi za obrazovanje, a s ciljem osiguranja predškolskog obrazovanja za djecu u prigradskim i seoskim područjima, izvrše procjenu trenutnog sistema mreža predškolskih ustanova u odnosu na potrebe koje je moguće sagledati kroz korištenje statističkih podataka o broju rođene djece.

9. U narednom periodu opredjeljenje treba biti na forsiranju pripremnih odjeljenja i na općem vezivanju predškolskog obrazovanja za redovno osnovno obrazovanje kao jedan sistem u kojem će dijete neosjetno prelaziti iz jednog nivoa obrazovanja u drugi.

10. Institucije nadležne za obrazovanje i jedinice lokalne samouprave obavezni su osigurati maksimalno racionalno korištenje svih kapaciteta obrazovnih ustanova, bez obzira na nivo obrazovanja i osigurati sredstva za rekonstrukciju devastiranih objekata predškolskog obrazovanja i izgradnju potrebnog broja objekata/kapaciteta namijenjenih predškolskom obrazovanju i odgoju: jaslica, vrtića i objekata uz postojeće osnovne škole za priprema odjeljenja, ako se racionalizacijom ne može postići cilj.

11. Nadležne obrazovne vlasti trebaju preduzeti mjere s ciljem donošenja kriterija za utvrđivanje uslova i načina finansiranja predškolskog programa, a posebno programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu, kao i utvrditi način njegove realizacije. Potrebno je okončati proces donošenja pedagoških standarda i normativa, kao i svih drugih podzakonskih akata koji su predviđeni Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju.

12. Nadležne obrazovne vlasti trebaju razmotriti mogućnost osiguranja posebnih sredstava za provođenje inkluzije u predškolskim ustanovama, a što uključuje sredstva za uklanjanje arhitektonskih prepreka, angažiranje defektologa, logopeda, psihologa, socijalnih radnika.

13. Potrebno je utvrditi kriterije za pokretanje alternativnih programa predškolskog odgoja i obrazovanja i omogućiti zainteresiranim nevladinim organizacijama ili pojedincima uslove za njihovu realizaciju.

14. U smislu statusa osoblja u ustanovama, nadležne obrazovne vlasti bi trebale preduzeti mjere s ciljem približavanja prava zaposlenika u ustanovama, te osigurati sistem stalne edukacije nastavnog i odgojnog osoblja.

15. Mehanizmi nadzora i supervizije rada predškolskih ustanova moraju biti bolje razvijeni i u potpunosti fokusirani na praćenje provođenja nastavnih programa i osiguranja prava djece.

16. Organi nadležni za obrazovanje bi trebali uspostaviti centralnu bazu podataka koja se odnosi na predškolsko obrazovanje, a u kojoj ne bi bile samo informacije o djeci već i o programima, ustanovama, osoblju, finansiranju itd.

17. Imajući u vidu tešku ekonomsko-socijalnu situaciju u kojoj se nalazi država, te činjenicu da je značajan broj ljudi lišen prava na zdravlje, stanovanje, hranu i obrazovanje, vlasti nadležne za predškolski odgoj i obrazovanje treba da uključe sva svoja raspoloživa sredstva, a po potrebi i resurse međunarodne pomoći putem zahtjeva za međunarodnu pomoć, koju prepoznaje većina međunarodnih standarda ljudskih prava. U daljnjem procesu reforme predškolskog obrazovanja treba da zatraže tehničku pomoć od UNICEF-a, „Save the Childrena“ i drugih međunarodnih organizacija koje rade na unapređenju prava djece.

B. Posebne preporuke

1. Ombudsmeni preporučuju nadležnim vlastima u Srednjobosanskom, Zapadnohercegovačkom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu da intenziviraju aktivnosti na donošenju zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, uz organiziranje javne rasprave u kojoj će učestvovati svi zainteresirani, a prvenstveno obrazovne vlasti, lokalna zajednica, predškolske ustanove, obrazovni stručnjaci i roditelji.

2. Nadležne obrazovne vlasti RS-a trebaju raditi na usklađivanju Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju s Okvirnim zakonom, posebno u dijelu kojim se predškolsko obrazovanje za djecu u godini pred polazak u školu propisuje kao obavezno.

ANEKS I. – Opća struktura djece u BiH

OPĆA STRUKTURA I BROJ DJECE UKLJUČENE U PREDŠKOLSKI ODGOJ NA PODRUČJU BiH					
TERITORIJALNE JEDINICE	Javne i privatne predškolske ustanove				
FEDERACIJA BiH	Ukupno	Dobna struktura	Dječaci	Djeca s posebnim potrebama	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Unsko-sanski kanton	1055			13	
Posavski kanton	135				
Tuzlanski kanton	1765		906	94 ²¹⁹	345
Zeničko-dobojski kanton	1400				
Bosansko-podrinjski kanton	173	/	89	9	179
Srednjobosanski kanton	862	Od 1 do 6 godina	476	11	/
Hercegovačko-neretvanski kanton	1176				
Zapadnohercegovački kanton	617	Od 6 mjeseci do polaska u školu	321	10	/
Kanton 10	nisu dostavljeni podaci				
Kanton Sarajevo	6229 ²²⁰	0-6	3128	180	2588
REPUBLIKA SRPSKA	6893	Od 6 mjeseci do polaska u školu	3636	95	2117
BRČKO DISTRIKT	414	Od 1 godine do polaska u školu	209	15	/

²¹⁹ Djeca s posebnim obrazovnim potrebama

²²⁰ 59 djece u ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje

ANEKS II. – Struktura djece u posjećenim ustanovama

OPĆA STRUKTURA I BROJ DJECE U USTANOVAMA KOJE SU POSJETILI PREDSTAVNICI INSTITUCIJE OMBUDSMENA					
FEDERACIJA BiH					
Zeničko-dobojski kanton					
USTANOVA ²²¹	Kapacitet	Trenutni broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne grupe	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječiji vrtić „Don Ivica Čondrić“ Žepče	70	55	/	2	/
JU „Predškolski odgoj i obrazovanje“ Zenica	/ ²²²	364	/	/	/
JU za predškolsko obrazovanje i vaspitanje „Umihana Čuvidina“ Breza	40	40	1	2	/
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“ Kakanj	200	130	/	7	/
Predškolska ustanova „Sindbad“ Zenica	/	44	/	3	/
Kanton Sarajevo					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutni broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne grupe	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječiji vrtić „Sveta obitelj“	/	106	2	4	31
JU „Djeca Sarajeva“		2431		/	2510
Predškolska ustanova „An-nur“ Hadžići	40	27	2	2	/
Predškolska ustanova „Behar“	70	60	1	2	/
Predškolska ustanova „Bi-lingual nursery school“	60	50	0	3	/
Predškolska ustanova „Palčić“	100	153	1	3	24
SOS Društveni centar „Herman Gmeiner“	82	94		3	/
Ustanova za predškolsko obrazovanje „Amel i Nur“	/	352	2	14	/

²²¹ Ustanove su navedene po abecednom redu

²²² Nedostaje podatak o tačnom broju

Srednjobosanski kanton					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutni broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne grupe	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
JU „Centar za predškolsko obrazovanje i vaspitanje“ Bugojno	/	47	3	2	/
JU „Dječiji vrtić“ Novi Travnik	120	50	/	3	/
JU Obdanište „Travnik“ Travnik	/	126	/	5	/
Vrtić Busovača	60	40	/	2	/
Vrtić „Sveti Franjo“ Kiseljak	120	105	5	5	/
Tuzlanski kanton					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutni broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne grupe	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječiji vrtić „Aladin“	/	171	/	7	171
JU „Dječije obdanište“ Banovići	/	72	3	4	28 (vrtić snosi trošak)
JU Dječije obdanište „Edina Čamdžić“ Kladanj	71	36	/	3	15 (redovni polaznici vrtića)
JU Dječije obdanište „Kolibri“ Gradačac	160	106	/	/	/
JU „Dječije obdanište“ Gračanica		130		/	68 ²²³
JU Dječije obdanište „Naše dijete“ Tuzla	/	969	280 ²²⁴	39	75
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Lukavac	120	104	/	4	/
JU „Dječije obdanište“ Živinice	130	172	1	5	125
Hercegovačko-neretvanski kanton					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutni broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne grupe	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
JU „Dječiji vrtić“ Čapljina	150	100	1	/	/
JU Dječiji vrtić		206		4	/

²²³ 25 djece finansira Ministarstvo rada i socijalne politike TK, a 43 Općina Gračanica

²²⁴ 188 s govornim poteškoćama

„Ciciban“ Mostar					
Ustanova „Dječiji vrtić“ Mostar	399		12	/	/
JU Dječije obdanište „Pčelica“ Jablanica	70	36	/	/	/
JU Dječije obdanište „Zulejha Begeta“ Konjic	100	43	/	2	/
SOS Društveni centar “Herman Gmeiner” Mostar	86		/	4	/
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“ Čitluk	/	150	5	6	/
Zapadnohercegovački kanton					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutni broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne grupe	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječiji vrtić „Ljubuški“	/	85	0	4	/
REPUBLIKA SRPSKA					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutni broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne grupe	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječiji centar „Bubamara“ Pale	150	75	/	4	/
JU Dječiji vrtić „Larisa Šugić“ Kotor-Varoš	120	70	2	4	/
JU Dječije obdanište „Majke Jugović“ Doboj	200		7	10	24
JU „Naša djeca“ Banja Luka	1961		/	78	/
Dječiji vrtić „Naša radost“ Prnjavor	92		/	3	75
JU Dječiji vrtić „Neven“ Čelinac	130	100	/	4	49
JU Dječije obdanište „Poletarac“ Srebrenica	60	52	/	2	/
JU Dječije obdanište „Radost“ Bratunac	/	39	/	/	/
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Dječije obdanište „Palčić“ Teslić	150	84	/	4	25
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Lepa Radić“	/	341	/	/	121

Gradiška					
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Prvi koraci“ Vlasenica	150	36	/	4	/
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Sokolac	140	80	/	/	/

ANEKS III. – Opća struktura zaposlenika u BiH

BROJ ODGAJATELJA I STRUČNIH SARADNIKA U USTANOVAMA PREDŠKOLSKOG ODGOJA NA PODRUČJU BiH			
TERITORIJALNE JEDINICE	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje
FEDERACIJA BiH			
Unsko-sanski kanton²²⁵	69	16	20
Posavski kanton	ukupno 8 odgajatelja		
Tuzlanski kanton	ukupno 114 zaposlenika		
Zeničko-dobojski kanton	ukupno 200 zaposlenika		
Bosansko-podrinjski kanton	16	2	/
Srednjobosanski kanton	ukupno 56 odgajatelja		
Hercegovačko-neretvanski kanton	ukupno 102 odgajatelja i stručna saradnika		
Zapadnohercegovački kanton	30 VŠS, 24 SSS	2 (pedagog i defektolog)	1
Kanton 10	nisu dostavljeni podaci		
Kanton Sarajevo	110 VSS, 238 VŠS	12 pedagoga, 10 psihologa, 12 socijalnih radnika, 30 drugih stručnih saradnika	50
REPUBLIKA SRPSKA	412	22 (psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni radnici i pedijatri)	122
BRČKO DISTRIKT	32	1	6

²²⁵ Ukupno 167 zaposlenih

ANEKS IV. – Struktura zaposlenika u posjećenim ustanovama

STRUKTURA ZAPOSLENIKA U USTANOVAMA KOJE SU POSJETILI PREDSTAVNICI INSTITUCIJE OMBUDSMENA BiH

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE					
Zeničko-dobojski kanton					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječiji vrtić „Don Ivica Čondrić“ Žepče	2 (direktor i rukovoditeljica)	4 VSS	/	1	3 (kuhar, higijeničar, kućni majstor)
JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica	6 (direktorica, sekretarica, koordinator, 2 administrativna radnika)	30	1 defektolog logoped	15	20 (7 kuharica, 13 - tehničko osoblje)
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“ Kakanj	1 (direktor)	3 VSS	2 logopeda pripravnika	/	
JU za predškolsko obrazovanje i vaspitanje „Umihana Čuvidina“ Breza	1 (direktorica)	3 VSS	psiholog i logoped jednom sedmično	/	3 (kuharica, spremačica i domar)
Predškolska ustanova „Sindbad“ Zenica	1 (rukovoditeljica)	1 VŠS	logoped i psiholog po potrebi	1	/
Kanton Sarajevo					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječiji vrtić „Sveta obitelj“	1 (direktorica, VSS)	11 (5 VŠS i 6 VSS)	1 pedagog	2	2 (kuharica i spremačica)

JU „Djeca Sarajeva“	14	171 ²²⁶ (39 VSS, 100 VŠS, 6 SSS, 5 vjeroučitelja)	7 (2 socijalna radnika, 3 pedagoga, 2 asistenta)	10	86 (29 servirki, 38 spremačica, 11 kuhara, 3 vozača, 3 čuvara, domar i ekonom)
Predškolska ustanova „An-nur“ Hadžići	direktor	3 (2 VSS i 1 SSS)	1 pedagog	1	/
Predškolska ustanova „Behar“	1 (direktor)	4 (2 VSS i 2 VŠS)	2 asistenta	1	/
Predškolska ustanova „Bi-lingual nursery school“	1 (direktorica)	2 VSS	2 (profesorica engleskog i pedagog)	1	3
Predškolska ustanova „Palčić“	100				
Ustanova za predškolsko obrazovanje „Amel i Nur“	2 (direktor i sekretar)	24 (9 VSS, 13 VŠS, 5 SSS)	3 pedagoga	3	10 (5 kuhara, 3 higijeničarke, vozač i spremačica)
Srednjobosanski kanton					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
JU „Centar za predškolsko obrazovanje i vaspitanje“ Bugojno	2 (direktorica i administrativni radnik)	3 VŠS	/	1	2 (kućni majstor i ložač)
JU „Dječiji vrtić“ Novi Travnik	1	4 (2 VSS, VŠS i SSS)	/	/	2 (kuharica i spremačica)
JU Obdanište „Travnik“ Travnik	1	9 (1 VSS i 8 VŠS)	/	2	4 (domar i 3 kuharice/spremačice)
Vrtić Busovača	1	2 (VSS)	/	2	1 (kuharica)
Vrtić „Sveti Franjo“ Kiseljak	1	4 (1 VSS i 3 VŠS)	/	3	2 (kuharica i spremačica)
Tuzlanski kanton					

²²⁶ 21 odgajatelj na obaveznom programu

USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječiji vrtić „Aladin“	2	11 (2 VSS, 6 VŠS i 3 SSS)	5 (2 pedagoga-psihologa, 2 pedijatra i 1 informatičar)	1	7
JU „Dječije obdanište“ Banovići	2 (direktor i ekonomski tehničar)	4 VŠS i 1 VSS	/	1	4 (2 kuhara, bravar i ekonomski tehničar)
JU Dječije obdanište „Edina Čamdžić“ Kladanj	1 (direktor)	2	/	/	1
JU Dječije obdanište „Kolibri“ Gradačac	3 (direktorica, sekretar i administrativni radnik)	4 VŠS i 1 VSS	/	2	4 (2 kuharice, domar i spremačica)
JU Dječije obdanište „Naše dijete“ Tuzla	4 (direktor, finansijska služba, rukovodilac odgojno-obrazovnog procesa i pravna služba)		83		39
JU „Naša djeca“ Gračanica	2 (direktorica, sekretar)	7 VŠS i 1 VSS	/	2	6 (3 spremačice, kuharica, vešerica i vozač)
JU Lukavac	2	18	/	/	6
JU „Dječije obdanište“ Živinice			16		
Hercegovačko-neretvanski kanton					

USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
JU „Dječiji vrtić“ Čapljina	2 (direktorica i računovođa)	9 (3 VSS i 6 VŠS)	/	/	4 (2 kuharice, spremačica i domar)
JU Dječiji vrtići „Ciciban“ Mostar	4 (direktorica, 2 administrativna radnika i ekonomist)	19	1 pedagog	2	11 (9 spremačica i 2 kuharice)
JU „Dječiji vrtić“ Mostar	3 (direktorica, sekretarica i računovođa)	32 (9 VSS i 23 VŠS)	/	4	12 (8 domačica, 3 kuharice i kućni majstor)
JU Dječije obdanište „Pčelica“ Jablanica	1	2 VŠS	1 pedagog	/	2 (kuharica i higijeničarka)
JU Dječije obdanište „Zulejha Begeta“ Konjic	1	3	/	/	3 (kuharica, spremačica i domar)
SOS Društveni centar „Herman Gmeiner“ Mostar	2 (direktorica i administrativna radnica)	6 VSS	6 (pedagog, logoped, prof. engleskog jezika, 2 socijalna radnika i psiholog)	1	5 (2 kuharice, 2 spremačice i domar)
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“ Čitluk	1	12 VSS	/	/	6 (3 spremačice, 2 kuharice i domar)
Zapadnohercegovački kanton					

USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječiji vrtić „Ljubuški“	2 (direktor i administrativna radnica)	7 VŠS	/	/	3 (2 spremačice i kuharica)
REPUBLIKA SRPSKA					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni saradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječiji centar „Bubamara“ Pale	3 (direktor, računovođa, ekonomist pripravnik)	6 SSS (medicinske sestre)	2 pedagoga pripravnika, 1 psiholog pripravnik	/	3 (kuhar, domar i spremačica)
JU Dječiji vrtić „Larisa Šugić“ Kotor-Varoš	2 (direktor i računovođa)	3 VŠS	2 soc.radnika pripravnika	/	4(kuharice i spremačice)
JU Dječije obdanište „Majke Jugović“ Doboј	3 (direktorica, zamjenica, računovođa)	23 (13 VSS, VŠS, 2 SSS)	/	2	9 (4 kuhara, 4 spremačice i servirka)
JU „Naša djeca“ Banja Luka			172		102
Dječiji vrtić „Naša radost“ Prnjavor	direktor i računovođa	6 (3 VSS, 2 VŠS, 1 SSS)	/	/	4 (2 kuhara, pomoćni radnik i kućni majstor)
JU Dječiji vrtić „Neven“ Čelinac	direktor i računovođa	11 (6 VSS, 3 VŠS i 1 SSS)	/	/	2 kuhara i 2 spremačice
JU Dječije obdanište „Poletarac“ Srebrenica	1	2	/	1	2 (kuharica i domar)
JU Dječije obdanište „Radost“ Bratunac	1	4	/	/	4 (2 spremačice, domar i kuharica)
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Dječije obdanište „Palčić“ Teslić	1	7	/	/	7

JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Lepa Radić“	1	24	2	/	18 (tehničko i kancelarijsko osoblje)
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Prvi koraci“ Vlasenica	1	3	1 pedagog pripravnik	/	3 (kuhar, domar i spremačica)
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Sokolac	3 (direktor, računovođa, ekonomist pripravnik)	6 SSS i 1 VŠS	2 pedagoga pripravnika i 1 psiholog pripravnik	/	3 (kuhar, domar i spremačica)

ANEKS V. – Finansiranje

ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON			
USTANOVA	TIP USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANSIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU za predškolsko obrazovanje i vaspitanje „Umihana Čuvidina“ Breza	Javna ustanova, osnivač Općina Breza	Dotacija od osnivača u 2011. godini iznosi 4.000 KM uz povremene neisplate i zakašnjenja uplata	Cjelodnevni boravak: 130 KM Poludnevni boravak i produženi boravak: 90 KM ²²⁷
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“ Kakanj	Javna ustanova, osnivač Općina Kakanj	Osnivač osigurava sredstva dovoljna za plaće zaposlenika	Cjelodnevni boravak: 120-150 KM
JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica	Javna ustanova, osnivač Općina Zenica	53% prihodi iz budžeta Općine Zenica	43% prihodi iz uplata korisnika usluga
Predškolska ustanova „Sindbad“ Zenica	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 90 – 120 KM Program „Mala škola“: 50 KM
KANTON SARAJEVO			
USTANOVA	TIP USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANSIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU „Djeca Sarajeva“	Javna ustanova, osnivač Kanton Sarajevo	Ministarstvo obrazovanja i nauke KS 34,5%, vlastiti prihodi (iznajmljivanje, refundacije, utuženja) 10,70%, primljeni grantovi, 5,02% kapitalni primici	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 100 KM ²²⁸
Bi-Lingual nursery school Sarajevo	Osnivač ustanove je Humanitarna organizacija „Convoy of merci“ iz Londona	/	Cjelodnevni boravak: 180 KM Poludnevni boravak: 150 KM

²²⁷ Redovni izvori od uplate roditelja su od 3.500 do 4.000 KM

²²⁸ Uplate roditelja i subvencije 49,77%

Bošnjačka ustanova „An-Nur“ Hadžići	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 190 KM Poludnevni i produženi boravak: 155 KM
Caritas Vrhbosanska nadbiskupija Dječiji vrtić „Sveta obitelj“ Sarajevo	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 250 KM ²²⁹
Predškolska ustanova „Behar“ Ilijaš	Osnivač ustanove je fizičko lice iz Irana, koje je ujedno i osnivač Osnovne škole „Đulistan“ u sklopu koje djeluje i vrtić	/	Cjelodnevni boravak (od 6 mjeseci do 3 godine): 160 KM Cjelodnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 145 KM Poludnevni boravak (od 6 mjeseci do 3 godine): 110 KM Poludnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 95 KM Program pripreme pred školu: 30 KM
Predškolska ustanova „Palčić“ Sarajevo	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 220 KM Poludnevni boravak: 140 KM
Predškolska ustanova u sastavu SOS Društvenog centra „Herman Gmeiner“ Sarajevo	Privatna ustanova	Više od 30% je samofinansiranje.	Cjelodnevni boravak: 180 KM ²³⁰
Ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje „Amel i Nur“ Sarajevo	Privatna ustanova egzistira od 1998. godine	Sve investicije u ustanovu snosi donator i parcijalno ustanova	Cjelodnevni boravak (jaslički uzrast): 270 KM Cjelodnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 250 KM Poludnevni boravak (jaslički uzrast): 210 KM Poludnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 190 KM

²²⁹ 300 KM za dvoje djece u cjelodnevnom boravku

²³⁰ Uključeni i kraći programi – engleski, likovna i muzička radionica

SREDNJOBOSANSKI KANTON

USTANOVA	TIP USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANSIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU „Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje“ Bugojno	Javna ustanova, osnivač Općina Bugojno	60%	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 120 KM
Vrtić „Sveti Franjo“ Kiseljak	Privatna ustanova, osnivač „Školske sestre Franjevke“	NVO iz Irske redovno plaća grijanje, struju i vodu	Cjelodnevni boravak: 180-200 KM Poludnevni boravak: 80 KM
JU „Dječiji vrtić“ Novi Travnik	Javna ustanova, osnivač Općina Novi Travnik	/	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 70-90 KM
JU Obdanište „Travnik“ Travnik	Javna ustanova, osnivač Općina Travnik	Udio Općine je 60%	Cjelodnevni boravak: 120 KM Igraonica: 40 KM Pripremna nastava: 30KM
Dječiji vrtić „Don Ivica Čondrić“ Žepče	Privatna ustanova	Od Općine dobivaju prihode od 2.000 do 5.000 KM	Cjelodnevni boravak: 150 KM Poludnevni boravak: 125 KM Igraonica: 100 KM

TUZLANSKI KANTON

USTANOVA	Osnivač	Udio osnivača u finansiranju	Cijena usluge za korisnike
Dječiji vrtić „Aladin“ Tuzla	Privatni vrtić, osnivač strana organizacija iz Kuvajta	Posljednje tri godine ne dobivaju sredstva od osnivača	Cjelodnevni boravak: 180-190 KM Poludnevni boravak: 130-140 KM Igraonički program: 2-3 KM/satu, odnosno jaslički uzrast 3 KM/2 sata Program produženog boravka: 190 KM ²³¹
JU „Naše dijete“ Tuzla	Javna ustanova, osnivač Općina Tuzla	52% uplata od Općine	Cjelodnevni boravak: 120 KM Poludnevni boravak: 80 KM
JU Lukavac	Javna ustanova, osnivač Općina Lukavac	Općina snosi trošak u iznosu od 60%	Cjelodnevni boravak: 130 KM Poludnevni boravak: 115 KM
JU Dječije obdanište „Kolibri“ Gradačac	Javna ustanova, osnivač Općina Gradačac	Općina snosi trošak u iznosu od 50%	Cjelodnevni boravak: 140-150 KM Poludnevni boravak: 120 KM ²³²
JU Dječije obdanište „Edina Čamdžić“ Kladanj	Javna ustanova, osnivač Općina Kladanj	Približno 40% snosi Općina Kladanj	Cjelodnevni boravak: 75 KM Poludnevni boravak: 45 KM
JU „Dječije obdanište“ Živinice	Javna ustanova, osnivač Općina Živinice	Budžet Općine Živinice	Cjelodnevni boravak: 100-120 KM
JU „Dječije obdanište“ Banovići	Javna ustanova, osnivač Općina Banovići	Općina 67%	Cjelodnevni boravak: 100 KM Poludnevni boravak: 50-70 KM

²³¹ Osigurano prijevozno sredstvo za djecu koja stanuju daleko 40 KM

²³² 20% manje od cijene na svako drugo i treće upisano dijete

HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON			
USTANOVA	TIP USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANSIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU Dječiji vrtići „Ciciban“ Mostar	Javna ustanova, osnivač Općina Mostar	60% Općina	Cjelodnevni boravak: 160-190 KM Poludnevni boravak: 120 KM Socijalni program ²³³ : 60 KM
Ustanova „Dječiji vrtić“ Mostar	Javna ustanova, osnivač Općina Mostar	50% od ukupnog troška	Cjelodnevni boravak: 160-190 KM Poludnevni boravak: 120 KM Igraonica: 90 KM
Dječiji vrtić „Sveta Mala Terezija“ Biljakovići, Međugorje	Osnivač vrtića „Majčino selo“	Hodočasnici doniraju didaktički i dr. nastavni materijal i igračke	/
Ustanova „Dječiji vrtić“ Čapljina	Javna ustanova, osnivač Općina Čapljina	20% (6000 KM mjesečno)	Cjelodnevni boravak: 150KM Poludnevni boravak: 100 KM
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“ Čitluk	/	/	/
JU Dječije obdanište „Pčelica“ Jablanica	Javna ustanova, osnivač Općina Jablanica	82-85% u zadnje tri godine	Cjelodnevni boravak: 120 KM Poludnevni boravak: 100 KM Kraći boravak: 70 KM
JU Dječije obdanište „Zulejha Begeta“ Konjic	Javna ustanova, osnivač Općina Konjic	70% osnivač	Cjelodnevni boravak: 120KM Poludnevni boravak: 100 KM Program „Mala škola“: 45 KM
SOS Dječija sela Mostar		Vrtić se jednim dijelom finansira iz uplata roditelja. U 2011. godini podršku je dao Grad Mostar u iznosu od 5.000 KM	Cjelodnevni boravak: 160 KM ²³⁴
ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON			
USTANOVA	TIP USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANSIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE

²³³ Namijenjen djeci iz socijalno ugroženih porodica

²³⁴ Kategorije koje će biti subvencionirane su: djeca čiji su roditelji učesnici programa "Jačanje porodice" u sklopu SOS Porodičnog centra i djeca bez roditeljskog staranja besplatno pohađaju vrtić, djeca samohranih roditelja, roditelja s invalidnošću plaćaju 50% od cijene, djeca socijalno ugroženih porodica, prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, a na prijedlog CZSR-a, plaćaju 30% od cijene, a djeca čija su oba roditelja zaposlena 100%.

Dječiji vrtić „Ljubuški“	Javna ustanova, osnivač Općina Ljubuški	50% osnivač, ostatak kroz uplate roditelja	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 120 KM
--------------------------	---	--	---

REPUBLIKA SRPSKA

USTANOVA	TIP USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANSIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU Dječije obdanište “Majke Jugović” Doboj	Javna ustanova, osnivač Općina Doboj	56%	Cjelodnevni boravak: 130 KM
JU Dječije obdanište „Radost“, Bratunac	Javna ustanova, osnivač Općina Bratunac	80%	Cjelodnevni boravak: 110 KM Poludnevni boravak: 90 KM
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Dječije obdanište „Palčić“ Teslić	Javna ustanova, osnivač Općina Teslić	Budžet Općine Teslić ²³⁵	Cjelodnevni boravak: 115 KM
JU Dječiji vrtić „Neven“ Čelinac	Javna ustanova, osnivač Općina Čelinac	70%	Cjelodnevni boravak: 120 KM
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Lepa Radić“		/	Cjelodnevni boravak: 130 KM
JU Dječiji vrtić „Larisa Šugić“ Kotor-Varoš	Javna ustanova, osnivač Općina Kotor-Varoš	/	Cjelodnevni boravak: 120 KM

²³⁵ Materijalne troškove, plaće i naknade zaposlenih u cijelosti osigurava osnivač

Dječiji centar "Bubamara" Pale	Javna ustanova	Budžet Općine Pale (130.000 KM), uplate roditelja, manje donacije, uglavnom u raznom materijalu i namjenski iskorištene	/
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Sokolac	Javna ustanova, osnivač Općina Sokolac	Osnivač u najvećoj mjeri finansira ustanovu ²³⁶	Cjelodnevni boravak: 130 KM ²³⁷
JU Dječije obdanište „Poletarac“ Srebrenica	Javna ustanova, osnivač Općina Srebrenica	95%	Cjelodnevni boravak: 50 KM Poludnevni boravak: 30 KM
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Prvi koraci“ Vlasenica	Javna ustanova, osnivač Općina Vlasenica	70%	Cjelodnevni i produženi boravak: 90 KM Poludnevni boravak: 50KM Igraonica: 30 KM
JU Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka	Javna ustanova, osnivač Grad Banja Luka	Osnivač finansira plaće, održavanje vrtića, didaktički materijal ²³⁸	Cjelodnevni boravak: 165 KM
Dječiji vrtić „Naša radost“ Prnjavor	Javna ustanova, osnivač Općina Prnjavor	U posljednje 4 godine su na budžetu Općine Prnjavor	Cjelodnevni boravak: 100 KM

²³⁶ U posljednje četiri godine su na trezoru Općine Prnjavor

²³⁷ 100 KM za drugo dijete, za dijete koje ide u obdanište više od 50% radnih dana, djeca samohranih majki i djeca invalida

²³⁸ Program djece pred polazak u školu kao i licenciranje finansira Ministarstvo prosvjete i kulture RS, a Ministarstvo zdravlja RS snosi trošak prevencije. Povremeno subvencionira i Ministarstvo porodice RS

ANEKS VI. – Posjećene ustanove

Ustanova ²³⁹	Datum obilaska	Sastav delegacije predškolske ustanove ²⁴⁰
JU Dječije obdanište „Majke Jugović“ Doboj	11.5.2011.	- Gordana Cvijanović, direktorica
JU Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka	11.5.2011.	- Slavica Keča, zamjenica direktorice
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Lepa Radić“ Gradiška ²⁴¹	11.5.2011.	- direktorica
Dječiji vrtić „Naša radost“ Prnjavor	12.5.2011.	- Milovan Vasilić, direktor
JU Dječiji vrtić „Neven“ Čelinac	13.5.2011.	- Ljiljana Šikmen, direktorica
JU Dječiji vrtić „Larisa Šugić“ Kotor-Varoš	13.5.2011.	- Nebojša Marković, direktor
JU Dječije obdanište „Palčić“ Teslić	13.5.2011.	- Jela Kasapović, direktorica
JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica	16.5.2011.	- Edina Hodžić, direktorica
Predškolska ustanova „Sindbad“ Zenica	16.5.2011.	- Šefika Softić, direktorica
Dječiji vrtić „Don Ivica Čondrić“ Žepče	16.5.2011.	- Edita Vuković-Antulović, rukovoditeljica
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“ Kakanj	17.5.2011.	- direktor
JU za predškolsko obrazovanje i vaspitanje „Umihana Čuvidina“ Breza	17.5.2011.	- Hamida Nuhić, direktorica
JU Obdanište „Travnik“ Travnik	18.5.2011.	- Emina Midžić, direktorica
JU „Dječiji vrtić“ Novi Travnik	18.5.2011.	- Branka Krišto, direktorica
JU „Centar za predškolsko obrazovanje i vaspitanje“ Bugojno	18.5.2011.	- Suada Alibegović, direktorica
Dječiji vrtić „Busovača“	20.5.2011.	- Časna sestra Leopolda, rukovoditeljica
JU „Djeca Sarajeva“	24.5.2011.	- Vasva Janjetović, v.d. direktora
Predškolska ustanova „Bi-lingual nursery school“	24.5.2011.	- Shazia Noureen Sahi, rukovoditeljica - Halil Pepić, pedagog
Predškolska ustanova „Palčić“	24.5.2011.	- Eldin Karić, direktor
SOS Društveni centar „Herman Gmeiner“ Sarajevo	25.5.2011.	- Azra Baščelija, rukovoditeljica
Vrtić „Sveti Franjo“ Kiseljak	26.5.2011.	- časna sestra Dominika Anica Anić
Predškolska ustanova „Behar“	27.5.2011.	- Azra Čehić, direktorica
Caritas Vrhbosanska nadbiskupija	30.5.2011.	- Kata Ostojić,

²³⁹ Ustanove su navedene prema vremenskom slijedu obilaska

²⁴⁰ U ime Institucije ombudsmena obilaska provela konsultantica na projektu

²⁴¹ Sastanak održan telefonskim putem

Dječiji vrtić „Sveta obitelj“		rukovoditeljica - Dragana Peka-Guska, zamjenica
Predškolska ustanova „An-nur“ Hadžići	30.5.2011.	- Dževada Ždralović, zamjenica
Ustanova za predškolsko obrazovanje „Amel i Nur“	1.6.2011.	- Bahrudin Kurtagić, predsjednik Upravnog odбора ustanove - Edisa Havelta, direktorica
JU Dječije obdanište „Edina Čamdžić“ Kladanj	7.6.2011.	- Adem Kanjić, direktor
JU „Dječije obdanište“ Banovići	7.6.2011.	- Ibrahim Rizvić, v.d. direktora
JU „Dječije obdanište“ Živinice	7.6.2011.	- Edisa Šljivić, direktorica
JU „Naše dijete“ Tuzla	7.6.2011.	- Šefik Muharemović, direktor - Jasmila Mehić, koordinatorica OJ „Ciciban“ - Indira Šehović, koordinatorica OJ „Jelenko“
Dječiji vrtić „Aladin“	8.6.2011.	- Dženana Čudić, pedagogica
JU Lukavac	8.6.2011.	- Nešad Ušanović, direktor - Alisa Ahmetović, knjigovođa
JU Naša djeca Gračanica	8.6.2011.	- Senada Čoso, direktorica
JU Dječije obdanište „Kolibri“ Gradačac	8.6.2011.	- Anđa Hamidović, direktorica
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje „Prvi koraci“ Vlasenica	9.6.2011.	- Milan Deurić, direktor
JU Dječije obdanište „Poletarac“ Srebrenica		- Dobrila Trifković, direktorica
JU Dječije obdanište „Radost“ Bratunac		- direktorica
Dječiji centar „Bubamara“ Pale	20.6.2011.	- Miodrag Ćirić, direktor
JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Sokolac	20.6.2011.	- direktorica
JU Dječije obdanište „Zulejha Begeta“ Konjic	21.6.2011.	- Esma Proho, direktorica
JU Dječije obdanište „Pčelica“ Jablanica	21.6.2011.	- Naziha Budim, v.d. direktora
Ustanova „Dječiji vrtić“ Mostar	21.6.2011.	- Danijela Kegelj, direktorica
Ustanova „Dječiji vrtić“ Čapljina	22.6.2011.	- Ozrenka Vego, direktorica
Dječiji vrtić „Ljubuški“	22.6.2011.	- Nedjeljko Zovak, direktor
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“ Čitluk	22.6.2011.	- Časna sestra Lidija Glavaš, rukovoditeljica

JU Dječiji vrtići „Ciciban“ Mostar	23.6.2011.	- Mevlida Palikuća, sekretar računovođa ²⁴²
SOS Dječija sela Mostar	23.6.2011.	- Selma Čatić, rukovoditeljica

²⁴² Direktorica bila opravdano spriječena

ANEKS VII. – PREGLED KORIŠTENIH MEĐUNARODNIH DOKUMENATA, ZAKONA BiH I DRUGIH DOKUMENATA

Međunarodni instrumenti

1. Konvencija o pravima djeteta²⁴³
2. Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji²⁴⁴
3. Opcioni protokol o djeci u oružanim sukobima²⁴⁵
4. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima²⁴⁶
5. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Opcioni protokol²⁴⁷
6. Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije²⁴⁸
7. Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja²⁴⁹
8. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama s protokolima²⁵⁰
9. Konvencija o borbi protiv diskriminacije u obrazovanju²⁵¹

Ustav BiH

Sastavni je dio Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, poznatijeg pod nazivom Dejtonski mirovni sporazum, koji je parafiran 21.11.1995. u američkom gradu Daytonu, a potpisan 14.12.1995. u Parizu. Tekst Ustava BiH predstavlja Aneks IV. usvojenog Mirovnog sporazuma.

Ustav FBiH

Usvojila ga je Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici Ustavotvorne skupštine, održanoj 30.3.1994. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine stupio je na snagu 30.3.1994.

Ustav sadrži i dodatak – instrumente za zaštitu ljudskih prava (ukupno 21) koji imaju pravnu snagu ustavnih normi.

Ustav RS

Donesen 28.2.1992. Od tada pa do potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini u Parizu 14.12.1995. mijenjan je više puta s XLIII. amandmana, a zatim prihvatanjem Aneksa IV. Ustava BiH doneseni su amandmani XLIV.-XLI.

²⁴³ Otvorena je za potpisivanje, ratificiranje i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine UN-a 44/42, 20.11.1989., a stupila na snagu 2.9.1990., nakon što ju je ratificiralo 20 država. Bosna i Hercegovina je notifikacijom o sukcesiji preuzela Konvenciju 23.11.1993.

²⁴⁴ Bosna i Hercegovina je ratificirala Protokol 4.9.2002.

²⁴⁵ Stupio na snagu 12.2.2002.

²⁴⁶ Republika BiH je sukcesijom 1.9.1993. preuzela Pakt koji je naveden u Aneksu Ustava BiH

²⁴⁷ Republika BiH je sukcesijom 1.9.1993. preuzela Pakt koji je naveden u Aneksu Ustava BiH

²⁴⁸ Republika BiH je sukcesijom 1.9.1993. preuzela Pakt koji je naveden u Aneksu Ustava BiH

²⁴⁹ Međunarodni ugovori 6/08

²⁵⁰ Od 22.4.2002. BiH je postala 44. članica Vijeća Evrope i pismeno se obavezala da će ispuniti obaveze sadržane u Mišljenju Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, između ostalog, da će potpisati i ratificirati Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, što je učinjeno 12.7.2002.

²⁵¹ UNESCO-ova Konvencija o borbi protiv diskriminacije u obrazovanju koju je SFRJ ratificirala 9.10.1963.

Statut Brčko Distrikta BiH („Sl. glasnik BDBiH“, broj 17/08 – revidirani tekst).

Na snazi je Revidirani statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, od 6.5.2008.

Zakoni

- 1. Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Sl. glasnik BiH“, broj 88/07)**
- 2. Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Sl. glasnik BiH“, broj 88/07)**
- 3. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 119/08)**
- 4. Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju Brčko Distrikta BiH („Sl. glasnik BD“, broj 10/08, ispr. 25/08)**
- 5. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine ZDK“, br. 5/97 i 11/98)**
- 6. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo („Sl. novine Kantona“, broj 26/08)**
- 7. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona („Sl. novine Tuzlanskog kantona“, broj 12/10)**
- 8. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona („Sl. glasnik USK“, broj 3/97)**
- 9. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Posavskog kantona („Sl. novine Kantona“, broj 8/08)**
- 10. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Herceg-bosanskog kantonu („Narodne novine HBK“, broj 5/00)**
- 11. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona**

Strateški dokumenti

- 1. Sporazum o zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama²⁵²**
- 2. Sporazum o uspostavljanju Vijeća za opće obrazovanje u Bosni i Hercegovini („Sl. glasnik BiH“, broj 22/09)**
- 3. Akcioni plan za djecu 2002.-2010.**
- 4. Strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH²⁵³**

²⁵² Sporazum su potpisali: ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH i šef Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH

²⁵³ Usvojilo Vijeće ministara BiH u februaru 2005.

ANEKS VIII. – LISTA SKRAĆENICA

- BAM** – međunarodna skraćénica za konvertibilnu marku
- BDBiH** – Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
- BiH** – Bosna i Hercegovina
- BPK** – Bosansko-podrinjski kanton
- CAT** (*Convention Against Torture*) – Konvencija protiv torture
- CEDAW** (*The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women*) – Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
- CRC** (*Convention on the Rights of the Child*) – Konvencija o pravima djeteta
- dr.** – drugo
- ECHR** (*European Convention on Human Rights*) – Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
- FBiH** – Federacija Bosne i Hercegovine
- ICCPR** (*International Covenant on Civil and Political Rights*) – Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
- ICERD** (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*) – Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije
- ICESCR** (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) – Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
- Idem** – iz istog izvora
- itd.** – i tako dalje
- JU** – javna ustanova
- KM** – konvertibilna marka
- npr.** – naprimjer
- OHCHR** (*Office of the High Commissioner for Human Rights*) – Ured visokog komesara za ljudska prava
- OSCE** (*Organization for Security and Co-operation in Europe*) – Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju
- OŠ** – osnovna škola
- prof.** – profesor
- PRSP** – Strategija borbe protiv siromaštva
- PTT usluge** – poštansko-telekomunikacijske usluge
- RS** – Republika Srpska
- RTV** – radio-televizija
- SFRJ** – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
- sl.** – slično
- SSS** – srednja stručna sprema
- sv.** – sveti
- TK** – Tuzlanski kanton
- UDHR** (*Universal Declaration of Human Rights*) – Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- UN** (*United Nations*) – Ujedinjeni narodi
- UNESCO** (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) – Organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih naroda
- UNICEF** (*United Nations International Children's Emergency Fund*) – Dječiji fond Ujedinjenih naroda
- USK** – Unsko-sanski kanton
- VSS** – visoka stručna sprema
- VŠS** – visoka školska sprema
- Ze-do kanton** – Zeničko-dobojski kanton